

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 22 лістапада 1985 г. № 47 (3301) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

УНУМАРЫ:

Уладзімір **КОНАН**

МАСТАЦТВА І РЭВАЛЮЦЫЯ

Да 80-годдзя з дня
апублікавання артыкула
У. І. ЛЕНІНА
«Партыйная арганізацыя
і партыйная літаратура»

Паэзія

Новыя вершы

Раісы **БАРАВІКОВАЙ**

Проза

АПАВЯДАННЕ

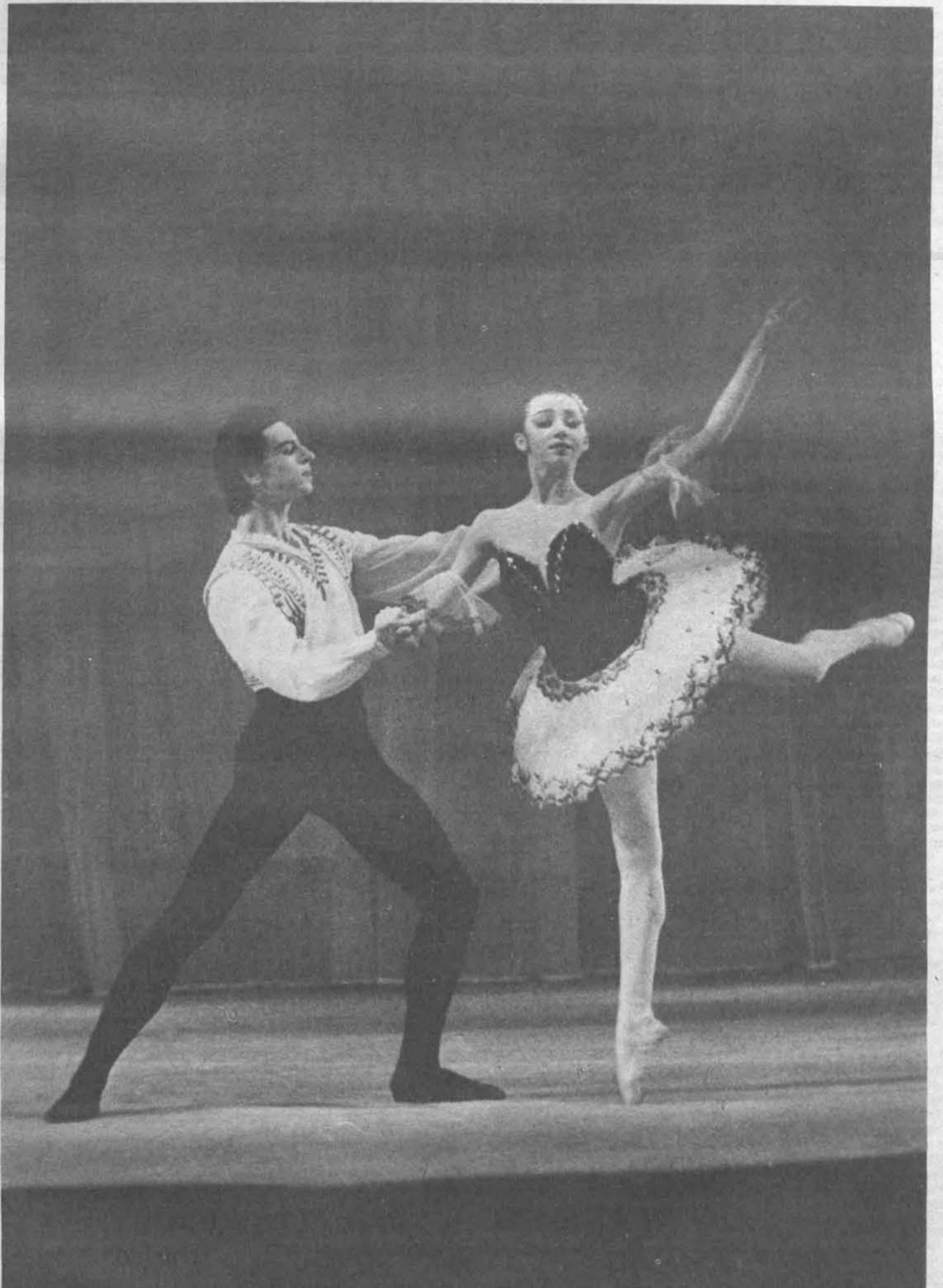
Алеся
ПЕТРАШКЕВІЧА

Вершы

В. ХЛЕБНІКАВА

ў перакладзе
А. РАЗАНАВА.

КУЛЬТУРНАЯ ХРОНІКА

Генадзь **МЯДЗВЕДЗЬ** і Юлія
МІСНІК сёння — маладыя арты-
сты Дзяржаўнага тэатра оперы
і балета БССР. Здымак жа гэты
зроблены ўвесну, у час справа-
здачнага канцэрта Беларускага
дзяржаўнага харэаграфічнага
вучылішча, калі яны, выпускні-
кі, танцавалі фрагмент з балета
«Пахіта».

Фота А. **ГЛІНСКАГА.**

ПЕРАГАВОРЫ М. С. ГАРБАЧОВА З Р. РЭЙГАНАМ

19 лістапада ў Жэневе пачалася сустрэча Генеральнага сакратара ЦК КПСС М. С. Гарбачова з Прэзідэнтам ЗША Р. Рэйганам.

Спачатку адбылася гутарка паміж Генеральным сакратаром ЦК КПСС і Прэзідэнтам ЗША адзін на адзін. Затым у гутарцы прынялі ўдзел:

— з савецкага боку: Э. А. Шэварднадзе, Г. М. Карніенка, А. Ф. Дабрынін, А. М. Якаўлеў, Л. М. Замяцін, А. М. Аляксандраў;

— з амерыканскага боку: Дж. Шульц, Д. Рыган, Р. Макфарлейн, А. Хартман, Р. Рыджуэй.

У другой палавіне дня была прадоўжана гутарка М. С. Гарбачова з Р. Рэйганам. Заключная частка гутаркі праходзіла адзін на адзін.

Вечарам Генеральны сакратар ЦК КПСС даў абед у гонар Прэзідэнта ЗША, на якім былі Р. Рэйган з жонкай і ўдзельнікі перагавораў з абодвух бакоў. Адбыўся абмен кароткімі тостамі.

20 лістапада ў Жэневе ў савецкім прадстаўніцтве працяг-

валіся перагаворы Генеральнага сакратара ЦК КПСС М. С. Гарбачова з Прэзідэнтам ЗША Р. Рэйганам.

Перагаворы пачаліся з гутаркі адзін на адзін М. С. Гарбачова і Р. Рэйгана. Затым яны былі прадоўжаны з удзелам:

— з савецкага боку: Э. А. Шэварднадзе, Г. М. Карніенкі, А. Ф. Дабрыніна, А. М. Якаўлева, Л. М. Замяціна, А. М. Аляксандрава;

— з амерыканскага боку: Дж. Шульца, Д. Рыгана, Р. Макфарлейна, А. Хартмана, Р. Рыджуэй.

На заключным пасяджэнні ў другой палавіне дня Генеральны сакратар ЦК КПСС М. С. Гарбачоў і Прэзідэнт ЗША Р. Рэйган падвялі вынікі прайшоўшых сустрэч і гутарак у Жэневе на працягу двух дзён.

Вечарам Прэзідэнт ЗША даў абед у гонар Генеральнага сакратара ЦК КПСС. Р. Рэйган і М. С. Гарбачоў абмяняліся кароткімі тостамі.

ТАСС.

«РОЛЯ ПІСЬМЕННІКА Ў ЗАХАВАННІ АГУЛЬНАЧАЛАВЕЧЫХ КАШТОЎНАСЦЕЙ»

18 лістапада ў Вільнюсе адкрылася чарговая VII сустрэча савецкіх і амерыканскіх пісьменнікаў. Тэма гэтай сустрэчы — «Роля пісьменніка ў захаванні агульначалавечых каштоўнасцей».

Удзельнікі сустрэчы прынялі сумесны зварот да Генеральнага сакратара ЦК КПСС М. С. Гарбачова і Прэзідэнта ЗША Р. Рэйгана. У ім гаворыцца:

«Мы, пісьменнікі Савецкага Саюза і Злучаных Штатаў Амерыкі, сабраўшыся на сваю VII сустрэчу, накіроўваем вам, лідэрам нашых краін, гэты зварот.

Слова — будаўнічы матэрыял міру. Як пісьменнікі, кожны з нас па-свойму і сваёй працай, мы імкнемся знішчыць бар'еры, якія раздзяляюць людзей і нацыі.

З вашымі перагаворамі ў Жэневе звязаны спадзяванні ва ўсім свеце.

Мы вітаем вашы заявы аб аднаўленні і пашырэнні культурных і навуковых абменаў паміж нашымі краінамі. Устанавленне здаровага клімату ў адносінах паміж нашымі краінамі адлюстроўвае жаданні народаў. Галасы тых, хто патрабуе ліквідацыі пагрозы жыц-

цю ў сучасным свеце, выклікаюць у нас, пісьменнікаў, жытую падтрымку. У нашых кнігах, у нашых п'есах, у нашых вершах мы імкнемся выяўляць гэтыя жаданні.

Мы ўпэўнены, што вы скарыстаеце цудоўную магчымасць, каб крок за крокам пачаць працэс, які можа пакласці канец гонцы ўзбраенняў, і дамагчыся ажыццяўлення абвешчанай вамі мэты — поўнай ліквідацыі ядзернай зброі на нашай планеце.

Няхай спадарожнічае вам поспехі!»

Зварот ад СССР падпісалі: Мікалай ФЕДАРЭНКА (састаршыня), Чынгіз АЙМАТАЎ, Грыгорый БАКЛАНАЎ, Васіль БЫКАЎ, Іван ДРАЧ, Ясен ЗАСУРСКІ, Давід КУГУЛЬЦІНАЎ, Альбертас ЛАУРЫНЧУКАС, Альфонсас МАЛДОНІС, Эдуардас МЕЖЭЛАЙЦІС, Міхаіл САГАЦЕЛЯН, Мікалас СЛУЦКІС.

Ад ЗША: Норман КАЗІНС (састаршыня), Ален ГІНСБЕРГ, Уільям ГЭДЗІС, Уільям ГЭС, Сільві ДРЭЙК, Джэрэм ЛОУРЭНС, Артур МІЛЕР, Луіс АЧЫНКЛОС, Гарысан СОЛБЕРЫ, Чарльз ФУЛЕР, Норвел ЯНГ.

ТЭАТР—З'ЕЗДУ

У рэспубліканскім Доме работнікаў мастацтваў пачаўся цыкл творчых справаздач тэатраў «Ад з'езда да з'езда», прысвечаных XXVII з'езду КПСС. Першым зрабіць яе выпад гонар калектыву Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі БССР.

Вядучыя вечара сакратар партыйнай арганізацыі тэатра, заслужаная артыстка БССР Л. Рабушка і галоўны дырыжор А. Лапуноў расказалі аб шляху, пройдзеным калектывам, пазнаёмлілі прысутных з трупай.

Народная артыстка рэспублікі Н. Гайда і дырыжор Г. Аляксандраў падзяліліся ўражаннямі аб рабоце ў тэатры.

Былі паказаны сцэны са спектакляў «Мая цудоўная лэдзі», «Ноч у Венецыі», «Дзяліс Давыдаў» і іншых, а таксама з апэраты «Вольны вецер» І. Дунаеўскага, прэм'ера спектакля па якой стане творчым падарункам калектыву XXVII з'езду КПСС.

П. ГАРДЗІЕНКА.

ДАРОГА ДА КОЖНАГА СЭРЦА

БЕЛАРУСКАМУ
РАДЫЁ — 60

Сярод юбілеяў, якія адзначае рэспубліка, гэты — адзін з самых значных, бо належыць да падзей важнай сацыяльна-палітычнай і грамадска-ідэалагічнай значнасці. Шэсцьдзесят гадоў назад, 15 лістапада 1925 года, упершыню прагучалі ў эфіры словы, такія звыклія і жаданыя сёння кожнаму: «Гаворыць Мінск!» Так пачала сваю работу радыёстанцыя РВ-10 імя Саўнаркома БССР. Магутнасць перадачы па цяперашніх ацэнках, праўда, была нязначная: упэўнены прыём забяспечваўся толькі на адлегласці да 300 кіламетраў. Прыміўным было і абсталяванне, і ўсё ж пачатак быў зроблены. Тысячы жыхароў рэспублікі атрымалі магчымасць аператыўна даведацца аб падзеях палітычнага, народнагаспадарчага і культурнага жыцця. Радыё стала палкім агітатарам за ўсё новае, перадавае, расказваючы пра ўпэўнены крокі сацыялістычнага будаўніцтва...

Юбілею Беларускага радыё быў прысвечаны ўрачысты вечар супрацоўнікаў Дзяржаўнага камітэта БССР па тэлебачанні і радыёвяшчанні, няштатных карэспандэнтаў радыё, прадстаўнікоў партыйных і савецкіх органаў, грамадскасці горада-героя Мінска, які ў мінулы пятніцу адбыўся ў Палацы культуры Белсаўпрофа.

Адкрыў вечар сакратар Мінскага гаркома партыі П. К. Краўчанка. Сёння, сказаў ён, немагчыма ўявіць наша жыццё

ВЕЧАРЫ, СУСТРЭЧЫ

Жыццё пражыць — не поле перайсці... Словы гэтыя добра стасуюцца і да лёсу вядомага лярэйскага савецкага паэта Айзіна Платнера. Выхадзец з сям'і краўца, лая жыла ў горадзе Сакалове-Падляскім (цяпер Польшка Народная Рэспубліка), ён з малых гадоў працаваў па найму, а потым выехаў у ЗША, дзе, як кажуць, на ўласнай скуры адчуў, што значыць славаці «свабодны» свет.

Як жыць далей — сумненняў не было. Настаўнічаў у інтэрнацыянальных брыгадах, супрацоўнічаў у камуністычнай газеце «Моргенфрайтат». Пасля таго, як з групай вядомых пісьменнікаў свету, у лую ўваходзіў і Луі Арагон, зрабіў паездку па Савецкім Саюзе, вырашыў назаўсёды застацца тут. Другой радармай стала для А. Платнера Савецкая Беларусь, якую ён палюбіў як родную і якой прысвяціў нямала шчырых, працудных радноў.

СВЯТА—НА ЎСЮ БЕЛАРУСЬ!

20 лістапада пачаўся традыцыйны Усесаюзны фестываль мастацтваў «Беларуская музычная восень». Фестывальныя плакаты, афішы, праграмкі выйшлі сёлета ў абноўленым афармленні, пад рубрыкай «На сустрэч XXVII з'езду КПСС».

Як заўсёды, маршруты гэтага свята муз праходзяць праз буйныя канцэртныя залы, клубы, абласныя тэлестудыі, школы, заводскія аўдыторыі, вясковыя дамы культуры... Каля 600 канцэртаў мае адбыцца за дзесяць фестывальных дзён. А колькі будзе шэфскіх сустрэч, творчых вечароў і таварыскіх гутарак артыстаў са слухачамі, не пазначаных у афіцыйных філарманічных планах!

Сёлета ў «Беларускай музычнай восені» ўдзельнічае каля 80 мастацкіх калектываў і салістаў-выканаўцаў, філарманічных і эстрадных, гасцей свята і яго гаспадароў. Сапраўдная падзея ў музычным жыцці Мінска — тры вечары з удзелам Акадэмічнага сімфанічнага аркестра Ленінградскай дзяржаўнай філармоніі імя Д. Шостакавіча (мастацкі кіраўнік народны артыст СССР Яўген Мравінскі). Менавіта гэты славуці калектыву, якім дырыжыраваў народны артыст РСФСР Аляксандр Дзмітрыеў, два дні назад адкрыў фестываль у беларускай сталіцы. Канцэрты ленінградскага аркестра ў Мінску рыхтаваліся таксама маладым дырыжорам Паўлам Коганам і заслужаным дзеячам мастацтваў БССР, мастацкім кіраўніком Акадэмічнага сімфанічнага аркестра Беларускай ССР Юрыем Яфімавым.

Сярод выдатных калектываў, якія завіталі ў гэтыя дні да нас, — Акадэмічны рускі народны хор Саюза ССР пад кіраўніцтвам народнага артыста РСФСР Ігара Агафоннікава, Арэнбургскі рускі народны хор, Дзяржаўны аркестр народных інструментаў імя Курмангазы (Казхстан), ансамбль танца «Жок» з Малдавіі, заслужаная капэла бандурыстаў УССР, Літоўскі камерны аркестр пад кіраўніцтвам народнага артыста СССР Саулоса Сандацкіса і хор хлопчыкаў «Ажулюкас». Афішу фестывалю ўпрыгожваюць вя-

Заслужаны калектыву РСФСР Акадэмічны сімфанічны аркестр Ленінградскай дзяржаўнай філармоніі імя Д. Шостакавіча. За дырыжорскім пультам — народны артыст РСФСР А. Дзмітрыеў. Фота Ул. КРУКА.

домыя імёны спевакоў-салістаў: Любові Казарноўскай (Масква), Хендрыка Крума (Талін), Вольгі Басісцюк (Львоў), Людмілы Колас (Мінск) і інш.

Зала Камернай музыкі ў Мінску, Дзяржаўны тэатр музкамедыі БССР, зала Полацкага Сафійскага сабора, вёска на Пастаўшчыне, швейная фабрыка ў Жлобіне, гродзенская сярэдняя школа, саўгас-тэхнікум у Кіраўскім раёне... Маршруты нават аднаго дня «Беларускай музычнай восені» займаюць некалькі старонак у рабочым календарным плане. Між іншым,

у рэспубліцы на гэты час дзейнічае і 71 тэатральна-канцэртны цэнтр — гэта своеасаблівыя «апорныя пункты» філармоніі ў рабоце па сістэматычным абслугоўванні вясковых слухачоў.

— У канцэртных праграмах сёлета ў «Беларускай музычнай восені», — зазначаюць на сустрэчы з журналістамі мастацкі кіраўнік Беларускай дзяржаўнай філармоніі Юрый Гільдзюк, — лепшыя творы, прысвечаныя працоўным і гераічным будням краіны, узоры сучаснай класікі. Змястоўныя, разнастайныя фестывальныя выступленні бу-

дуць ствараць яркую карціну свята, прысвечанага XXVII з'езду КПСС.

Заключны канцэрт фестывалю з удзелам пасланцоў братніх рэспублік і майстроў мастацтва Беларусі адбудзецца 30 лістапада ў Мінску. Ён пройдзе пад дэвізам інтэрнацыянальнай аднасці і дружбы народаў СССР.

На ўрачыстым адкрыцці фестывалю прысутнічалі другі сакратар ЦК КПБ Г. Г. Барташэвіч і намеснік Старшыні Савета Міністраў БССР Н. М. Манай.

НАШ КАР.

Вечар адкрывае намеснік старшыні Беларускага тэатральнага аб'яднання К. Белавусаў.

Фота Ул. КРУКА.

З дакладам выступае старшыня Дзяржтэлерадыё БССР Г. М. БУРАЎКІН.

Фота А. КАЛЯДЫ.

без радыё. Поруч з тэлебачаннем яно стала адным з самых важных сродкаў прапаганды і ідэалагічнай работы, служыць высякароднай справе пабудовы камуністычнага грамадства.

З дакладам, у якім быў асветлены ўвесь шасцідзесяцігадовы шлях, пройдзены Беларускім радыё, выступіў старшыня Дзяржкамтэта БССР па тэлебачанні і радыёвяшчанні Г. М. Бураўкін. Згадаўшы першыя крокі беларускай газеты «без паперы і адлегласці», ён адзначыў, што сёння аб'ём Беларускага радыёвяшчання складае 25 гадзін у суткі, дзесяць з іх — у стэрэафонічным варыянце. Пастаянна ў эфіры гучаць дзесяткі тэматычных праграм, якія даўно маюць сваіх слухачоў. Радыё з сабой прывяло і свайго малодшага сабрата — тэлебачанне, якое, па падліках сацыялагаў, забірае сёння пяцьдзесят працэнтаў вольнага часу насельніцтва.

Дакладчык падкрэсліў, што радыё ўсе гады было руплівым і надзейным памочнікам партыі. З першых сваіх крокаў яно імкнулася апераўтуна, праўдзіва адлюстроўваць усе галоўныя падзеі, якія адбываліся ў жыцці Беларусі. Карэспандэнты радыё, знаходзячыся на пераднім краі, вялі рэпартажы з калгасаў і будоўляў, расказвалі пра перадавікоў сацыялістычнага саборніцтва, прапа-

гандавалі рашэнні партыі і ўрада. У гады Вялікай Айчыннай вайны радыё ўносіла свой уклад у справу барацьбы з нямецка-фашысцкімі захопнікамі, у хутэйшы разгром ворага.

У пасляваенны час карэспандэнты радыё былі сярод тых, хто ўзводзіў трактарны і аўтамабільны заводы, будаваў тонкасукожны камбінат і Васілевіцкую ДРЭС, горад беларускіх шахцёраў Салігорск. І цяпер, калі ў жыцці ўсяго сацыялістычнага грамадства адбываюцца вялікія сацыяльныя зрухі, работнікі радыё адну з галоўных задач бачаць у тым, каб прапагандаваць матэрыялы партыі, прымаць актыўны ўдзел у абмеркаванні дакументаў агульнанароднага значэння.

Дакладчык засяродзіў увагу прысутных на тым, як радыёжурналісты рэспублікі, розумам і сэрцам успрыняўшы рашэнні кастрычніскага (1985 г.) Пленума ЦК КПСС, прымаюць захады для таго, каб узяць задачы прапаганды з жыццём. Вялікая ўвага звернута на перадачы, прысвечаныя надзённым праблемам інтэнсіфікацыі вытворчасці, розным пытанням эканомікі, лінінскаму стылю ў рабоце, ідэйна-палітычнаму і маральнаму выхаванню людзей. Яны знаходзяць гарачы, прыхільны водгук у сэрцах слухачоў, якія ахвотна адгукаюцца на іх, аб чым сведчаць лісты,

што прыходзяць на адрас радыё — каля 150 тысяч пісем у год. Слухачы падказалі з'яўленне і асобных перадач, сярод якіх такія папулярныя сёння, як «Сузор'е», «Увайдзі ў кожны дом», «Жадаю вам...» і іншыя.

Г. М. Бураўкін запэўніў Цэнтральны Камітэт Кампартыі Беларусі, урад рэспублікі, што калектыў Дзяржаўнага камітэта БССР па тэлебачанні і радыёвяшчанні зробіць усё, каб з гонарам выканавіў пастаўлены перад ім вялікія і адказныя задачы.

Намеснік старшыні Дзяржаўнага камітэта БССР па тэлебачанні і радыёвяшчанні Ю. В. Арлоў адзначыў поспехі беларускіх радыёжурналістаў у адлюстраванні сённяшняга жыцця, гаварыў аб тым, што калектыў рэспубліканскага радыё выходзіць пераможцам у многіх усеагульных конкурсах, а цяпер занесены ў Кнігу працоўнай славы Дзяржтэлерадыё БССР і ЦК прафсаюза работнікаў культуры, шэраг супрацоўнікаў радыё ўзнагароджаны ганаровымі граматамі камітэта і значкамі «Выдатнік тэлебачання і радыё». Ю. В. Арлоў зачытаў прывітальны адрас калегі Дзяржтэлерадыё БССР.

Вітаць юбіляраў прыйшлі прадстаўнікі рабочага класа рэспублікі, чые справы і жыццё вольна ўжо шасцідзесят гадоў

знаходзяцца ў полі зроку радыёжурналістаў рэспублікі — лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР, ткачыца Мінскага камвольнага камбіната Н. Чарныш, Герой Сацыялістычнай Працы, брыгадзір токараў вытворчага аб'яднання «БелаўтаМАЗ» А. Кавалеўскі, брыгадзір будаўнікоў Мінскай АЦЭЦ М. Папапчык. Яны выказалі шчырыя і ўдзячныя словы за тое, што радыё пастаянна ўдзяляе вялікую ўвагу расказу аб працоўных калектывах, якія знаходзяцца ў авангардзе сацыялістычнага саборніцтва за эканомію і беражлівасць, паспяховае выкананне заданняў адзінаццатай пяцігодкі і рашэнняў XXVI з'езда КПСС, а цяпер, калі пачалося ўсенароднае абмеркаванне праекта новай рэдакцыі Праграмы Камуністычнай Партыі Саветаў Саюза, праекта Асноўных напрамкаў эканамічнага і сацыяльнага развіцця СССР на 1986—1990 гады і на перыяд да 2000 года, змяненняў у Статуте КПСС, уважліва прыслухоўваецца да голасу рабочага класа рэспублікі.

Ад імя калгаснага сялянства Беларусі са звонкай песняй, бадзёрымі прыпеўкамі, традыцыйным хлебам-салом прыйшлі на вечар хлебаробы праслаўленага калгаса імя М. Гастэля Мінскага раёна — кавалер ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга С. Алейнікаў і ўдзельнікі мастацкай самадзейнасці. Яны пажадалі юбілярам і новых творчых поспехаў, і цікавых журналісткіх адкрыццяў, і выхаду на надзённую праблему жыцця.

Свайго дарадку бачаць у радыё сельскія будаўнікі — аб гэтым гаварыў старшыня «Белміжкалгасбуда» А. Кічкайла. Як і іншыя прамоўцы, ён засведчыў, што радыёжурналісты заўсёды выступалі і выступаюць у якасці арбітраў сацыялістычнага саборніцтва. Роля радыё асабліва ўзрастае цяпер, калі ўзяты курс на інтэнсіўнае развіццё вытворчасці, вялікае значэнне надаецца выкарыстанню рэзерваў, эканоміцы, калі ўзрастае чалавечы фактар на любым участку.

З першых жа дзён свайго існавання радыё актыўна пачало

прапагандаваць беларускую літаратуру і мастацтва. У эфіры гучалі творы Янкі Купалы і Якуба Коласа, Максіма Гарэцкага і Кузьмы Чорнага, Змітрака Бядулі, іншых вядомых пісьменнікаў. Гэтыя традыцыі працягваюцца сёння, калі літаратары — жаданыя госці ў студыі, рэгулярна выходзяць у эфір розныя тэматычныя перадачы. Пра гэта нагадаў у сваім выступленні сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі І. Чыгрынаў. Ён падкрэсліў, што літаратары бачаць у радыё аўтарытэтную трыбуну, з якой заўсёды можна выказаць свае думкі, прыняць самы чынны ўдзел у абмеркаванні надзённых праблем, знайсці дарогу да чытацкіх сэрцаў. І Чыгрынаў ад імя праўлення Саюза пісьменнікаў рэспублікі павішаваў журналістаў, узнагароджаных за актыўную прапаганду беларускай літаратуры. Ганаровыя граматы творчага саюза атрымаюць У. Мехаў і В. Шымук. Граматамі ўзнагароджаны М. Базарэвіч, У. Дзюба, Н. Камарова, П. Сабіна, Н. Саламаха, Д. Ялугіна.

Гучыць так добра знаёмая мелодыя песні «Піянеры Беларусі», і на сцэну падмаюцца ў чырвоных галштукх... акцёры Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга тэатра імя Янкі Купалы — народныя артыст СССР З. Стома, народныя артысткі рэспублікі С. Станюта, Л. Давідовіч, М. Захарэвіч і іншыя. Дзе жартам, дзе ўсур'ез яны пажадалі новых творчых поспехаў свайму радыё, з якім даўно супрацоўнічаюць. Гэтакім жа дасціпным было і віншаванне калектыву Беларускага рэспубліканскага тэатра юнага глядача імя 50-годдзя камсамола Беларусі.

У сходзе ўдзельнічалі сакратар ЦК КПБ А. Т. Кузьмін, намеснік Старшыні Савета Міністраў БССР В. І. Крыцкі, загадчык аддзела прапаганды і агітацыі ЦК КПБ С. Я. Паўлаў.

У заключэнне адбыўся святочны канцэрт, у якім прынялі ўдзел вядомыя выканаўцы і калектывы.

НАШ КАР.

Вечар вядзе Рыгор Барадулін.

Фота Ул. КРУКА.

У гэтыя дні споўнілася 90 гадоў з дня нараджэння паэта. Гэтай знамянальнай даце быў

прысвечаны літаратурны вечар, што адбыўся ў аўторак у ДOME літаратара. Шматлікія прыхіль-

нікі таленту А. Платнера, тыя, хто добра ведаў яго, блізкія паэта сабраліся разам, каб успом-

ніць чалавека і творцу, што пакінуў значны след у развіцці літаратуры.

Вядучы вечара Р. Барадулін адзначыў, што талент А. Платнера быў шматгранны ў сваім праўленні, што з усім лепшым, створаным мастаком слова, можна пазнаміцца ў перакладах на беларускую і рускую мовы, згадаў аб сваіх сустрэчах з паэтам. Гэта быў чалавек, зазначыў Р. Барадулін, надзвычай сціплы і шчыры, уважлівы да іншых, сардэчны, у гаворцы люба адчуваўся прывапаным юрэйскай гумар. Добрачыліва сціпліва прыцягвала да А. Платнера людзей. Што тычыцца яго паэзіі, дык яна была праўдзівай і жыццёвай ў сваёй аснове, таму заканамерна, што лепшыя творы А. Платнера не страцілі свайго значэння і сёння.

Падрабязна жыццёвы і творчы шлях паэта прасачыў А. Вольскі. Прывабны вобраз паэта-інтэрнацыяналіста, клапатлівага і уважлівага таварыша, патрабавальнага творцы

паўставаў ва ўспамінах тых, хто яго добра ведаў, ці сустрэўшыся толькі некалькі разоў, назаўсёды захаваў у памяці радасць гэтых сустрэч. З цеплынёй гаварылі пра А. Платнера Э. Агняцвет, Р. Рэлес, антрыса Ю. Арончык, П. Макаль.

Гучала шмат вершаў А. Платнера — як у арыгінале, так і ў перакладзе на беларускую і рускую мовы. Іх чыталі паэты, а таксама выконвалі артысты мінскіх тэатраў і юныя чытальнікі. Цікавай і разнастайнай была музычная частка вечара. Прагучала ў прыватнасці песня «Сыграй мне, музыка», напісаная на словы паэта заслужаным дзеячам мастацтваў БССР Г. Вагнерам.

На вечары прысутнічала ўдава А. Платнера Д. Платнер, якая падзякавала ўсім за ўшанаванне памяці мужа.

М. ГЕЛЬСКИ.

Традыцыйнымі сталі паказы дасягненняў артыстычнай моладзі, якія праводзіць Беларуская дзяржаўная філармонія. Нядаўна такую творчую справу вядучы трымаў маладыя артысты філармоніі ў канцэрце, прысвечаным XXVII зезду КПСС.

Для тых, хто сочыць за канцэртным жыццём Мінска, сустрача з маладым пакаленнем

прэтакія сведчыць пра самабытнасць асобы маладога піяніста, высокі густ і прафесійную культуру. Ён таксама выступіў у канцэрце і як аўтар фартэп'яйнай транскрыпцыі. Знаёмныя мне работы І. Алоўнікава ў гэтай галіне выяўляюць цікавае «фартэп'яйнае мысленне». Гэта ж рэдкая якасць піяніста — уменне пераасэнсаваць аркестравы твор, «пераліць»

А. Ткачовай. І яна на эстрадзе, як гавораць, «правільна баль». Выкананне транскрыпцыі складанай скрыпачнай п'есы П. Саратэ «Цапатзада» — таму пацярджэнне. Цымбалістка выступала з добрым партнёрам, піяністкай-канцэртмайстрам Людмілай Гладковай. А «Беларускія танцы» І. Жыновіча і грэчаскі танец «Сіртакі» М. Тэадаракіса А.

мінор І.-С. Баха. Выканала смела, энергічна, я сказала б — «па-мужчынку». Здавалася, арганістка адчувала сябе гаспадыняй цудоўнага мора музыкі, якая запоўніла залу.

Вакалістку Наталлю Бярэзіну, лаўрэата Рэспубліканскага конкурсу, я не раз слухала на розных канцэртных пляцоўках, сачу за яе творчым ростам. Для свайго выступлення на сцэне філармоніі спявачка выбрала арыю Эльвіры з оперы «Эрнани» Д. Вердзі. Вось дзе з'явілася магчымасць паказаць сапраўдны вакал, паказаць голас як бы «з усіх бакоў!» Прызнацца, я не чакала ад маладой артысткі такога багацця фарбаў і такой лёгкасці ў выкананні найскладанай з арыяў сусветнага опернага рэпертуару. Цёпла і пранікнёна выканала Н. Бярэзіна «Калыханку» П. Чайкоўскага. Ігра канцэртмайстра Барыса Клейнера спрыяла поспеху спявачкі. Дадамо, што іграў ён без нот, на памяць.

У канцэрце гучала таксама паэтычнае слова. Маладая артыстка Ганна Лаухіна з натхненнем і шчырасцю чытала паэзію Маякоўскага.

Удзельнічаў у праграме і Дзяржаўны народны аркестр БССР імя І. Жыновіча. Яго сённяшні склад, пераважна, моладзь. За дырыжорскім пультам стаяў малады музыкант Сяргей Сакалоў. У канцэртах аркестра мы бачылі яго сярод баяністаў. Але дырыжыванне — яшчэ адно творчае захапленне музыканта. У час канцэрта мне падалося, што дырыжываць народным аркестрам пачэсна, радасна і адказна. А, можа, і лёгка?.. Чаму раптам такое пытанне? Таму, што даўно і добра ведаю калектыву, высокая цаню музычную і арганізатарскую працу яго мастацкага кіраўніка Міхаіла Казінца. І аркестр уяўляецца мне добра настроеным, адзіным у сваіх мастацкіх імкненнях і наладжаным на агульную творчую хвалю музычным інструментам, на якім можна спакойна і лёгка «іграць». Ды, канечне ж, ніколі не бывае лёгка стаяць за дырыжорскім пультам. І С. Сакалову, думаю, давядзецца многа папрацаваць, каб правесці канцэртную праграму на належным прафесійным узроўні. А праграма была насычаная, і амаль ва ўсіх нумарах яе ўдзельнічалі маладыя салісты.

Вылучыліся здольныя цымбалісты — лаўрэат Рэспубліканскага конкурсу Сяргей Забаронак і Генадзь Клімовіч, якія сыгралі з аркестрам Рапсодыю для двух цымбал В. Кузняцова (гэта была прэм'ера твора) і дыпламант Рэспубліканскага

Ігар АЛОЎНІКАЎ.

Наталля БЯРЭЗІНА.

конкурсу Віктар Міхальчук (выканаў «Венецыянскі карнавал» Н. Паганіні). Выступілі ў добрым ансамблі баяністы — лаўрэат Усесаюзнага конкурсу Святлана Лясун і Віктар Пляшэвіч, у выкананні якіх прагучала «Фантазія» Я. Глебава. Выступленне С. Лясун, якая сыграла таксама фінал Канцэрта для баяна з аркестрам М. Чайкіна, — заўсёды свята: баяністка шчыра ўлюбёная ў свой інструмент, у музыку, добра адчувае яе, выдатна выкарыстоўвае багацце выканаўчай палітры баяна.

Дыпламант міжрэспубліканскага конкурсу Георгій Казадой выканаў на кларнеце Канцэртную фантазію Вердзі—Басці на тэмы оперы «Рыгелета». У ягоных руках кларнет быў сапраўды сольным інструментам! Даве песні выканала ў суправаджэнні аркестра маладая салістка філармоніі Валіяціна Ахрамовіч: «Жураўлі на Палессе ляпяць» І. Лучанка і «Што мне жыць і тужыць» А. Варламава. У яе добры мілы голас, але... Не маючы яшчэ вопыту канцэртнай работы, асабліва на такой вялікай сцэне, у такім адказным канцэрце, спявачка адчувала сябе, як мне падалося, не зусім свабодна. Яна яшчэ не была Артысткай. Думаю, што нашым маладым спевакам трэба часцей даваць магчымасць выступаць на такой сцэне, якая мабілізуе, вымагае напружання ўсіх творчых сіл, абавязвае выявіць усе прыродныя і прафесійныя магчымасці. Такія выступленні, бяспрэчна, спрыялі б творчаму росту маладых.

Аркестр закончыў сваё выступленне творам Ю. Семянякі «Свята моладзі». Гэта быў добры фінал канцэрта.

Алена РАКАВА.
Фота Ул. КРУКА.

Гучаць галасы МАЛАДЫЯ

выканаўцаў — заўсёды надзея на радасць адкрыццяў. На афішы гэтага канцэрта значыліся і ўжо знаёмыя, і новыя імёны. Тым больш было цікава, ці акажуцца маладыя выканаўцы дастойнымі галоўнай канцэртнай пляцоўкі Мінска.

У той вечар гучалі арган, фартэп'яйна, цымбалы, домра і гітара, кларнет, баян. Багацце інструментальных тэмбраў, фарбаў, музычных вобразаў і настраў!

Лаўрэат Міжнароднага конкурсу Ігар Алоўнікаў выканаў ля-бемоль мажорны паланез Ф. Шапэна. Колькі разоў даводзілася мне чуць гэтую цудоўную музыку — і на канцэртнай эстрадзе, і ў запісе. Здавалася б, цяжка чакаць ад піяніста якіх-небудзь адкрыццяў. Але І. Алоўнікаў «спрачытавае» геніяльную музыку неяк па-свойму, свежа і тонка. Яго інтэр-

яго ў фартэп'яйнае гучанне, выкарыстаўшы ўсе магчымасці інструмента, пры гэтым надаць музыцы новыя каларыстычныя фарбы! Вальс Ніны з музыкі А. Багатырова да драмы М. Лермантава «Маскарад» у транскрыпцыі І. Алоўнікава набыў новае дыханне.

Яркая артыстычная натура — лаўрэат Усесаюзнага конкурсу артыстаў эстрады Ангеліна Ткачова. У музычным асяроддзі, у шырокай слухачкай аўдыторыі пра яе многа гавораць як пра сапраўднага віртуоза. Яна на эстрадзе стварае Музыку. Пішу гэта слова з вялікай літарой і думаю, што ёсць на тое падстава: А. Ткачова мае выдатную тэхніку ігры на цымбалах, для яе, здаецца, не існуе аніякіх тэхнічных складанасцей, і як лёгка, натхнёна, артыстычна іграе яна! Душу і думку музыкі адчуваеш у ігры

Ткачова сыграла ў ансамблі з Л. Гладковай, цымбалісткай Аленай Філіпенка і выканаўцай на ударных інструментах Аленай Манькоўскай. Добры ансамбль, слухаць яго вельмі прыемна. Тут «іграюць» яшчэ і касцюмы — яркія беларускія нацыянальныя сукенкі, яны падкрэсліваюць агульнае яркае ўражанне ад выступлення.

Менш цікавым падаўся другі ансамбль — дамрыст Мікалай Марэцкі і гітарыст Нарымаў Гайфулін. Самі па сабе яны добрыя прафесійныя выканаўцы. Само за сябе гаворыць званне М. Марэцкага — ён лаўрэат Усесаюзнага конкурсу артыстаў эстрады. Удзельнік музыкант Н. Гайфулін. Некалькі гадоў назад мы слухалі на гэтай сцэне выступленне гасцей з Масквы, вядомы дуэт балалаечніка М. Ражкова і гітарыста І. Чарнова. Сапраўдны ансамбль аднадумцаў!.. А нашы маладыя выканаўцы яшчэ, на жаль, не ўспрымаюцца як арганічны ансамбль. Вальс К.-М. Вебера і кубінскі народны танец яны сыгралі ладна, прафесійна, але ўсё ж такі быццам бы «кожны паасобку». Калі ансамбль такога тыпу мае быць заверджаны ў якасці канцэртнай адзінкі, музыкантам трэба папрацаваць разам, дамагацца поўнай супольнасці не толькі ў гучанні, у рытме, а і ў творчых імкненнях.

Упершыню мне давядзецца пачуць ігру маладой арганісткі Вівіяны Сафраніцкай. Выпускніца Маскоўскай кансерваторыі, яна працуе ў Канцэртнай зале Полацкага Сафійскага сабора. У канцэрце В. Сафраніцкая выканала шырока вядомы твор — Такату і Фугу рэ-

Ангеліна ТКАЧОВА.

Вівіяна САФРАНИЦКАЯ.

Ганна ЛАУХІНА.

ПРАЦУЕ НАРОДНАЯ ФІЛАРМОНІЯ

У Гродне першы канцэртны сезон адкрыла народная філармонія. Яе мэта — шырока знаёміць жыхароў абласнога цэнтра з вядучымі самадзейнымі калектывамі, арганізоўваць выступленні вядомых кампазітараў, музыкантаў, літаратараў з розных гарадоў краіны. Адкрыўся сезон канцэртаў,

які далі ў гарадскім Доме культуры ўдзельнікі народнага ансамбля песні і танца «Неман».

М. ДУБРОВІН.

ВОПЫТ УХВАЛЕНЫ

Вялікую работу па культурным абслугоўванні сельскага насельніцтва праводзіць мінская дзіцячая музычная школа № 2 імя М. Аладава. Яна шэфствуе над працаўнікамі Стаўбцоўскага раёна. Тут на базе школы-інтэрната створаны і актыўна працуе музычны лек-

торый. Педагогі Б. Сарокаў, Л. Шушно, Н. Маёрава неаднаразова выступалі з метадычнымі дакладамі, праводзілі ў мясцовай музычнай школе адкрытыя ўрокі.

Выкладчыкі музыкі запрашаюцца ў ДМШ № 2 на навуна-практычныя канферэнцыі. Вынікі канцэртна-шэфскай дзейнасці кожны год падводзяцца на педагагічных саветах.

Распрацаваны планы такой работы і на 1986 год. Больш увагі будзе надавацца развіццю сельскай самадзейнай творчасці, падбору рэпертуару, арганізацыі масавых мерапрыемстваў.

Вопыт работы ДМШ № 2 нядаўна ўхвалены абласной камісіяй па культурна-шэфскай рабоце ў вёсцы.

У. АДАМАЎ.

СПРАВАЗДАЧА ПАЧАТКОЎЦАЎ

Шмат гадоў у Маладзечне працуе літаратурнае аб'яднанне «Купалінка». Яго ўдзельнікі выступаюць перад рабочымі прадпрыемстваў, на вечарах у клубах і бібліятэках. Прыемна адзначыць, што гэтае літаратурнае аб'яднанне пастаянна

папаўняецца новымі членамі. Дапамагаюць педагагічныя калектывы школ. Вось і нядаўна па іх ініцыятыве праведзены творчы вечар школьнікаў горада, на якім юныя паэты чыталі свае вершы. Высокую ацэнку атрымалі вершы Наталі Ісавой і Алены Лісіцкай са школы-інтэрната № 1, Наталі Чарнаброўнай са школы № 11, Тані Фартуновай з СШ № 8.

Такія творчыя справаздачы пачаткоўцаў вырашана зрабіць традыцыйнымі. Гэта дапаможа папоўніць «Купалінку» новымі членамі.

П. ВАЛУН.

У гэтых творах У. І. Ленін абгрунтаваў ідэі і канцэпцыі, якія пасля Кастрыччійскай рэвалюцыі леглі ў аснову ідэяна-эстэтычных і светапоглядных прынцыпаў творчага метаду савецкай літаратуры — сацыялістычнага рэалізму. Творча развіваючыся, на кожным новым этапе сацыялістычнага будаўніцтва, напаяючыся новым актуальным зместам, гэтыя прынцыпы і сёння застаюцца галоўным арыенцірам мастацкай творчасці. «Мастацтва сацыялістычнага рэалізму, — гаворыцца ў пракце новай рэдакцыі Праграмы КПСС, — заснавана на прынцыпах народнасці і партыйнасці. Яно спалучае смелае наватарства ў праўдзівым мастацкім узгаўленні жыцця з выкарыстаннем і развіццём усіх прагрэсіўных традыцый айчынай і сусветнай культуры. Перад дзеячамі літаратуры і мастацтва — шырокі прастор для сапраўды свабоднай творчасці, павышэння майстэрства, далейшага развіцця разнастайных форм, стыляў і жанраў».

У фундаментальных працах Леніна мастацкая літаратура і публіцыстыка нярэдка разглядаліся як узор творчых адносін да рэчаіснасці, яскравы прыклад кіраўніцтва перадавымі сіламі грамадства. Так, напрыклад, абгрунтаваўшы план стварэння партыі новага тыпу, ён адзначыў: «... ролю перадавога барацьбіта можа выканаць толькі партыя, якая кіруецца перадавой тэорыяй. А каб хоць колькі-небудзь канкрэтна ўявіць сабе, што гэта азначае, няхай чытач успомніць аб такіх папярэдніках рускай сацыял-дэмакратыі, як Герцэн, Бялінскі, Чарнышэўскі і бліскучая плеяда рэвалюцыянераў 70-х гадоў; няхай падумае аб тым сусветным значэнні, якое набылае цяпер руская літаратура...»

Майстэрства У. І. Леніна — публіцыста, крытыка і вопытнага палеміста — выявілася ва ўменні сканцэнтравана ўвагу чытачоў на галоўных ідэях, тэмах і матывах кожнага публічнага выступлення. Так, у артыкулах «Партыйная арганізацыя і партыйная літаратура», «Леў Талстой як люстэрка рускай рэвалюцыі» дамінуючая думка і мэта дакладна вызначаюцца ўжо самімі іх назвамі: у першым выпадку гэта ідэяна-палітычны прынцып партыйнасці, у другім — народнасці і рэалізм пісьменніка. Разам з тым Ленін разглядаў усе ідэалагічныя і эстэтычныя аспекты мастацкай творчасці, перш за ўсё паняцці рэалізму, партыйнасці і народнасці, у іх арганічным адзінстве і дыялектычнай суаднесенасці. У гэтым — павучальны вопыт ленінскіх літаратурных прац і іх метадалагічнае значэнне. Вядома, што ўсе вульгарызатарскія спроччванні, якія моцна тармазілі, хоць і не спынілі развіццё савецкай мастацкай культуры, як правіла, пачыналіся з адрыўу прынцыпаў класавасці, ідэянасці і партыйнасці літаратуры і іншых відаў мастацтва ад іх праўдзівасці, эстэтычнай каштоўнасці, народнасці і нацыянальнай спецыфікі.

Паняцце партыйнасці ў дадзеным да з'яў духовай культуры — гэта ўсвядомленая і ўвасобленая ў навуковых, публіцыстычных і літаратурна-мастацкіх творах класавая пазіцыя; адкрытае выяўленне ў мастацкай творчасці ідэалогіі і палітыкі пэўных партый або групавак. На розных этапах развіцця мастацкай культуры паняцце партыйнасці мела некалькі ўзаемазвязаных значэнняў. У. І. Ленін карыстаўся ім, па-першае, для характарыстыкі выразнага сацыяльна-палітычнага зместу, адкрытай тэндэнцыі партыйнасці твораў і, па-другое, у сэнсе прыналежнасці пісьменнікаў, мастакоў, публіцыстаў да пэўнага ідэяна-эстэтычнага кірунку. У працы «Сацыялістычная партыя і беспартыйная рэвалюцыянасць» У. І. Ленін

Сёлета спаўняецца восемдзесят гадоў з дня апублікавання працы У. І. Леніна «Партыйная арганізацыя і партыйная літаратура» і семдзесят пяць гадоў, як выйшлі ў свет яго артыкулы пра творчасць Л. Талстога («Л. М. Талстой», 1910 г., «Л. М. Талстой і сучасныя рабочы рух», 1910 г.).

абгрунтаваў паняцце партыйнасці ў значэнні палітычнай арганізацыі класаў у партыі, паслядоўнага правядзення партыйнай лініі ў палітыцы, філасофіі, журналістыцы і літаратурнай творчасці. На яго думку, «строгая партыйнасць ёсць спадарожнік і вынік высокаразвітай класавай барацьбы». Ва ўмовах эксплуатацыйнага грамадства «партыйнасць ёсць ідэя сацыялістычная, а беспартыйная нейтральнасць аб'ектыўна азначае падтрымку моцнага супраць слабага, пануючага супраць прыгнечанага».

У працы «Партыйная арганізацыя і партыйная літаратура»

ці на баку памешчыкаў і буржуазіі. Гаворка ішла пра сацыял-дэмакратычны друк і журналістыку: «Газеты павінны стаць органамі розных партыйных арганізацый. Літаратары павінны ўвайсці абавязкова ў партыйныя арганізацыі. Выдавецтвы, склады, магазіны, чытальні, бібліятэкі і розныя гандлі кірамі — усе гэта павінна стаць партыйным, падсправаздачным». Настойліва падкрэсліваючы думку, што справы літаратурныя павінны стаць часткаю агульнапралетарскай справы, Ленін разам з тым патрабаваў улічваць спецыфіку мастацкай творчасці,

роднасць азначае праўдзівасць, мастакоўскую шчырасць, непрадузятасць, вернасць народнаму жыццю. У гэтай узаемнай знітанасці партыйнасць і народнасць становяцца важнай творча-мастацкай праблемай рэалістычнага метаду наогул, сацыялістычнага рэалізму ў асаблівасці. Паняцце партыйнасці ў сэнсе пэўнай мастацкай тэндэнцыі, выразнасці і ідэяна-эстэтычных адносін да рэчаіснасці сфармулявана ўпершыню ў рамках крытычнага рэалізму. У свой час Ф. Энгельс адзначыў: усе мастацкія слова, пачынаючы ад Эсхіла і Арыстафана і канчаючы «сучаснымі рускімі і нарвежскімі пісьменнікамі, якія пішуць выдатныя раманы», былі па-свойму тэндэнцыйнымі. Але ж мастацкая тэндэнцыя не мае нічога агульнага з «кепскай тэндэнцыянасцю», калі пісьменнік падносіць чытачу ў гэтым выглядзе будучае гістарычнае вырашэнне грамадскіх канфліктаў, якія ён

пішуць ягою смерць (1910 г.) многа пісалася ў легальным друку як апазіцыйнага, ліберальна-дэмакратычнага кірунку, так і ў рэакцыйных — праваахвярскіх і чарнасоценскіх выданнях. Шматлікія і разнастайныя матэрыялы пра яго творчасць і маральна-філасофскае вучэнне змяшчалі рускамоўныя газеты Беларусі. Парадокс у тым, што вялікі пісьменнік, які выкрываў двурэшніцтва буржуазна-дваранскіх палітыкаў і асабіста хацеў быць па-за палітыкай, аказаўся якраз у цэнтры палітычнай барацьбы. Усе прымалі і віталі мастацкія творы Талстога — поўнаасцю або з істотнымі агаворкамі. Вялікадзяржаўна-шавіністычныя газеты на тэрыторыі Беларусі («Мінское слово», «Северо-Западная жизнь» і інш.) з бульварнай лаянкай накінуліся на дэмакратызм, сацыяльны гуманізм і вальядумства пісьменніка, у тым ліку на яго выкрывальніцкія творы (драма «Жывы труп», апавяданне «Пасля балю» і інш.). Прадстаўнікі рэвалюцыйных метадаў барацьбы, якія імкнуліся ператварыць ліберальны друк («Северо-Западный край», «Голос провинции» і інш.) у легальны цэнтр і радыкальнай апазіцыі царызму, віталі сацыяльна-палітычнае і духоўнае пратэстанцтва Талстога, але крытыкавалі яго маральны імператыву непраціўлення злу насіллем. Ліберальныя газеты («Мінское эхо», «Минский голос», «Полесье», «Бобруйские отклики» і інш.), у якіх ключавыя пазіцыі займала дробнабуржуазная, пераважна «іншародчая» інтэлігенцыя, паводзілі сябе прыкладна так, як паводле Леніна, адгукнуўся на смерць Талстога рускі ліберальны друк: тут таксама не бракала гучных слоў пра голас цывілізаванага чалавецтва, ідэі праўды і добра, вялікае сумленне і да т. п. Розніца хіба ў тым, што правінцыйны лібералізм быў, як правіла, больш радыкальны і ягоныя прадстаўнікі бачылі ў Талстым амаль што месію; яны таксама спачувалі, ва ўсялякім выпадку часткова, талстоўскай крытыцы існуючага ладу.

Падпольны друк, дзе ўпершыню з'явіліся працы Леніна пра Талстога, разам з ацэнкай творчасці пісьменніка з пазіцыі марксісцкай эстэтыкі паставіў шэраг пытанняў, якія адносяцца да сацыяльна-палітычных аспектаў мастацкай культуры і яе ролі ў будучым сацыялістычным грамадстве. Што ж найперш прыцягнула ўвагу заснавальніка бальшавіцкай партыі і Савецкай дзяржавы ў творчасці пісьменніка, які падняў айчынную літаратуру на сусветную вышыню, пераўзшыўшы глыбіней мастацкага мыслення і духоўнай сілай чалавечасці ўсё, што было вядома ў тагачаснай Еўропе? Найперш, зразумела, Л. Талстой быў «геніяльны мастак, які даў не толькі непараўнальна карціны рускага жыцця, але і першакласныя творы сусветнай літаратуры». Яны застануцца назаўсёды спадчынай народа. Але каб зрабіць іх здабыткам усіх, неабходна барацьба супраць эксплуатацыі і палітычнага прыгнёту, «патрэбен сацыялістычны пераварот».

Сацыял-дэмакратычнай партыі важна было таксама выкарыстаць талстоўскую крытыку існуючага сацыяльна-палітычнага ладу для рэвалюцыйнага выхавання рабочых, сялян і дэмакратычнай інтэлігенцыі. Пісьменнік глыбокай і шчырай праўдзівасці, які, з аднаго боку, глыбока «ўкараніўся» ў рэальны побыт Расіі, любіў красу зямнога быцця, а з другога боку, бачачы зоркім вокам мастака і чуйнай душою мысліцеля-гуманіста ўсю яго недасканаласць, з расуццю рэвалюцыянера-максімаліста за-

Уладзімір КОНАН

МАСТАЦТВА І РЭВАЛЮЦЫЯ

Нататкі пра літаратурна-крытычную спадчыну У. І. Леніна

Ленін улічваў тры аспекты паняцця партыйнасці літаратуры. Ідэалагічны змест мастацтва ў грамадстве з развітай класавай барацьбай непазбежна набылае палітычную афарбоўку, становіцца класавым і партыйным у адкрытай або завульгараванай форме. Класавая свядомасць і спецыфічны для кожнага развітага класа «стыль» жыцця, мыслення і адчування так альбо інакш праграмуюць выбар тэм і сюжэтаў, дыктуюць змест, форму, нават выяўленчыя сродкі твораў, адлюстроўваюцца ў ідэйных арыентацыях і эстэтычных густах як пісьменнікаў, мастакоў, артыстаў, так і крытыкаў, і публікі. Партыйнасць у такім выпадку — гэта ідэалагічнае ўсвядомленне класавасці мастацтва і адкрытае далучэнне да палітыкі той ці іншай партыі ці групы. У гэтым шырокім значэнні партыйнасць — гэта не толькі сацыялістычная ці рэвалюцыйная — дэмакратычная тэндэнцыя; яна характэрна і для іншых ідэяна-мастацкіх кірункаў буржуазнага грамадства, хоць часам прыкрываецца тэорыяй «абсалютнай» свабоды творчасці. Звяртаючыся да яе прыхільнікаў, Ленін пісаў: «Жыць у грамадстве і быць свабодным ад грамадства нельга. Свабода буржуазнага пісьменніка, актрысы ёсць толькі замаскіраваная (або крывадушная маскіруемая) залежнасць ад грошовага мяшка, ад подкупу, ад утрымання».

Зразумела, У. І. Ленін меў на ўвазе таксама больш вузкае і спецыфічнае, пераважна арганізацыйна-палітычнае значэнне партыйнасці — у сэнсе прыналежнасці органаў друку, публіцыстаў і пісьменнікаў да пэўнай партыі. Маючы на ўвазе гэты першасны і непасрэдны аспект партыйнасці літаратуры, Ленін прапанаваў стварыць сацыял-дэмакратычныя выдавецтвы, газеты і часопісы, патрабаваў ад іх супрацоўнікаў зрабіць канчатковы выбар: з кім яны — з пралетарыятам і яго баявым авангардам, з партыяй бальшавікоў,

каб забяспечыць свабоду асабістай ініцыятывы, індывідуальным схільнасцям, каб не звужыць «просторы думцы і фантазіі, форме і зместу».

Нарэшце У. І. Ленін звярнуў пільную ўвагу на трэці, ідэяна-эстэтычны аспект камуністычнай партыйнасці, які набылае асаблівае значэнне ва ўмовах пабудовы сацыялістычнага грамадства. Сутнасць ягонай думкі ў тым, каб найлепшыя здабыткі айчынай і сусветнай культуры паставіць на службу працоўнаму народу, вызваліць мастацкую творчасць ад буржуазнага прадпрыемальніцтва, гандлярства, кар'ерызму і анархізму. У перспектыве будучага бяскласавага грамадства звышзадача заключалася ў тым, каб дасягнуць ідэяна-эстэтычнага адзінства творчай інтэлігенцыі, працоўнага народа і яго палітычнага авангарда, пераадолець прафесійную «каставасць» у мастацтве; каб адышлі ў нябыт «літаратары-звышчалавекі», а іх месца занялі таленавітыя прадстаўнікі рабочых і сялян, якія, дасягнуўшы вяршынь мастацкай культуры, засталіся б разам са сваім народам.

На гэтым высокім узроўні сацыялістычнай культуры партыйнасць сальцеца з праўдай мастацтва, яго народнасцю і творчай свабодай мастака. Маючы на ўвазе літаратуру сацыялістычнага грамадства, Ленін пісаў: «Гэта будзе свабодная літаратура, таму што не карысць і кар'ера, а ідэя сацыялізму і спачуванне працоўным будучь вербаваць новыя і новыя сілы ў яе рады. Гэта будзе свабодная літаратура, таму што яна будзе служыць не перасычанай герайне, не «верхнім дзесяці тысячам», якія сумуюць і церпяць ад ажырэння, а мільёнам і дзесяткам мільёнаў працоўных, якія складаюць цвет краіны, яе сілу, яе будучыню»...

Такім чынам, камуністычная партыйнасць у ленінскім разуменні гэтага паняцця напрамую злучаецца з народнасцю мастацтва. Разам з тым яго на-

адлюстроўвае. Каб стварыць сацыялістычны, гэта значыць тэндэнцыйны раман, адзначаў Энгельс, зусім няма патрэбы падкрэсліваць свае палітычныя погляды і адкрыта выяўляць свае сімпатыі да пэўных герояў, якія ўступаюць у канфлікт, а дастаткова быць паслядоўным рэалістам, праўдзіва адлюстроўваць сацыяльныя і духоўныя тэндэнцыі існуючага грамадства.

Пра глыбокае пранікненне рэалістычнага мастацтва ў сутнасць жыцця пісалі К. Маркс і Ф. Энгельс, адзначыўшы, што з твораў Бальзака, які стварыў разгорнутую карціну сацыяльнай і духоўнай гісторыі капіталістычнай Францыі, яны даведаліся (нават у сэнсе эканамічных дэталей) значна больш, чым з кніг усіх гісторыкаў і эканамістаў гэтага перыяду, узятых разам. Светапогляд мастака-пісьменніка выяўляецца значна глыбей у сістэме яго мастацкіх вобразаў, чым у прамоў дыдактыцы ці палітычнай публіцыстыцы, дзе ён можа і памыляцца. Больш таго, мастацкая праўда жыцця, на думку Ф. Энгельса, можа выявіцца нават незалежна ад поглядаў аўтара. Гэтую традыцыю высокай ацэнкі пазнавальнай сілы мастацтва развіваў У. І. Ленін. Яго артыкулы пра Л. Талстога — узор сацыяльна-філасофскага і палітычнага аналізу творчасці выдатнага рэаліста з партыйных пазіцыяў рэвалюцыйнай сацыял-дэмакратыі. У выдатных творах выхадца з дваранскай арыстакратыі, які свядома перайшоў на бок працоўнага народа і ярка раскрыў сацыяльныя супярэчнасці Расіі 1861 — 1905 гг., Ленін адкрыў вялікую моц рэалістычнага метаду. Кіруючыся прынцыпам праўдзівасці, Л. Талстой узнавіў праўду жыцця незалежна ад сваіх супярэчлівых палітычных поглядаў, выказаных у яго публіцыстычных выступленнях. Леў Талстой не прыняў рэвалюцыі і тым не менш, як геніяльны мастак-рэаліст, адлюстроўваў яе моцныя і слабыя бакі, яе нацыянальна-гістарычныя асаблівасці.

Пра 80-гадовую юбілей Талстога (1908 г.) і хутка насту-

Аляксандру МІРОНАВУ — 75

адызела кінастудыі «Беларусь-Фільм».

Першыя кнігі Вашы выйшлі ў Архангельску — «Морские будни», «Поход «Челюскина», «Чукотские новеллы», кожная з якіх была разведкай для далейшай сталой працы ў абсягу савецкай марыністыкі. Ваш уклад у яе багаты — кніга апавесцей і апавяданняў «По морям, по океанам», раманы «Корабли выходят в океан», апавесць «Ледовая одиссея».

Другой магістраллю на Вашай літаратурнай ніве пралегла дарога ў дзіцячы і юначы свет сваіх сучаснікаў. Для юных чытачоў Вы напісалі шмат захапляючых і мужных кніг пра мора і стваральны

будні савецкіх людзей самых розных прафесій. Апавесць-успамін «Дзед Маўр» як бы падзяляе рысу пад гэтым абсягам Вашай творчасці.

Шмат зрабілі Вы ў стварэнні мемуарна-патрыятычнай літаратуры, дапамагаючы бывалым людзям — пратызанам, франтавікам, чэкістам увасобіць свае запісы, дзёнікі, успаміны ў хвалюючыя кнігі пра вогненныя гады змагання за Савецкую Радзіму. Немалы след Вы пакінулі ў нашай літаратуры і як перакладчык твораў беларускіх пісьмнікаў на рускую мову.

Ваша яскравае і натхнёнае публіцыстычнае слова прадаўнікам з'яўляецца на старонках рэспубліканскага друку, пачынаючы яго баявы палітычны арсенал.

Першы ордэн Чырвонай Зоркі і знак «Пачэсны палітрук СССР» Вы атрымалі за мужнасць, праяўленую ў чалюсінскай эпапеі. Побач на Вашых грудзях дастойна ззяюць другі ордэн Чырвонай Зоркі, ордэны Вялікай Айчыннай вайны II ступені, «Знак Пашаны». Вам прысвоена пачэснае званне заслужанага работніка культуры БССР.

Дарагі Аляксандр Яўгенавіч! Віншуючы Вас з юбілеем, мы шчыра, ад усёй душы жадаем Вам на доўгія гады добрага здароўя, новых творчых поспехаў!

«Літаратура і мастацтва» далучаецца да гэтых цёплых пажаданняў.

суровыя выпрабаванні і ў ліку іншых узнагароджаны ордэнам Чырвонай Зоркі.

Значна пазней, у пасляваенны час пісьменнік вернецца да незабытых дзён, каб асэнсаваць іх з вышыні пройдзенага жыццёвага шляху, дапоўніць тое, што па гарачых слядах увайшло ў нарысы, а таксама ў дакументальную апавесць «Пяход «Чалюскіна», якую аперацыйна выпусціла асобнай кнігай Архангельскае абласное кніжнае выдавецтва. З'явілася яшчэ адна апавесць «Лядовая адысея», сціпла пазначаная, як «запіскі чалюскінца». Сапраўды — свайго роду рэпартаж з пярэдняга краю, але рэпартаж, у якім не толькі асабіста перажытае, але і шлях, пройдзены пакаленнем аўтара.

Падобная спроба, праўда, у крыху іншым аспекце, зроблена і ў дакументальнай кнізе «Дзед Маўр», выпушчанай выдавецтвам «Мастацкая літаратура» ў 1979 годзе. Яна на сённяшні дзень уяўляе сабой найбольш значнае, што беларуская літаратура змогла сказаць пра Янку Маўра.

Гэтыя дзве кнігі — паўтараю, розныя па сваім змесце — хочацца паставіць поруч, бо аб'ядноўвае іх тое, што можна сфармуляваць словамі — «выбранае так, што ўласна біяграфія ніколі не «не цісне» на лёсы іншых людзей, а як бы вынікае непасрэдна з іх. З удзячнасцю ўспамінаючы тых, хто быў для яго настаўнікам. А. Міронаў не выпадкова на першае месца ставіць незабытага Івана Міхайлавіча Фёдарова, які стаў класікам беларускай дзіцячай літаратуры Янка Маўрам.

Менавіта дзякуючы Я. Маўру А. Міронаў, перш чым пакараць акіяніскія прасторы, здолеў знайсці правільныя маякі ў моры жыццёвым. Той пастаянна напамінаў — ці пад час сустрэч ці ў лістах: «Запісвай усё цікавае, інакш забудзеш. Каб потым напісаць і нарысы, і магчыма, апавяданні, патрэбныя ўсім», «Запісвай... Абавязкова запісвай хоць бы самае цікавае, інакш пазней захочаш успомніць, — і не зможаш». Ён адкрыў сваю вучню далеглыя сапраўднай рамантыкі — жыццёвай, мэтаакіраванай, якая патрабуе ад чалавека выключнага раскрывання і яго здольнасцей і яго ідэалаў.

Гэтай рамантыкай і асветлена ўся творчасць А. Міронава, а гэта — каля сарака кніг, якія выдадзены ў Мінску і Маскве, Архангельску і Іркуцку. Розныя людзі дзейнічаюць на старонках твораў, па-рознаму складаюцца іх лёсы, але большасць тых людзей аб'яднаны той улю-

МАСТАЦТВА І РЭВАЛЮЦЫЯ

(Заманчэнне. Пачатак на стар. 5).

клікаў да радыкальных перамен у эканамічным, сацыяльна-палітычным і духоўным жыцці Расіі. На думку У. І. Леніна, Л. Талстой у сваіх мастацкіх творах і маральна-філасофскай публіцыстыцы адлюстравалі сілу і слабасць сямінаства — асноўнай «дзейнай асобы» рускай рэвалюцыі 1905—1907 гг. Яе аб'ектыўная мэта ўсведамлялася Л. Талстым, паводле Леніна, вельмі дакладна: расчысціць зямлю, стварыць на месцы паліцэіска-класавай дзяржавы агульнажыццё свабодных і раўнапраўных сялян.

Пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі значэнне фундаментальных ланісцкіх прац выйшла далёка за рамкі ўласна партыйнага друку і ацэнкі літаратурнай спадчыны Л. М. Талстога: абгрунтаваны ў іх думкі павінны былі стаць метадалагічнай асновай савецкай эстэтыкі і крытыкі, якія ў 20—30-я гады перажывалі перыяд свайго стагнавання. На вялікі жаль, тагачасныя крытыкі, тэарэтыкі, літаратары і мастацтвазнаўцы, асабліва тыя, што вялі свой радавод ад пралеткультуры і раппаўска-напастоўскіх плянў, аказаліся не на вышыні жывой дыялектыкі. Падмяняючы ланісцкую тэорыю адзінства класавасці і народнасці, партыйнасці і мастацкай праўдзівасці сацыялістычнага мастацтва метафізічнай канцэпцыяй «чыстай пралетарскай культуры», яны, па сутнасці, адмовіліся ад самой катэгорыі народнасці, а ў значнай ступені і ад рэалізму, проціпастаўляючы ім метафізічную канцэпцыю «пралетарскай» класавай партыйнасці. Падмена дыялектыкі схаластыкай і дагматызмам мела адной са сваіх прычын недаацэнку ролі сялянства і нацыянальнай інтэлігенцыі ў развіцці савецкай культуры, літаратуры і іншых відаў мастацтва. Не выпадкова прыкметнае ажыццэнне літаратурна-мастацкага жыцця, у тым ліку ў нашай рэспубліцы, пачалося ў 50-х — першай палове 60-х гадоў — у перыяд актыўнага пераадолення мінулага і творчага развіцця марксісцка-ланісцкай эстэтыкі. Аднак і сучасная крытыка яшчэ не заўсёды можа пахваліцца высокім уманнем суаднесці мастацтва з рэальным жыццём, бо нашым крытыкам, тэарэтыкам і публіцыстам не хапае смеласці ўзяць на сябе «навуковы аналіз аб'ектыўных супярэчнасцей сацыялістычнага грамадства» (праект новай рэдакцыі Праграмы КПСС) у іх суаднесенасці з наўным літаратурна-мастацкім працэсам.

Сёння паняцці народнасці і камуністычнай партыйнасці пісьменніка, крытыка мастака азначаюць арганічную якасць таленту, высокую меру праўдзівасці, сумленнасці і смеласці ў аналізе супярэчлівых з'яў грамадскага жыцця, выразную грамадзянскую пазіцыю, несумяшчальную з прыстасавальніцтвам, кар'ерызмам і баязлівасцю, павярхоўнымі адносінамі да рэчаіснасці. Камуністычную партыйнасць савецкага мастака, літаратара, артыста, рэжысёра сёння немагчыма ўявіць без гарманічнага адзінства нацыянальнага і інтэрнацыянальнага ў іх творчасці, без умення раскрыць на блізім для свайго народа жыццёвым матэрыяле глабальныя праблемы сучаснасці, актуальныя пытанні перабудовы стылю працы і мыслення на новым этапе развіцця нашага грамадства, без пачуцця маральнай адказнасці за лёс свайго народа, краіны і ўсяго чалавечтва.

Пісьменніку Аляксандру Міронаву 23 лістапада спаўняецца 75 год. У гонар юбілею праўленне СП БССР накіравала яму прывітальны адрас, у якім гаворыцца:

«Дарагі Аляксандр Яўгенавіч! Мы, Вашы налегі і сабраты па працы, віншуем Вас, вядомага празаіка і публіцыста, адважнага марана-чалюскінца, пісьменніка-камуніста ў дзень Вашага 75-годдзя!

Тры чвэрці веку крочыце Вы па жыцці, паўстагоддзя працуеце ў літаратуры. І ўсе гэтыя гады поплеч з часам, насустрач цяжкім, у пераадоленні іх. Ваша маленства прайшло ў сям'і чыгуначніка. З юных гадоў Вы вучыліся і працавалі на будоўлях Мінска, пасля пайшлі рэпарцірама ў рэспубліканскую газету «Звязда». А неўзабаве Вас паклікала мора: журналіст, матрос, удзельнік легендарнай чалюсінскай эпапеі — так уступалі Вы ў вялікае жыццё. У гады Вялікай Айчыннай вайны служылі на Паўночным флоте, удзельнічалі ў баях, супрацоўнічалі ў флотнім друку.

Пасля дэмабілізацыі вярнуліся ў Мінск, дзе актыўна ўключыліся ў работу пісьменніцкай арганізацыі рэспублікі. Вы сталі адным з арганізатараў літаратурнага альманаха «Савецкая Отчизна» (цяпер часопіс «Неман»), працавалі адначасна сааўтарам яго. Некаторы час былі начальнікам сцэнарнага

Асветлена рамантыкай

У жыцці Аляксандра Міронава было нямаля выпадкаў нечаканых, якія ніколі не забываюцца і заўсёды прыгадваюцца з прыемнасцю. Аднак гэты асаблівы. Усё пачалося з таго моманту, калі вядомы беларускі пісьменнік Янка Маўр, настаўнік былога вучня мінскай сямігадовай чыгуначнай школы імя Чарвякова Сашы Міронава і к таму часу яго старэйшы таварыш і дарадца, сочачы за літаратурнымі практыкаваннямі выхаванца, у адным з лістоў запытаўся: «А ці жадаеш, хто дапамог сваімі парадамі нікому не вядомаму маладому французу стаць сусветна вядомым пісьменнікам-гуманістам Рамэнам Раланам?» І сам жа адказаў: «Геній рускай, дакладней,

сусветнай літаратуры Леў Мікалаевіч Талстой». У канцы ліста стаяла: «Вось так!». Маўляў — думай, разважай.

Міронаў, у якога ўжо выйшла некалькі кніжак, доўга не вагаўся. Калі Р. Ралан мог напісаць самому Льву Мікалаевічу Талстому, дык чаму б... Неўзабаве быў адшуканы адрас вялікага французца і пачынаючы аўтар адрывіў яму толькі што выдадзены ў бібліятэцы «Огонька» зборнік «Чукоцкія навелы». Прайшоў тыдзень, другі, мінуў не адзін месяц... І раптам паштальён прынёс важкі канверт, у якім быў здымак Р. Ралана са словамі на зваротным баку: «Дзякуй, дарагі Аляксандр Міронаў, за Ваш ліст і за Вашу кніжачку.

Я шкадую, што не магу паслаць Вам адну з маіх. Жадаю добрай работы. Ніколі не кідайце займацца самаадукацыяй. Заўсёды імкніцеся спалучаць Вашу пісьменніцкае рамяство з іншай практычнай ці сацыяльнай дзейнасцю. Няма нічога больш здаровага для душы. Сардэчна Ваш Рамэн Ралан».

Пяцьдзесят гадоў назад было гэта. Ужо тады, нягледзячы на малады ўзрост, А. Міронаў спалучаў «пісьменніцкае рамяство з іншай практычнай ці сацыяльнай дзейнасцю». Толькі дваццаць пяць гадоў споўнілася юнаку, а яго ведалі многія. Асабліва пасля паспяхова завершанай легендарнай адысеі «Чалюскіна»: А. Міронаў быў на параходзе матросам першага класа, з гонарам вытрымаў усё

СЛОВА ЧЫТАЧА

СЛОЎНІК МОВЫ СКАРЫНЫ

У 1990 годзе будзе адзначацца 500-годдзе з дня нараджэння беларускага першадрукара, выдатнага вучонага, асветніка і культурнага дзеяча Францыска Скарыны. Універсальна адукаваны чалавек, ён валодаў класічнымі і сучаснымі еўрапейскімі мовамі, любіў роднае слова, узяў прэстыж свайго народа і радзімы ў Еўропе. «Малая падарожная кніжка», «Апостал», «Псалтыр» і шмат якіх іншых кнігі вылучаюцца высокімі мастацкімі якасцямі.

Вядома, што сучасная беларуская мова істотна адрозніваецца ад беларускай мовы

Скарыны і яго эпохі. Таму цікава ведаць, якія лексічныя сродкі скарынінскай мовы захавалі сваю прадукцыйнасць у беларускай мове да нашых часоў. У гэтых мэтах выдавецтва «Вышэйшая школа» выпусціла ў свет двухтомны «Слоўнік мовы Скарыны», складальнікам якога з'яўляецца загадчык кафедры беларускай мовы Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта, доктар філалагічных навук прафесар Уладзімір Анічэнка.

«Слоўнік мовы Скарыны» адкрывае новую старонку ў беларускай лексікаграфіі. Ён прысвечаны збору і сістэматызацыі лексічнага багацця выдат-

нага прадстаўніка беларускай і ўсёй усходнеславянскай культуры. Слоўнік адлюстроўвае гісторыю беларускага народа, яго духоўную культуру, складаны шлях развіцця літаратурнай мовы на Беларусі. Матэрыялы слоўніка даюць аснову сцвярджаць, што многія словы Скарыны і яго эпохі сталі здабыткам сучаснай беларускай мовы. (Напрыклад, словы грошы, зброя, звычай, згода, клопат, крыўда, кут, млын, пільнасць, падлога, патрэба, прыклад, прамень, пуга, смутак і іншыя). Разам з тым слоўнік з'яўляецца ключом да верагоднага асэнсавання семантычнага аб'ёму многіх скарынінскіх слоў, якія не заўсёды супадаюць з сучасным ужываннем.

На аснове скарынінскіх кніг можна меркаваць, у якім кірунку адбывалася змяненне лексікі ў пачатку XVI стагоддзя, таму што першадрукар часта кніжнаславянскія словы і фор-

мы замяняў жывымі моўнымі сродкамі, больш характэрнымі для тагачаснай беларускай мовы. Так, паралельна са словам «аз» ён ужываў «я». Аднак: зело — вельмі, зрети — глядзеці, время — час, прежде — раней, иный — іншы, каждый — кожны, лучше — лепей, колесо — кола і іншыя.

Скарынінскі слоўнік дае багаты матэрыял для асэнсавання ўнутранай структуры мовы XVI стагоддзя і яе змяненняў у новых гістарычных умовах. Значная колькасць слоў у друкаваных выданнях адрозніваецца ад сучасных формаў і словаўтваральнымі варыянтамі, якія не атрымалі далейшага пашырэння і аказаліся па сутнасці забытымі або ўспрымаюцца як застарэлыя ці вузкадыялектычныя лексічныя адзінкі: ездец — яздок, ковач — каваль, послухач — паслушнік, посмевач — насмешнік.

бэнасцю ў мора, якая назаўсёды прыкоўвае чалавека да сябе. Сярод гэтай кагорты моцных, валявых характараў адно з першых месц належыць Аляксею Маркевічу, галоўнаму герою дылогі, у якую ўвайшлі раманы «Караблі выходзяць у акіяны» і «Толькі мора вакол».

Пэўныя элементы аўтабіяграфізму, якія наогул прысутнічаюць у творчасці А. Міронава, адчувальны і ў гэтых маштабных творах. Прынамсі, дакументальная аснова дае аб сабе знаць тады, калі пісьменнік падрабязна прасочвае даваенны лёс героя, асобныя моманты якога супадаюць з тым, што было ў жыцці самога А. Міронава. Дакументальнасць заўважаецца і тады, калі пісьменнік гаворыць пра паўсядзённую будні савецкіх маракоў, іх вярнасць інтэрнацыянальнаму абвязку. У прыватнасці, угадваецца гісторыя вядомага савецкага парахода «Смідовіч», які ў канцы трыццатых гадоў дастаўляў прадукты ў рэспубліканскую Іспанію і быў захоплены франкісцкімі мяцежнікамі.

Блізкасць да канкрэтных падзей дапамагала А. Міронаву глыбей зразумець і шматгранней раскрыць складанасць, цяжкасць і адначасова пэпаўторнасць шляху, пройдзенага людзьмі, падобнымі Маркевічу. Атрымаўся на-мастацку пераканаўчы вобраз чалавека, які ў многім з'яўляецца тыповым прадстаўніком свайго часу. Духовна блізка Аляксею Маркевічу і Барыс Алексіевіч — герой дакументальнай апавесці «Праз тысячу смярдзей», якога пісьменнік добра ведаў. Былы рабочы мінскага завода «Камунар», ён перад вайной працаваў начальнікам канструктарскага бюро на адным з прадпрыемстваў Ленінграда, а потым, закончыўшы спецыяльныя курсы, стаў вопытным ваенным спецыялістам па разгаворы сакрэтаў фашысцкіх мін.

І Аляксей Маркевіч, і Барыс Алексіевіч, гэтаксама як і персанажы іншых кніг, у тым ліку зборнікаў апавяданняў, апавесцей, што адраджаюцца дзеям, людзі, моцныя нязломнасцю духу, трывалыя апантанасцю, прыгожыя верай у правату свайго справы.

А. Міронаў піша найперш для юнага чытача. Сведчанне таму прысвячэнне, якое з'явілася ў пачатку «Лядовай адысеі», адной з самых дарагіх пісьменніку кніг: «Вам, маладым, улюбёным у жыццё, ідучым на змену старэйшым. Аўтар».

Словы гэтыя з поўным правам можна паставіць эпіграфам да ўсёй творчасці А. Міронава.

Алесь МАРЦІНОВІЧ.

Зафіксаванае ў слоўніку лексічнае багацце выданняў Скарыны дае падставу гаварыць пра тое, што ён смела адступаў ад кансерватыўных кніжна-славянскіх лексіка-граматычных норм на карысць тагачасных беларускіх моўных сродкаў, пра выключную яго ролю ў развіцці беларускай літаратурнай мовы.

У слоўніку тлумачыцца і перакладчыца на беларускую мову толькі незразумелыя і малазразумелыя словы, а таксама падаецца іх пераноснае ўжыванне. У ім змешчана каля дзесяці з палавінай тысяч рэстраўных слоў і форм. «Слоўнік мовы Скарыны» з'яўляецца спадарожнікам не толькі гісторыка, літаратара, мовазнаўцы, журналіста, але і кожнага адукаванага чалавека, які цікавіцца гісторыяй свайго народа і мовы.

Мікалай БАНДАРЭНКА.
Гомель.

Імя югаслаўскага камедыяграфа, празаіка, тэатральнага дзеяча Браніслава Нушыча не новае для беларускай грамадскасці. Яшчэ ў 50-я гады Гродзенскі абласны тэатр і Беларускі дзяржаўны акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы ставілі камедыі сербскага драматурга «Доктар» і «Пані міністэраха». У 1972 годзе «Доктар філасофіі» быў пастаўлены і коласайскім тэатрам. Камічныя перса-

драматургі (апошнім часам, напрыклад, Мальер, Астроўскі, Фанвізін, Шэрыдан, Бамаршэ). Аднак дасягненні Нушыча ў іншых жанрах таксама значныя. У гэтым пераконваецца яшчэ раз, калі перачытаеш ягоную аповесць «Аўтабіяграфія», што сёлета выйшла ў перакладзе на беларускую мову. «Аўтабіяграфія» Нушыча належыць да той катэгорыі твораў, да якіх цалкам стасуецца

манеры нярэдка працаваў Уладзімір Караткевіч.

Аповесць на беларускую мову пераклаў Іван Чарота. Ён ужо не адзін год працуе ў галіне мастацкага перакладу з літаратурнага народаў Югаславіі, што дазваляе нам, з аднаго боку, чакаць ад яго пэўных здабыткаў у данясенні да беларускага чытача творчасці югаслаўскіх майстроў слова і, з другога боку, ацэньваць яго работу па вялікім рахунку, без заніжэння крытэрыяў, што, бывае, змушана робіцца, калі выбар твораў, аўтараў, ды і моў, для перакладчыка вызначаецца больш воляй выпадку, чым выбарам. Аналізуючы беларускі пераклад, мы параўноўвалі яго з арыгіналам, а таксама з перакладамі твора на рускую і ўкраінскую мовы. Зазначым адразу: пераклад Чароты не толькі не горшы за апошнія, але і паводле некаторых крытэрыяў выглядае лепш за іх. (Сказаным мы ніколі не хацелі б падвергнуць сумненню вартасці рускага і ўкраінскага перакладаў).

Пераклад выкаваны кваліфікавана і ашчадна. У беларускай апрацы Нушыч такі ж няўрымслівы і іскрамётны, як і ў сваёй роднай. Перакладчыку ўдалося перадаць свет Нушычавых думак.

Асабліва хацелася б падкрэсліць няўхільнае следаванне перакладчыка вымозе адэкватнасці. Прыкладом толькі адзін прыклад. У арыгінале чытаем: «Великодушност, уштво една, али за тебе је великодушност! — дере се катихета и теги грешнику уши као да се дочепао крајева хозентрегера». У рускім перакладзе В. Токарава (выданне 1972 года) гэты сказ перакладзены наступным чынам: «Великодушние... — орет богослов, отдирая за уши своего лопухого питомца». Тут бачна, што рускі перакладчык, не справіўшыся з цяжкімі для перакладу словазлучэннямі, апустыў іх. Ва ўкраінскім перакладзе С. Сакидона (выданне 1980 года) гэты сказ перакладзены больш поўна: «Великодушність, нікчемо ти чортова, але не до тебе! — репетуе піп і щосили крутить бідоласі вухо». Аднак, як і ў рускім перакладзе, тут не захаваны каламбур арыгінала (великодушност — великодушност), а другая частка сказа перакладзена вельмі агульна (щосили крутить). Беларускі пераклад гэтага сказа пазбаўлены такіх недахопаў: «Великодушнасць, не давярак, а табе — великадушнасць! — закрычаў выкладчык хрысціянскай навукі і так пацягнуў хлопца за вушы, што, здавалася, яны вось-вось дастануць да пояса» (с. 77). Беларускі перакладчык не спыніла прысутнасць у арыгінале «экзатычнага» слова «хозентрегера» (з нямецкай — шлейкі, падцяжкі), і ён даў свой прымальны вары-

янт перакладу канца гэтага сказа, хоць, думаецца, зрабіў бы яшчэ лепш, калі б пераклаў зусім дакладна — «да канцоў шлеек», бо шлейкі, відаць жа, могуць зашпільвацца не толькі на поясе, але і на грудзях.

Увогуле, патрабаванне адэкватнасці вытрымліваецца І. Чаротам вельмі паслядоўна. Калі ў арыгінале ёсць фразеалагізм, стылістычная фігура, прыказка, то яны абавязкова знаходзяць адлюстраванне і ў перакладзе. Такая акуратнасць — рэч зусім не малаістотная, яна — сведчанне высокай культуры перакладчыцкай работы.

Нашы заўвагі датычаць прыватных момантаў. На с. 105 перакладу чытаем: «Да прыроднага ўстава ці, як яшчэ кажуць, да прыродных навук належыць мінералогія, батаніка і заалогія. Усе астатнія — матэматыка, гісторыя, геаграфія, закон божа — належыць, мусіць, да непрыродных». Відаць, лепш было б усё ж «...натуральных... ненатуральных...», бо ў перакладзе сэнс жарту Нушыча аказаўся трохі цяжкаўлоўны.

На с. 53 і с. 75 сустракаюцца непажаданыя інверсіі: «міфалагічныя тры пралі» («Гэтак я даўно не смяяўся»). Наўрад ці добра па-беларуску будзе «нужнік» (с. 71), «куча мала» (с. 104), «пачым у цябе, браце» (с. 106) і «Пачым на рынку дыні?» (с. 227), «саджаюць» (с. 193). Пры чытанні раздзела «Войска» ў вочы кідаецца высокая частотнасць стылістычна маркіраванага слова «гэтулькі». Яно ўжыта чатыры разы. У арыгінале гэта паняцце выражана трыма спосабамі: «толіко», «коліко», «и многа и многа». Не ўпрыгожваюць кнігу і граматычныя агрэхі пры перакладзе вершаванага чатырох-радкоўя (с. 160).

Таксама хацелася б пажадаць перакладчыку больш карпатлівай работы над канкрэтным словам. Бываюць выпадкі, калі ён не дарэшты выкарыстоўвае сінанімічныя рэсурсы беларускай мовы. У выніку ў перакладзе замест стылістычна афарбаваных або сэнсава адрозных ад больш агульнай дамінанты ўжываюцца нейтральныя, агульныя словы. Думаецца, што для «гегуцао» было б лепш «чыкільгаў», а не «бегаў» (с. 31), для «затекао» — «наткнуўся», «заспеў», а не «ўбачыў» (с. 31), для «дере се» — «зароў» ці «загарлаў», а не «закрычаў» (с. 77). Чакаем, што ў будучым перакладчык унікне падобных недахопаў.

Гэтыя заўвагі, зрэшты, не зніжаюць агульнага прыемнага ўражання ад сумленна выкананай работы. Спадзяёмся, што новая кніжка-пераклад, акт сяброўства паміж Беларуссю і Югаславіяй, знойдзе (яна ўжо знаходзіць) свайго чытача.

Васіль ПАТАРОЧА.

НОВАЯ СУСТРЭЧА З НУШЫЧАМ

нажы Нушычавых п'ес спадабаліся глядачу, добра пісала пра спектаклі і тэатральныя крытыка. Яно і не дзіўна: творчасць Нушыча даўно перасягнула за межы сваёй радзімы, і героі яго камедыі з трыумфам крочылі па падмостках замежных тэатраў. Аб папулярнасці Нушычавых п'ес можна сведчыць такі факт: у 1933 годзе ў Празкім народным тэатры пасля прэм'еры «Пані міністэрахі» глядачы выклікалі выканаўцаў роляў і рэжысёра 25 разоў! Такі ж поспех (хіба толькі з меншай ступенню неспасрэднасці ў выяўленні глядачоўскай прыхільнасці) чакаў п'есы Нушыча і на беларускай зямлі.

(Лета прынесла мінчанам яшчэ адну магчымасць сустрэцца з творчасцю Браніслава Нушыча: «Доктар» значыцца ў ліпеньскай афішы Калінінскага абласнога тэатра, які гастралюваў у сталіцы Беларусі).

Зусім заканамерна, што знаёмства з Нушычам на Беларусі адбылося ў форме тэатральных пастановак. З жанраў літаратурнай творчасці (а працаваў ён, бадай, ва ўсіх) найбольшыя вышні здабыты Нушычам ці не ў драматургіі. Дасканала будова, іскрыстасць дыялогаў, дасціпны гумар, сатырычная заостранасць, сцэнічнасць Нушычавых камедыяў вызначылі месца, якое займае аўтар у гісторыі тэатральнага мастацтва, і не толькі югаслаўскага. Не выпадкова адна з кніг пра Нушыча, выдадзеная ў нашай краіне, выйшла ў серыі «Жыццё ў мастацтве» — у серыі, у якой з літаратурных дзеячаў прадстаўлены толькі выдатныя

азначэнне «вядомы». Вялікая папулярнасць твора зусім зразумелая — весела пасмяяцца любяць амаль усе без выключэння. Аповесць жа, пабудаваная на такім удзячным матэрыяле, як дзяцінства — 4 раздзелы, школа — 11 раздзелаў, каханне — 4 раздзелы (па адным раздзеле аддадзена яшчэ турме, войску, шлюбу і прыгодам пасля атрымання дыплама), прадстаўляе чытачу незлічоную колькасць такіх магчымасцей.

Штуршком для напісання твора была, аднак, падзея для Нушыча далёка не самая вялікая. У 1924 годзе, насуперак чаканням, яго не толькі не абралі членам Сербскай акадэміі навук і мастацтваў, але нават не вылучылі ў кандыдаты. Нушыч цяжка перажываў такую няўвагу сучаснікаў да сваёй творчасці, але, не маючы звычайкі асабліва доўга маркоціцца, і тут застаўся верны сабе («арлекин павінен смяцца і тады, калі ў яго з сэрца точыцца кроў»), і ў выніку гэтых перажыванняў нарадзілася вяселая, дасціпная пародыя на жанр аўтабіяграфіі, якім звычайна займаліся залічаныя ў ранг акадэмікаў і, не без таго, нямала карысталіся ружовай фарбай, прыхарошваючы сваё аблічча. Аўтабіяграфія ж, складзеная Нушычам, максімальна набліжана да рэальнага жыцця, што, дарэчы, таксама з'яўляецца адной з прычын яе вялікай папулярнасці ў самых шырокіх чытацкіх колах.

Дзімтрый Жукаў назваў «Аўтабіяграфію» Нушыча «самай бліскучай з ягоных імправізацый». Такое вызначэнне — імправізацыя — добра вытлумачвае і моцныя, і слабыя бакі твора. Імправізацыя, экспромт гарантуюць шчырасць аўтара, даступнасць успрымання, аднак яны ж з'яўляюцца і прычынай мастацкіх шурпатасцей. У беларускай літаратуры ў такой

другую, больш ёмкую назву — «Біяграфія душы». Менавіта так хочацца назваць гэтую хроніку руху грамадскай самазданасці, аўтарскага «я» ў жанры дзённікавых запісаў і дарожных мініячюр.

Яшчэ раней у пасляслоўі да зборніка Я. Брыля, які выйшаў у дадатку да часопіса «Дружба на народ», Ю. Канэ пісала: «Брыль апошніх апавяданняў, кніг, эсэ, апошніх апавесцей... гэта новы Брыль. Цяжкі нават сфармуляваць, у чым тое новае. Можна сцвярджаць толькі, што пісьменнік стаў больш жорсткі, стрыманы, глыбейшы, іранічны, застаючыся ў той жа час усё тым жа шчырым лірыкам».

А. ВЯРЫГА.

ЯНКА БРЫЛЬ — УЧОРА І СЕННЯ...

У дзесятым нумары часопіса «Новый мир» у раздзеле «Кніжны агляд» змешчана рэцэнзія А. Лебедзева «Рух душы». У якой разглядаецца кніга Я. Брыля «Пашуны слова. Мініячур і лірычныя запісы». Аўтарызаваны пераклад з беларускай зрабілі пісьменнікі Д. Кавалёў і Г. Папоў. Кніга выйшла летась у выдавецтве «Мастацкая літаратура».

Як адзначае аўтар рэцэнзіі, зборнік па праву мае яшчэ і

ДАСТОЙНАЯ ЗМЕНА А БАРОНЦАЎ

Аб тым, як праводзіцца ў рэспубліцы ваенна-патрыятычнае выхаванне моладзі і падрыхтоўка яе да службы ва Узброеных Сілах СССР, можна даведацца з кнігі «Расцім патрыётаў Краіны Саветаў», што пачыла свет у выдавецтве «Беларусь». Гэта калектыўны зборнік (рэдакцыйная калегія: С. Паўлаў, Ф. Ілецкі, П. Чыгрынаў), аўтарамі якога з'яўляюцца партыйныя і савецкія работнікі, кіраўнікі міністэрстваў, прадпрыемстваў, гаспадарак. Адкрываецца кніга выступленнем другога сакратара ЦК КПБ Г. Г. Барташэвіча «Справа гонару юнага намуніста», у якім падкрэслена важнасць ваенна-патрыятычнага выхавання моладзі, а таксама выхавання на працоўных трады-

цыях. Як ажыццяўляюць сваю дзейнасць партыйныя арганізацыі рэспублікі ў гэтым кірунку, расказваецца ў артыкуле кандыдата гістарычных навук П. Чыгрынава «На аснове ленінскага вучэння аб абароне сацыялістычнага грамадства».

З артыкуламі ў кіраванні аддзела адміністрацыйных органаў ЦК КП Беларусі П. Адамовіч і загадчык сектара аддзела адміністрацыйных органаў ЦК КП Беларусі Ф. Ілецкі — «Сутнасць, формы і метады ваенна-патрыятычнага выхавання», сакратар Віцебскага абкома партыі І. Навумчык — «Край мужнасці і гераізму», намеснік міністра вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі БССР С. Малевіч — «Выхаванне будучых спецыялістаў», старшыня праўлення ордэна Леніна налгаса «Расцвет» Імя К. П. Арлюскага Кіраўскага раёна В. Старавойтаў — «У працы, як у баі» і іншыя.

П. ЯРШОУ.

Раіса БАРАВІКОВА

Любоў

З лета стог, абкладзены кляёнкай,
На шыкетках—жоўтыя глякі...
Недзе мама брэзгае даёнкай,
недзе тата носіць смалкі...
Там заўжды здаецца ўсё нязменным,—
дворышчы, прыязнасць і давер,
а за хмару дзень ляціць прамены,
як сухое лісце за каўнер.
Ды не сумна змучанай прыродзе,—
дзеля дзён нязнаных адгарыць...
Неўпрыкметку з будучым стагоддзем
кляпчат мой спрабуе гаварыць.
З кім жа там спусцелы лес гамоніць?
Хаты люд склікаюць пакрысе...
Праца рукі рупныя натоіць,
але дух няскораны ўзнясе.

Як агніста долю выкрасала
не адну ў лясістай той глушы...
Я пра гэта мала так пісала—
ўся любоў засталася ў душы.
Як часта ў свеце, бы ў бязладнай хаце,
перад якою госцяю стаю,
бяссэрэбранік гаворыць пра багацце,
а хцівы пра нішчыміцу сваю.

Пакрыўджаны глыбей хавае слёзы,
бяздушны — непрыязні пачуццё...
Няма фальшывых, каб жылі без позы,
ёсць свет і розны погляд на жыццё.

Прывыклі ўнукі да тэлеэкрана,
як іх дзяды да плуга ў маладосці,
як іх бацькі да лесу за туманам,
што звабліва гукаў да дрэў у госці...

Гаворым, што радзеюць нашы пушчы,
мо высах дзесь астатнейшы ручай?..
У лес хачу, пад схову дрэў трывушчых,
дзе прадзед зверга ласкай прыручай.

Казяў мудрэц, яно—і нараканне,
і сонца, і пякучай цемры сплаў...
«Якія вочы мне дало каханне!»
але спярша душу яму аддаў.
Гляджу на ўсё вачамі маладымі,
і добрымі, і мудрымі ўдвая,
каханне прынізіць, і... уздыме,
пакуль у ім жыве душа мая.

Мазурка

Адкуль тут мазурка Шапэна?!
Галіны да шклін падплылі.
Я вам абяцаю напэўна
вярнуцца сюды хоць калі...

* Радок В. Шэкспіра ў перакладзе У. Дубоўкі.

У кожным садку Беларусі
сягоння пазёмка ў гасцях,
раскладваць гады не бяруся,
ды ў нейкім—шчаслівы працяг
начы, дзе блукае Снягурка...
Я думала, гукі з-пад ліп,
а гэта дыхнула мазурка,—
то смех, то шаптанне, то ўсхліп...

Як дзіўна жадаць летуценна
таго, што яшчэ не прайшло;
я знікну на доўга, а ў сценах
запыніцца сэрца цяпло...

Апануты ў белыя буркі
ўсе дрэвы і кружыцца снег,
падхоплены шалам мазуркі,—
то ўсхліп, то шаптанне, то смех...

Рабінавая гронка

Рабіна гронкай распаліла
світанак там, дзе лес радзее...
Я сёння зноўку паўтарыла
урок няспраўджанай надзеі.

Ты не адзін, а я зірнула
так, як глядзяць на закаханых,
нібыта ўпершыню адчула
ласкавасць рук навек адданных.

Паўночны вецер быў лагодным
і турбавала толькі тое,
што мой світэрак старамодны
залішне змрончым быў са строяў.

Шчаслівы міг чакаць кагосьці!
Хацела засмяяцца звонка...
А ты не ўспомніў маладосці,
бывай, рабінавая гронка.

Імклівы лыжнік сцэжку перабег,
дзе прыгарад лыжня злучае з гаем...
Ідзе такі ціхуткі лёгкі снег,
нібы прырода зараз пазяхае.

Хоць ведаю,—не з'явіцца сюды,
хто ўчора абяцаў паўсвета ўсмешкай,
баюся, што засыпле снег сляды
і хутка стане чыстым полем сцэжка.

Не звязваюць ні клопаты, ні дах,
нас міг звязай...
І трэба быць дурніцай,
каб неслі столькі шчасця на губах,
што можна сёння ў бедах усумніцца.

Не ўсё ў гадах праяснена і гладка,
ды марным быў бы тыдняў карагод,
каб для мяне было цяпер загадкай
імгненне, што сказала больш чым год.

Загадкай застаецца рух планет,
загадка—з прамінулага паданне...
Я слаўлю міг і знаю, што паэт
той, хто ў радок мой удыхнуў дыханне.

Даўлюся нібы рэдкай навіне,
зноў голас твой, як ветру свіст
за схілам:
«Хачу, каб ты журылася па мне
і белы свет заўсёды быў нямілым».

Нямілым свет?!—і лотаці, і дрэў,
дзе ўсё цвіло, то, раптам, адцвітала,
бо я цябе яшчэ тады кахала,
калі пра гэта думаць ты не смеў...

Іанюткай вольхі выгінасты ствол
гайдаецца, бы сто ражкоў зайграла...
Толькі тады і бачна харастава,
калі душа адценні ўсе ўвабрала.

НАС БЫЛО сямёра на
даве машыны. Спачатку я
ўладкаваўся на заднім
сядзённым пачы з драматур-
гам, а пасля пашкадаваў,
што мы трапілі ў гэту, а не ў тую
машыну, дзе ехалі артыст, кампазітар,
мастак і кінааператар. Справа ў тым,
што пра многае хацелася пагаварыць,
а на пярэднім месцы сядзеў рэжысёр.
Не падумаў, што ён нам замінаў ці
быў лішнім. Якраз зусім наадварот.
Была тая рэдкая сітуацыя, калі мы на
некалькі дзён мелі перад сваімі вача-
мі жывога і даволі папулярнага рэ-
жысёра. Замінаў і назаліў невялічкі,
тонкай касці і гладкай чорнай поўсці
сабакка, якога рэжысёр узяў з сабою
ў мнагадзённую паездку. У самы не-
адпаведны момант гэты вуззлак то
заскуголіць, то забрэша, то тыцнеца

— Гэта жахліва!
— Я думаю, сёння не столькі жах-
ліва, колькі цікава. Сапраўды, але я
настойліва пытаюся:
— Хто ён?
— Адзін з шасці інтэлігентаў, з
якімі ты адпраўляешся ў творчую
паездку. Так што зычу плёну ў твор-
чых пошуках,—адказвае прыяцель.
— Ты не назавеш яго?
— Мог бы назваць, але будзе лепш,
калі ты сам разбіраешся ў сваіх сяб-
рах і калегах.
— А калі я табе не паверу?
— Ты не можаш мне не паверыць.
І калі б я не быў у гэтым перакананы,
не прыйшоў бы.
— Але я веру і тым шасцёрам!
Як табе і як сабе, веру!
— Тады лічы мяне сёмым. Я па-
чакаю, пакуль ты разбіраешся.

Алесь ПЕТРАШКЕВІЧ

Адзін з шасці

АПАВЯДАННЕ

сваім халодным носам табе ў твар, то
пераблытае рычаг пераключэння хут-
касці з камлём дрэва і прысідзе каля
яго, каб зрабіць тое, што робяць са-
бакі нават самай высакароднай паро-
ды.

Пазбавіцца абрыдлай псіны дапа-
мог артыст, сам таго не падазраючы.
Паколькі ў іх машыне было цеснава-
та, ён прапанаваў сваім спадарожні-
кам кінуць жэрабя, каб аднаго з ча-
вярых на законных падставах пера-
садзіць у нашу машыну. Гэтак паміж
мною і драматургам аказаўся кампа-
зітар. Габарыты яго былі даволі шы-
рокія, і на наступным прыпынку-пера-
курку мы кінулі жэрабя зноў, і рэжы-
сёр з пінчарам перасёў у другую ма-
шыну, а я аказаўся побач з артыстам
і мастаком. Гульня гэта так спадаба-
лася ўсім, што нашы экіпажы мянялі-
ся за кожным разам, як толькі нехта
з некім хацеў пагаварыць ці пазба-
віцца ад палалункаў вуззлака, якога
гаспадар настойліва называў добер-
манам-пінчарам, хоць такога гібрыда
ў прыродзе не існуе, калі не лічыць
пчанят-ублюдкаў, што могуць нара-
дзіцца ад недагляду сабакчых гаспа-
роў. Гульня ў жэрабя і перасадкі да-
валі мне магчымасць быць у непас-
рэдным кантакце з усімі прадстаўні-
камі ўсіх відаў мастацтваў. Прытым
такую ж магчымасць кантакту меў не
толькі я, але кожны з нашай кампаніі.
Меў яе і той з нас, хто па сумяшчэн-
ню са звычайным належаў яшчэ да
аднаго—старажытнага і злавеснага
мастацтва.

Справа ў тым, што за паўгадзіны да
ад'езду ў творчае падарожжа мяне
наведаў стары добры прыяцель і ска-
заў, што зусім выпадкова даведаўся,
хто напісаў на мяне ананімны паклёп-
ніцкі данос, які якраз у той час з
сапраўдным чыноўным азартам выву-
чаўся і даследаваўся.

— Што, новы данос? — перапыт-
ваю я.
— Не, дзякаваць богу, стары.
Толькі я не думаю, каб ты пра яго
ўжо забыўся,—адказвае прыяцель.
— Ты хочаш сказаць мне, хто гэта?
— Я хачу сказаць толькі тое, што
ён у вашай не велькай, але бардзо
пажонднай кумпаніі, як кажуць палы-
кі.
— Гэтага не можа быць!
— Тэарэтычна—не павінна, прак-
тычна—ёсць!

— Я не магу падазраваць усіх. Гэ-
та неверагодна! Выкладвай доказы,
альбо...

— «Альбо» не трэба. Рашай, дру-
жа, задачку. Яна не такая ўжо скла-
даная — усяго з адным невядомым.
Шчасліва ў дарогу. — І ён падаў мне
руку.

Так што, іх было шасцёра, а я сё-
мы. Ездзілі мы ўжо не першы дзень.
Гульня ў лішняга паміж нас працяг-
валася. Па жэрабю гэта было лёгка і
проста. Я ж не мог спыніцца ні на кім
з шасці. Усіх нас аднолькава цікава і
прыязна прымалі ў калгасах і саў-
гасах, у райкомах і райвыканкомах,
мы выступалі перад механізатарамі і
навучнікамі, прысутнічалі на чытач-
кіх канферэнцыях і на абмеркаванні
спектакляў, варылі юшку і бралі ка-
ву, збіралі грыбы і смажылі шашлы-
кі. Мы пабылі там, дзе нас чакалі і
дзе не чакалі, бачылі многа прыго-
жага і не вельмі. Словам, сем твор-
чых інтэлігентаў з усёй дасціпнасцю
вывучалі і пазнавалі жыццё, як яго
толькі можна вывучыць і пазнаць за
тыдзень. Сёмы, дадаткова, вывучаў
яшчэ ўсіх астатніх, каб выявіць шоста-
тага лішняга.

А лішняга не было. Усе шасцёра
чудоўна выступалі, разумна і шчыра
гаварылі, сціпла і амаль пароўну пілі
пітво, калі выпадала, расказвалі ва
ўсіх адноснах прастойныя анекдоты,
дрэннае мастацтва і літаратуру
ўшчэнт разніслі, а сапраўднае над-
трымлівалі, сваімі творчымі плана-
мі хваліліся сціпла і ў меру, а пра асабі-
стыя дасягненні наогул не гаварылі,
бо пра гэта нямаю і са значным пера-
большаннем гаварылі тыя, хто нас
прымаў як самых жаданых гасцей.
Карацей кажучы, усе трымаліся як і
належаць трымацца сапраўдным твор-
чым інтэлігентам, якія дбаюць толь-
кі пра народ і яго інтарэсы. Ну, а на-
род у сваю чаргу гэта бачыў і ад усёй
сваёй народнай шчырай душы шана-
ваў і словам і справай усіх семярых
і таго самага шостага лішняга такса-
ма. Дзе яму, народу, было расшало-
паць, хто з нас лішні. Колькі прыеха-
ла, столькі народ і прымаў. Дзе яму
было здагадацца, што і сярод нас
ёсць мярзота.

Пра кожным зручным моманце я
перабіраю і ў думках, і ў вачавідкі
ўсіх шасцёрых, каб заўважыць гніла-
бокага. А яны ўсе здаровенькія, як
грыбкі, чысценькія, як само сумлен-

Асенні гай.

Фотаэцюд Э. ЭЛЬКСІНА.

не. Пачынаю думаць пра драматурга — дык ён жа мне як брат родны і яшчэ больш. Пераходжу да кампазітара — які ж ён правакатар і паклёпнік, калі ў яго душа галубіная. Хто-хто, а я гэта ведаю. Ну, а калі рэжысёр мне вораг, то хто тады мне друг? І сабак любіць — чулая душа. Не магу ўявіць, каб адной рукою сабакку лашчыў, а другой паклёп пісаў... Тады артыст!.. Артыстам уласціва пераўвасабляцца і не толькі на сцэне... Не-не! Можа, хто і можа, толькі не гэты! Калі западозрыць артыста, тады і жыць не трэба... Кінааператар?.. Дык мы ж амаль не ведаем адзін аднаго, і ў кампані нашай ён здаецца забеспячэння кіналетатэсу. Здымае ўсіх шасціарых і гуртам, і па адным, і парамі. І ад таго мяротніка, які трапіў у кадр, аб'ектыў кінаапарата не мутнее, і плёнка больш, чым трэба, не чарнее... Застаецца мастак... А мастак па сваіх душэўных вартасцях, можа, варты ўсіх нас шасціарых, разам узятых... Хто ж тады шосты? Няма шостага! Няма і ёсць! Ёсць і няма!..

А ён ёсць, шосты, бо ёсць данос, бо ёсць паклёп, бо ёсць подласць, ёсць здрада! Значыцца, ёсць і здраднік!

На прыпынку ў час перакуру і пераўвасабленняў экіпажаў зноў аглядаю іх членаў. Як і пяць дзён таму назад, ва ўсіх іх светлыя твары, хоць і крыху стомленыя, ясныя вочы, добры настрой, чысты смех. Злуюся на таго, хто задаў мне дурную работу, злуюся на сябе, што аднолькава губляюся перад чысцінёй усіх шасціарых і подласцю аднаго з шасці. Думаю пра тое, што той шосты моўчы здэкліва смяецца з мяне, як з блазнят, што блакітнымі наўнымі вачыма глядзіць на гэты суровы свет. Успамінаю, як учора, калі на беразе возера варылі юшку, нехта вельмі дарэчы пачаў гаворку пра ананімшчыкаў. Мне хацелася не толькі чуць, але і бачыць усіх, хто возьме ў ёй удзел. Мне здавалася, што той, хто шосты, выдасць сябе ці голасам, ці позіракам. Толькі дарэмна я спадзяваўся. Гэта гаворка мяне яшчэ больш заблытала.

— Даносчык, паклёпнік, правакатар, — пералічваў драматург, — катэгорыі амаль вечныя, а з'ява гэта і сёння такая ж небяспечная і злавесная, якой яна была ва ўсе часы.

— Я б не лез у далёкія часы, а ўзяў тва, што нам бліжэй і якія яшчэ доўга будуць аддавацца болям у чалавечым сэрцы, — уступае ў размову артыст.

— І якія ж ты раіш узяць? — пытаецца рэжысёр.

— Бяры час дарэвалюцыйны з яго прафесійнымі даносчыкамі, — адказвае артыст.

— Тады бяры і перадваенны час з яго паклёпнікамі, — раіць рэжысёр.

— Я б не толькі іх узяў, я б да іх яшчэ і фашысцкіх паслугачоў дадаў.

— А іх і дадаваць не трэба, — кажа кінааператар, — яны і так фактычна былі фашысцкімі паслугачамі.

— Не забывайце і сённяшніх сцянісцкіх правакатараў, — раіць мастак і дадае: — Праз усе часы ва ўсёй гэтай прадажнай гнусаты быў адзіны і асноўны дэвіз: лепшага за сябе забі. Гэты дэвіз сёння стаў рэлігіяй здрады, ганьбы і подласці.

— Дай тваю руку, высакароднейшы з нас! — амаль па ўсходняму кажа рэжысёр і моцна сціскае не такую ўжо моцную далонь мастака.

А я слухаю ўсіх шасціарых і думаю: хто ж з вас пры ўсім тым Юда з Карыёта?.. А можа, Юда якраз той мой прыцель, што накліпаў на гэтых шасціарых прыцеляў? І чаму я павінен верыць аднаму і западазраваць шасціарых?

Ад сцянізму гаворка заканамерна пераходзіць да фашызму і не толькі таму, што гэтыя ідэалогіі тоесныя, а больш таму, што мы знаходзімся ў раёне, дзе ў час вайны загінуў кожны другі, і сорак вёсак з якога ўвечаваны ў Хатыні.

— Міленькі вы мае, — звяртаецца да ўсіх рэжысёр, трымаючы ў адной руцэ тое, што трэба выпіць, а ў другой тое, чым трэба запіць, — давайце мы за тое, каб здолі ўсе даносчыкі, паклёпнікі, правакатары, фашысты, сцяністы і каб паміж людзьмі жылі толькі любоў, давер і прыязнасць. І каб гэтым вечна і верна служылі ўсе

мастацтва, якія мы тут прадстаўляем. Не баюся быць неарыгінальным і скажу: дружба, прэрасен наш союз!

Густа завінелі кубачкі... з каваю... А мне стала сорамна за самога сябе: а ж мог немаведама што падумаць пра гэтага добрага і шчырага чалавека.

...Назаўтра раніцою выязджаем дамоў. На адным з прыпынкаў расказваю сябрам-спадарожнікам, што не так даўно давалася прачытаць адзін з трох варыянтаў плана «Ост», плана, што вызначыў праграму каланізацыі захопленых тэрыторый, германізацыі, высялення і знішчэння славянскіх народаў. План зусім нядаўна знойдзены ў архівах ЗША. Да гэтага былі вядомы толькі рэцэнзіі на гэты план гітлераўскіх «спецыялістаў» па знішчэнні народаў. З тых рэцэнзіяў было відаць, што знішчэнню падлягаў 51 мільён чалавек. У самім жа плане прадугледжвалася лічба 120—140 мільёнаў — усіх пад нож аж да Урала, і гэта толькі як план-мінімум. Цікавае рэч: толькі адзінае хвалювала расістаў, як перапрацаваць у попел ці на мыла такую колькасць славянскага быдла. Эканамічныя разлікі паказалі, што на гэта спатрэбіцца не менш чым трыццаць гадоў. Разбілі гэтыя трыццаць год на шэсць пяцігодак, выдзелілі асцяганні. Баяліся толькі: а ці будучы недачалавекі паводзіць сябе спакойна ўсе гэтыя трыццаць гадоў? І таму было вырашана ў першую чаргу знішчыць найбольш небяспечны элемент — камуністаў. Інтэлігенцыю, моладзь, а ўсіх астатніх звесці да становішча забітага, атупеўшага, замардаванага быдла, якое б не здолела ні падаць голасу, ні аказаць супраціўлення.

— Калі не прычыце, — кажу сябрам, — то я пакажу вам былы палігон для ўвасаблення планаў той гітлераўскай «пяцігодкі», што была першай з шасці.

Ніхто не прычыце. Кожны чакае нечага неверагоднага. А я вязу маіх сяброў-спадарожнікаў і таго шостага туды, дзе нарадзіўся, дзе пражыў вайну, адкуль пайшоў у жыццё. Як добры сюрпрыз я мяркую прапанаваць усім і таму шостаму чыстай сцюдзёнай вады з матчынай крыніцы, што была залужла ад нядбайства і якую я нядаўна адкапаў, каб жыла, як і многа гадоў да гэтага.

Збочыўшы з Маскоўскай шашы, аказваемся перад шырокім прыгожым лугам, на пагорку за якім у зеляніне дрэў стаіць мая вёсачка. Самі ідзем праз луг, а машыны аб'язджаюць яго па колішняй грэблі, што высыпана цыпер жвірам. Не дайшоўшы да хацін, спыняемся пад пагоркам каля крыніцы. Толькі збіраюся сказаць сябрам, каб пачакалі пакуль я вядро і кубак прынясу, як з'яўляецца высокая хударлівае жанчына з кіем у адной руцэ і са збаном у другой. На пераносцы ў яе акуллары з круглымі тонкімі абручкамі і вельмі тоўстымі шкельцамі. Гэта наша колішняя суседка Максіміха. Калі прыкінуць, што яе сыну Міхасю было за дваццаць пяць, як ён загінуў, спаліўшы сябе ў пуні, каб не дацца жывым у рукі фашысцкім катом, то Максімісе сёння пад дзевяноста, а можа, і крыху болей.

Прывітаўшыся з усімі, Максіміха звяртаецца да мяне:

— А я думала, чужы хто. Тут цяпер многія спыняюцца, каб напіцца. А я хварэла, як ты крыніцу прыезджаў чысціць. Думала, зойдзеш, а ты паехаў.

Я пачынаю апраўдвацца, а Максіміха перапыняе:

— Пастарэў ты і лысы стаў, як бацька.

Максіміха ўважліва глядзіць на мяне, і я бачу яе зусім светлыя вочы з надзейнай вялікімі цёмнымі зрэнкамі. Мае сябры смяюцца з маёй лысаватасці, якую так непасрэдна адзначыла Максіміха, а яна кажа:

— А вы не вельмі смейцеся, бо лысаму не так ужо і дрэнна.

— А што ж тут добрага, — смяецца кампазітар, маючы якога ўжо далікатна кранула сонейка лысыня.

— Лысыя ніколі сьвімы не будуць. А ў іх вунь якія чубы, — жартуе Максіміха і паказвае на ўсіх, апроча мяне і кампазітара. — А тут, ля крыніцы, — ужо глухім і крыху дрыготкім голасам кажа Максіміха, — тут многія і ў дзесяць гадкоў пасівелі. Відаць, памятаеш і кулямёты, і Шпіца з пугаў

драцяным?.. Як ён тады цябе... Уся спіначка была чорная...

Максіміха зачэрпвае вады і падае нам збан:

— Піце на здароўечна!

П'ём усе па чарзе. П'е і той шосты. І ніхто не можа сказаць, якім ён п'е — першым, другім, трэцім, чацвёртым, пятым ці шостым. Увесь сэнс зараз у тым, што ён п'е з матчынай крыніцы, а пры выпадку пальне яе сыну ў патыліцу, як палыну ўжо аднойчы.

— А пра якога гэта Шпіца з пугаў ём вы ўспомнілі? — пытаецца драматург у Максіміхі і перадае збан з вадою рэжысёру.

Цяпер у яго на правай руцэ пінчар, а ў левай збан. Рэжысёр спрабуе напіцца, але рука дрыжыць, і вада льецца на вужэлка. Той скуголіць, вырываецца з рук і бяжыць прэч. Рэжысёр кідаецца за ім. А Максіміха адказвае драматургу на пытанне, нібы і не было той заміні прызчанюка.

— Пра Шпіца ты лепш сам раскажы.

Максіміха ўважліва глядзіць на мяне праз тоўстыя шкельцы акуллары, нібы пытаючыся: ці забыў, можа?

І я раскажваю пра обер-лейтэнанта з сабакам прозвішчам Шпіц, які не ў пераносным, а ў літаральным сэнсе быў царом, богам і воінскім начальнікам у нашай вёсачцы на працягу ўсіх трох гадоў акупацыі. Успамінаю твар Шпіца, і ён выразна ўсплывае ў памяці без дэталей, таму што гэтых дэталей, бадай што, і не было. Калі б скульптар рашыў рабіць партрэт Шпіца, ён адмовіўся б ад такога матэрыялу, як мрамур, гліна ці медзь. Ён узяў бы прадаўгаваты кругляк драўніны і, не доўга думаючы, залысіў бы тапаром верх для лба, затым выбраў бы разцом ці звычайным долатам ямку для вачэй, счасуў бы крыху шчокі, каб атрымаць бугор для носа, пасля зрабіў бы зарубкі там, дзе звычайна бываюць бровы, а яшчэ дзве зарубкі там, дзе павінны быць губы, прытым верхнюю губу ён бы прарэзаў намога глыбей, каб ніжняя разам з падбародам выпірала наперад і заставалася на адной прамой лініі з ілбом і носам. Падбародак можна было б пакінуць чатырохвугольным. Над вушамі асабліва працаваць таксама не нарта было — у арыгінале яны былі маленькія і залпышыя ў сытых шчоках, што непрыкметна пераходзілі ў шыю і карак. На патыліцы нічога не трэба было ні зразаць, ні счэсваць, ні разцом выбіраць. Моцная галава, які моцная будавешка, урасла ў моцныя Шпіцавыя плечы. Вось гэты звышчалавек з будавешкаю замест галавы і бычыным прутам з алавяным асяродкам у моцнай руцэ і правіў тут, і судзіў, і мілаваў.

— Так мілаваў, што мы яго да самай смертухны не забудзем, — кажа Максіміха і глядзіць на пінчара, які енчыць і тузаецца ў руках у рэжысёра.

— Ціха, ціха, міленькі. Слухай бабулю, — шэпча рэжысёр вужэлку і прыціскае яго гладкую мордачку да сваёй калматай барады.

— І ці толькі ў нас шпіцаў тых памятаць будуць? — між тым кажа Максіміха. — Хоць іншыя, можа, таго і не бачылі, што нам давалася. Вёсачка наша, як бачыце, аднолькава блізка прытулілася і да чыгункі і да шашы. А тым, хто жыве на бойкіх дарогах, а яшчэ горш, калі паміж імі, спрадвеку і даставалася па самую завязку і бачылася аж за вочы. На нашу ж долечку такое давалася, што не прывядзі божа.

Вужэлка зноў тузануўся на руках у рэжысёра і забрахаў нейкім пісклявым голасам.

— Пусці ты яго, чалавек, на траву, ці мала што шчанюку трэба, — раіць Максіміха рэжысёру.

— На траву нельга. Прастудзіцца, — адказвае той зусім сур'ёзна.

— Не бойся, не здохне. У мяне вунь пад клецю шток вострым гадзюцка, і ніякай ім трасцы, — кажа Максіміха рэжысёру, а потым звяртаецца да астатніх. — Бачыце, пагорак сыплецца? Што ні рабілі — і траву сеялі,

і дзёрнамі закладвалі, і калкі забівалі, — а ніякай радачкі. Як парушылі яго немцы ў першы год, так і не зарастае. І крыніцу быў засыпаў. Стрэльбішча тут у іх было. Тут яны і нас колькі разоў расстрэльвалі.

— Расстрэльвалі?! — не верыць пачутаму кампазітар.

— Кашмар! — кажа акцёр і заглядае ў крыніцу, нібы на яе дне можна нешта убачыць.

— Вось тут? — пытаецца кінааператар.

— Выходзіць, мы стаім... прама на крыві? — разгублена пытаецца драматург, глядзіць сабе пад ногі і адступае ад крыніцы.

— А тут, ля крыніцы, страшней як дзе было. Стрэльбішча тут было. Раскажы, Шурачка, людзям, калі не забыўся, — звяртаецца да мяне Максіміха.

І я раскажваю, што вёсачка наша не была канцлагерам, хоць яе і аплятаў калючы дрот у некалькі радоў, а мы ўсе тры гады не выходзілі на той бок загароджы. Яна не была і лагерам смерці, хоць жыхары яе кожны дзень набліжаліся да свае пагібелі, а многія і памерлі. Яна не была і месцам масавых расстрэлаў, хоць кожнага паасобку і ўсіх разам нас забівалі кожны дзень і кожную гадзіну. Нас забівалі непаспільнай работам, забівалі паўгалодным існаваннем, забівалі здэкам з чалавечай годнасці. За тры гады ў вёсачцы не засталася ні адной душы, якую б не растапталі знявагаю, не абразілі катаваннем, выпяткам, аплявухаю.

Вёсачка наша была кватэрмайстарскім участкам, ці прасцей сказаць, гасцініцаю тым салдатам і афіцэрам, што дзень і ноч на працягу трох год ішлі і ехалі на ўсход. Тут яны спыняліся, каб пад'есці, абмыцца, адаспаца. А жыхары вёсачкі — і малыя, і старыя — павінны былі даглядаць свае хаты, з якіх Шпіц выкінуў іх у хлэўчкі, істопкі, пограбы і зямлянкі. Яны павінны былі паліць для начлежнікаў печы, мыць падлогі, салдацкую бялізну, выконваць любую прыхамаць любога з іх ад генерала да салдата ці да салдацкай шлюхі, якіх яны нярэдка везлі з сабою для абслугі войска. За аднойчы ўстаноўленым парадкам, а парадак у іх быў вышэй за ўсё, сачыў сам Шпіц. Яму дапамагала цэлая хеўра былых вакай кайзера, якімі Гітлер затыкаў дзіркі ў тыле, каб не браць з фронту маладзейшых. Былі сярод гэтых старпёраў і былыя чыноўнікі, і настаўнікі быў, і цырульнікі быў. Словам, татальнікі, але службу неслі верна: парадак вышэй за ўсё! Ордунг — ці бычыным прутам праз лоб.

— Шпіцу і яго памагатым спраўна лізали азадкі стараста Курак з сынам-паліцаем, — устаўляе Максіміха. — Гэтыя самыя Куракі і ўпаклі яго бацьку ў лагер.

Шпіц не любіў мужчын, і знайшоў зручны момант, каб здаць у канцлагер усіх да аднаго па Кураковаму спісу.

— Па Шпіцавым парадку, — кажа Максіміха, — мужчыны нібы і не патрэбны яму былі. Бульбу на іхняй кухні чысцілі дзяўчаткі, дровы пілавалі падлеткі, за хатамі глядзелі старыя, бялізну мылі маладзейшыя.

Калі ўсё ішло так, як падабалася Шпіцу, яго бычыны прут ляскаў па халяве, а калі нешта было не так, перацягваў па спіне і жанкам, і дзецям, і старым. Быў толькі па спіне, бо кожны стараўся прыкрыць галаву і твар рукамі.

Быў звычайна адзін раз, бо ад другога разу чалавек станавіўся непрацаздольным, выбываў са строю, а гэта было не рацыянальна, не па-гаспадарску. Ордунг убер алес. — Парадак вышэй за ўсё!

А ў дзяўчатак ад таго парадку тры гады крывавелі пальцы, тры гады не разгіналіся спіначкі.

Бесперапыннае ад зары да зары шморганне пілою даводзіла падлеткаў і хлапчукоў да галавакружэння, атупення, а нярэдка і да страты прытомнасці. Ад штодзённага мыцця бялізны ў жанчын адмакала і адставала ад рук скура.

— На свае вушы чула ад старой Лявоніхі, — зноў успамінае Максімі-

(Заканчэнне на стар. 10—12).

НА ТОЙ ЧАС я ў Беларусі яшчэ не працаваў. Быў у Мінску, завітаў у тэатр оперы і балета і выпадкова трапіў на праслухоўванне новага твора. Гэта была музыка Юрыя Семянякі з оперы пра жыццё і творчасць выдатнага беларускага паэта Максіма Багдановіча — «Зорка Венера».

З першых жа тактаў я быў літаральна зачараваны шчырым разлівам душэўных, немудрагеліста-чыстых, нібы крыніца, народных мелодый. Зліваючыся з надзіва півучай, пяшчотнай музыкай верша, яны ўтваралі водар непаўторнага характа, сапраўднай паэзіі. Яны як бы луналі ў небе, увянчаным яркай, вабнай і цудоўнай зоркай Венерай.

Захоплены пачутым, я не мог адразу ж вызначыць мяжу паміж цытатай беларускай народнай песні і мелодый, створанай кампазітарам. Яны ўтваралі мастацкую цэласнасць. (Дарэчы, і пазней я не раз быў сведкам таго, што нават музыканты не заўсёды маглі вызначыць, дзе канчаецца народны фальклор, а дзе пачынаецца «пачырк Семянякі». Здаралася і наадварот, калі аўтарскую песню аб'яўлялі народнай — напрыклад, «Явар і каліна»).

Першааўдасць таленту Ю. Семянякі не толькі ў дасканалым веданні беларускай народнай песні — гэтай вечнай скарбніцы прыгажосці, мудрасці і праўды, а ў адчуванні яе, у зліцці з ёй. Тут — жыватворныя крыніцы творчасці кампазітара, вытокі адметнага семянякаўскага меладызму, яго сапраўднаму народнай папулярнасці.

Семяняка — лірык. Ды лірыка яго асабліва, неадлучная ад шчырай і глыбокай грамадзянскасці. Не выпадкова адзін са зборнікаў песень кампазітара названы «Мая Радзіма».

З чаго пачынаецца Радзіма? Для Ю. Семянякі — з улюбёнасці ў свой край, з улюбёнасці глыбокай, пяшчотнай, сыноўняй — да зямлі, дзе ён нарадзіўся, якую абараняў у гады Вялікай Айчыннай вайны, на якой жыў і працуе сёння. Спяваць аб Радзіме без фанфар, без арыгінальнасці, без выхваления свайго прафесійнага ўмельства, нікога не пераймаючы, мінуўчы сіюмінутную моду, спяваць сваім голасам, проста, задушэўна, добрым сэрцам — гэта не кожнаму дадана.

На жаль, няма такога паянця: класічная беларуская песня. А калі ёна існавала, то такія, напрыклад, песні, як «Расвіттай, Беларусь!», «Бе-

ларусь — мая песня», «Люблю цябе, Бялая Русь», «Травы дзяцінства», безумоўна, увайшлі б у гэтае паняцце.

Між іншым, пра песні Ю. Семянякі пісалі і будуць пісаць прафесіяналы — музыказнаўцы, гэтаксама як і пра яго рамансы, пра музыку для дзяцей, харавых калектываў, народных аркестраў, пра музыку да драматычных спектакляў, кіна-

язджаў у Мінск на адзін дзень, і з ранку да вечара мы спрачаліся, фантазіравалі, шукалі, адмаўлялі, радаліся самай маленькай удачы. Тады для мяне адкрыліся надзвычайна працаздольнасць Юрыя Уладзіміравіча, разуменне ім мастацкіх задач, чуласць да новых неспадзяваных творчых прапаў. Я ўвайшоў у яго ўтульны, хлебасольны, тыпова беларускі

сцэне Вялікага тэатра Саюза ССР, і было прыемна чытаць пра Ю. Семяняку на старонках «Советской культуры», што «...найталенавіты меладыст (у сэнсе надзвычай тонкага адчування стыхіі беларускай народнай песеннасці), ён і ў гэтай сваёй трэцяй опернай партытуры паказаў сябе як кампазітар з высока развітым пачуццём вакальнасці, нейкай «спрадвеч-

соль яна не гучала ў аперэце). — Вы хочаце адысці ад традыцыйнага, ужо кананізаванага купалаўскай сцэнай «добрага» фіналу: і гэта — у аперэце, дзе ўсе традыцыйныя жанры вядуць да шчаслівага канца? (Гэта потым ужо менавіта за вяртанне да першакрыніцы, за драматычны фінал будуць вітаць стваральнікаў спектакля).

— Ну навошта паўтараць рэпертуар, саборнічаць са слаўтай «Паўлінкай» на купалаўскай сцэне, дый хіба ў аперэце такія акцёры... (Гэта потым у многіх артыкулах, у ацэнках саміх купалаўцаў мы пачуем: «малайцы»). А строгая Арыядна Ладыгіна напіша ў артыкуле «Другое нараджэнне «Паўлінкі» — звярнулі ўвагу на загаловак? — «Аперэтная «Паўлінка» паспяхова сапернічае з «Паўлінкай» драматычнай, не падмяняючы яе і не кіруючы, вучыцца ў нечым на багатых традыцыях сваёй старэйшай і больш вопытнай сястры, дадае ў той жа час і штосьці сваё, самабытнае, абумоўленае глыбокімі эмацыянальна-абагульняючымі магчымасцямі музычнага мастацтва»). І выканаўцы знайшліся, сярод якіх — ужо яркі майстар жанру Н. Гайда, і скажучы, што пра яе Паўлінку можна пісаць спецыяльны рэцэнзіі.

Колькі ж трэба было мець кампазітару творчай смеласці і мастацкай веры, каб разам з лібрэтыстам А. Бачылам прыступіць да рэалізацыі задуманага!

У «Паўлінцы» кампазітар грунтаваўся на народным меласе, крэўна блізім купалаўскай п'есе, ствараючы чароўныя, напелуныя ары, дуэты, квінтэты, харавыя фрагменты, востра камедыійныя замалёўкі дзейных асоб (да прыкладу, кідкая, фанфарная, «надзьмута», пустая мазурка пана Быкоўскага). Галоўны здытак кампазітара — музычная драматургія, якая склалася з двух, аднолькава важных пластоў. Першы — маршападобная, пругкая тэма, пакладзеная на вядомы верш Купалы «Мужык», якая прайдзе праз увесь спектакль, пачынаючы і завяршаючы яго, цэментуючы сабой усё дзеянне. Вобраз Якіма Сарока, нягледзячы на яго з'яўленне толькі ў невялікай сцэне і карціны, стане дзякуючы музыцы цэнтральным персанажам, які нясе і горкаўскую бунтоўнасць, і чалавечую годнасць «мужыка», і драматызм сітуацыі (не забудзем, што ў фінале п'есы Якіма арыштоўваюць за рэвалюцыйныя пракламацыі). Другі пласт — тэма

АД ВЫТОКАЎ ЖЫВАТВОРНЫХ

Народнаму артысту БССР,
лаўрэату Дзяржаўнай прэміі рэспублікі
Юрыю СЕМЯНЯКУ — 60

фільмаў. Я ж — рэжысёр, практык музычнага тэатра — прыгадаю адпаведную галіну яго творчасці, сумесныя нашы спектаклі.

«ЗОРКА ВЕНЕРА». Апаўданае пра кароткае, надзвычай яркае і гэткае ж трагічнае жыццё выдатнага паэта Беларусі Максіма Багдановіча. Аўтар лібрэта — Алесь Бачыла, даўні паплекнік кампазітара ў песеннай творчасці, у музыцы для тэатра, правёў літаральна даследчую работу: дасканала вывучыў дзённікі Багдановіча, сабраў рэдкія музейныя матэрыялы, фотаздымкі, наладзіў перапіску з дальнімі родзцамі паэта, спецыяльна пабываў у Ялце, каб наведаць пакойчык, дзе правёў апошнія дні Максіма.

Музыка, якую жывіў народны мелас; музыка, якая гучала (быццам у Пушкіна або Ясеніна) у кожным радку верша, гучала не толькі лірыкай, але і мужнасцю, верай у будучыню свайго народа, набатам рэвалюцыйных дзён... Ды пры ўсім гэтым оперы, г. зн. «сцэнічна-музычнай драмы» (паводле выказвання Д. Вердзі) не было. Паасобныя кампазітарскія замалёўкі, эскізы ўжо хвалівалі маю фантазію. Патрэбен быў драматургічны стрыжань, сцэнічны ключ, штосьці большае, чым факты біяграфіі паэта. Патрэбны былі глыбокія, філасофскія абагульненні.

Мы бачыліся рэдка — я пры-

дом, дзе клапатлівай гаспадыняй і першым крытыкам была Лілія Іларыёнаўна — жонка і творчы памочнік кампазітара.

Потым пачаліся рэпетыцыі. Пры ўсёй занятасці Семяняка не прапусціў ніводнай сустрэчы з акцёрам (выпадак у маёй практыцы надзвычай рэдкі). У рэпетыцыйнай зале многае правяралася, удакладнялася, мянялася, дабаўлялася. Кампазітар быў гранічна ўважлівы да просьбаў вакалістаў, не саступаючы толькі ў момантах прынцыповых. Сутнасць работы над «Зоркай Венерай» заключалася ў пераадаванні музычна-сцэнічнага ілюстравання біяграфіі паэта. Мы марылі зазірнуць у сэрца, у душэўны свет мастака, як бы агучыць унутраныя тайнікі творчасці; зразумець, дзе, у чым вытокі мастацкага натхнення. Мы імкнуліся, каб у спектаклі зрокава і чутна пільні ўнутранага жыцця паэта сталі галоўнымі, каб абагульненыя аркестравыя эпизоды, харавыя сцэны і нават хараграфія раскрывалі не біяграфічныя факты, а паэтычныя вобразы, водар беларускай зямлі, што ўзгадавала Паэта, жыла найлепшым радкі яго, дала яму бессмяротнасць у памяці народа.

Каля васьмі гадоў спектакль ішоў на сцэне тэатра, яго любілі выканаўцы і заўсёды цёпла прымала публіка. У 1971 годзе «Зорка Венера» адкрыла нашы гастролі ў Маскве, на

най кантыленнасці меладычнай інтанацыі».

На жаль, мне не давялося пачуць дзве папярэднія оперы Ю. Семянякі — «Калі ападае лісце...» і «Калючая ружа». Расказаваю жа, што гэта былі цікавыя творы, другі з іх ставіўся таксама і ў Кіргізіі, і ў Маскве — у ДOME культуры Маскоўскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя М. Ламаносава.

ЦЯЖКА ПЕРААЦАНИЦЬ уклад Ю. Семянякі ў станаўленне жанру музычнай камедыі ў Беларусі. Першая работа Дзяржаўнага тэатра музкамедыі БССР — «Спявае «Жаваранак» — аперэта, у якой арганічна, лёгка і весела адчувала сябе песеннасць кампазітара. Дарэчы, у тым першым спектаклі адразу ж звярнула на сябе ўвагу будучая зорка тэатра, цяпер народная артыстка рэспублікі Наталля Гайда, удзельніца наступных аперэт Ю. Семянякі, выканаўца многіх і многіх яго песень.

Прынцыповая работа тэатра — «Паўлінка». А колькі ж было сумненняў, папярэджанняў, перасцярог...

— Ну навошта браць п'есу, створаную для драматычнага тэатра? Ці ж мала музычных сюжэтаў... (Гэта потым, пасля выпуску спектакля, на кожным абмеркаванні, у кожным артыкуле мы пачуем і працягваем, што «Паўлінка», аказваецца, народжаная для музычнага тэатра і, маўляў, даўна, што да-

АДЗІН З ШАСЦІ

(Працяг. Пачатак на стар. 8—9).

ха. — Калі б ведаць, што сарочкі гэтыя ім на смерць, то і без скуры на руках мыла б, а калі не на смерць, то лепш самой галавою ў пельку. А нявестка ёй: — у нямытых хутчэй перадохнуць, так што не вельмі ўлагай і пашкадуў рук. — Маладзейшым і дзяўчаткам было, бадай што, горш, як каму, бо, нажэршыся, салдатня пачынала шукаць уцехі, і тады кожная ратавалася як магла. Адным з паратункаў было спасылацца на тыфус. Тыфусу і партызанаў немчура баялася аднолькава. Таму ўсе дзяўчаты і жанчыны стрыгліся пад тыфозных, тыднямі не мылі твараў, што тычыцца вопраткі, то ўсе хадзілі ў такім рыззі, што і скажаць няможна.

Як рэжысёр ні ўгаворваў пінчара слухаць бабулю, як ні лашчыў, але той усё ж вырваўся з яго рук і якраз у той самы момант, калі да крыніцы падбег невялікі брудны, калматы і ўвесь у дзядоўнікавых калочках сабакі. Перапахоўшыся за непарадзітае патомдзе, рэжысёр не даў сабакам пазнаёміцца. Максіміха ўсміхнулася, а нам недзе было дзецца ад со-

раму. Каб неяк згладзіць няёмкасць, я гаварыў далей:

— Калі к восені сорок першага ў вёсках, што далей ад шашы і чыгункі, пачалі даваць пра сябе знаць партызаны, Шпіц адразу ж ужо захадзі: усе мужчыны апынуліся ў Барысаўскім канцлагеры, а Марыю Ягораву расстралялі тут за агарадамі і закапалі ў былой сіласнай яме. Ад старасты Шпіц ведаў, што муж Марыі некуды знік, хоць тады яшчэ нікому не было вядома, што ён узначаліў партызанскі атрад. А як толькі ў суседніх вёсках пачалі дзейнічаць падпольшчыкі, пра што можна было меркаваць па лістоўках, якія яны распаўсюджвалі, Шпіц расстраляў камсамолку Клаву Змітракову.

— А калі супраць вёскі ўзрываліся паязды ці машыны, — дапамагае мне Максіміха, — людзей зганялі вось пад гэты пагорак, к стрэльбішчу.

І выстройвалі ўсіх заместа мішэняў. Меншых, дзяцей і падлеткаў, ставілі наперадзе, дарослых і старых — за імі. Кулямёты ўстанаўлівалі, бліжэй да рачулі. Людзі стаялі перад кулямётамі, а Шпіц у гэты час вёў перагаворы з карнікамі. Яму невыгодна бы-

ло, каб нас расстрэльвалі. Гэта парушала парадак, магло выбіць з рытму работу кватэрмайстарскага ўчастка. Карнікі не спыняліся згаджацца — у іх быў свой парадак, — пасля кожнай дыверсіі павінна была быць праведзена акцыя помсты, Шпіц жа меў свае паўнамоцтвы і правы на сваю рабочую сілу. А рабочая сіла тым часам стаяла перад кулямётамі, чакаючы прысуду і смерці. Нарэшце перагаворы заканчваліся, з'яўляўся Шпіц з тым, хто камандаваў карнікамі, і на паўжывых ад страху дзяцей, жанчын і старых адпускарлі з папярэджаннем, што калі яшчэ хоць адзін раз партызаны ўчыняць дыверсію, нас усіх расстраляюць пад гэтым пагоркам. Пасля наступнай дыверсіі ўсіх выстройвалі зноў і цяпер ужо мала хто спадзяваўся, што кулямёты не застракоўць па жывых мішэнях. Праз гадзіну-другую страх праходзіў, людзі камянелі, час спыняўся, ні гарачыня, ні холад не адчуваліся. У людзей яшчэ білася сэрца, але ўжо стыў мозг, блыталіся думкі, смерць дыхала ў твар...

І нас зноў адпускарлі па дварах. А пасля кожнай наступнай партызанскай дыверсіі, а яны адбываліся ўсё часцей і часцей, мы чакалі карнікаў і гадалі пра тое, ці хопіць на гэты раз цярпення ў Шпіца, ці трэба мы яму яшчэ як рабочая сіла.

...Усе разам мы ідзем на гару да Максімішынай хаты, дзе спыніліся нашы машыны. Па дарозе мае сябры заходзяць у магазін, каб глянуць, чым

багаты селянін, а рэжысёр даганяе Максіміху і нешта ціха гаворыць ёй амаль на вуха. Я толькі чую, як старая ласкава кажа:

— Чаму ж не знойдзецца. Як трэба, то знойдзецца. Вы пастойце, я мігам...

Максіміха даволі жвава ідзе ў сваю хату, я аглядаю тую мясціну, дзе некалі стаяла наша хата, а рэжысёр тым часам нешта шукае ў багажніку машыны. Каля ног у яго круціцца і скуголіць вужэлак. Пераканаўшыся, чым багата сляянства і перагарнуўшы не чытаючы яшчэ адну старонку з кнігі яго быцця, творчыя інтэлігентны вяртаюцца да машын. А Максіміха нясе гарлачык, трымаючы яго аберуча. Кіёк свой яна пакінула ў хаце і таму ступае няўпэўнена. Баючыся, каб старая не спатыкнулася і не разліла таго, што ў гарлачыку, рэжысёр бяжыць ёй насустрэч, забірае гарлачык, вяртаецца да машыны і... вылівае малако ў міску, якая стаіць на траве. Віляючы хвостом ад радасці і задавальнення, вужэлак жулкіць Максімішына малако. Рэжысёр з радасцю і задавальненнем глядзіць на сваё шчасце, Максіміха разгублена глядзіць на рэжысёра, я гляджу на Максіміху. За імгненне разгубленасць на яе твары змяняецца горкаю крыўдаю, крыўда — пагардаю, пагарда — жалем, а жал — ціхаю, спакойнаю, мудраю ўсмешкаю. Пакуль мы глядзім адзін на аднаго, вужэлак даядае малако і вылівае міску, а рэжысёр нечакана кідае ў кішэ-

віхурнай «каруселі». Шумная і звонкая, яна нібыта працінае твор жыццямлюбовствам і верай у невычэрпныя сілы народныя. У ёй душэўнае здароўе, гумар, адкрытая тэатральнасць аперэты. У развіцці і ўзаемадзеянні гэтых двух пластоў — адметная музычная драматургія.

Наступную музычную камедыю Ю. Семяняка стварыў паводле п'есы В. Зуба «Тыдзень вечнага каханья». Гэта была аперэта-вадэвіль з выкарыстаннем сучаснай музычнай мовы, эстрадных рытмаў. А затым — новы зварот да беларускага сюжэта. Упершыню ў беларускай музыцы з'яўляецца аперэта-казка для дзяцей «Сцяпан — вялікі пан» (лібрэта А. Вольскага).

СПАКВАЛЯ выпявала ў кампазітара смелая творчая задума, навіяная паэтычнай атмасферай, ідэямі, характарамі «Новай зямлі» Якуба Коласа — гэтай энцыклапедыі жыцця беларускага сялянства. У супольнай працы з драматургам А. Петрашкевічам пільна выбіраўся сюжэтныя лініі для лібрэта, ішоў пошук драматургічнага стрыжня. Вядома, у цэнтры ўвагі апынуліся героі паэмы, жыццё якіх — частка жыцця народа. Новаму твору былі ўласцівыя эпічныя апавядання, абагульненасць сюжэтных ліній, канфліктнасць не столькі ў сутыкненні характараў, колькі ў супрацьпастаўленнях: праца, любоў да роднай зямлі, стваральнасць і — спажывецтва, драпежніцтва, разбурэнне...

Опера «Новая зямля» насычана па-народнаму спеўнымі мелодыямі. Так, яна пецца — ад першага такта да апошняга. А галоўнае? Драматургія? На мой погляд, кампазітар яе трактуе своеасабліва.

Музычная драматургія бывае розная. Яе праўленне залежыць ад канкрэтнага твора і ад канкрэтнага аўтара, ад яго мастацкай манеры, яго захапленняў, выбару выяўленчых сродкаў і г. д. Карацей, няма тут узаконеных раз і назаўсёды канонаў. І недарэчным было б крытыкаваць, скажам, Семяняку за тое, што ён не Картэс, або Картэса — што ён не Смольскі, а той — не Глебаў і г. д. Кожнаму сваё. Драматургія — любая: сімфанічная твора, літаратурнага, тэатральнага, музычнага — прадугледжвае, перш за ўсё, рух, змены, развіццё (само сабой, гаворка ідзе не пра сюжэт, не пра знешняе выяўленне дзеяння, а пра ўнутраны сувязі, ідэі, абагульненні жыццёвых з'яў). У «Новай зямлі» Ю. Семя-

няка аддае драматургічную сутнасць оперы хору. Опера — пра народ, пра яго любоў да зямлі, яго спадзяванні і веру. Справа не ў «колькасці знаходжання» хору на сцэне (па сутнасці, ён не ідзе з яе), а ў ацэнцы ім любой падзеі, у злітнасці з дзейнымі асобамі. Не выпадкова Ю. Семяняка ўводзіць у кожны акт своеасаблівыя паэтычныя запевы а капэла. Яны — нібы ўводзіны ў сюжэт, у іх — пэўнае філасофска-этычнае абагульненне. Менавіта вянчае оперу філасофскі, мудры, глыбокі хор пра лёс народа, пра надзею на новую зямлю, пра веру ў будучае шчасце народа — «Ой, вы, дарожанькі людскія».

Так праз хор, дакладней — праз музычную драматургію, выяўленую сродкамі хору, кампазітар праводзіць усе галоўныя сэнсавыя і эмацыянальныя лініі твора. І зусім арганічная функцыя хору — мастацкае ўвасабленне жыцця народа ў яго паўсядзённасці, нягодах, радасях, спадзяваннях...

Спектакль «Новая зямля» быў паказаны ў Маскве на леташніх гастроліх нашага тэатра. З прыемнасцю прачыталі мы ў «Московской правде»: «...Азораны лірычным святлом паўстаў у гэтай пастаноўцы побыт беларускай вёскі, раскрылася душа народа, непаказна добрая, мужная ў барацьбе з прыгнётам і нягодамі жыцця».

ПЕРШАЯ спроба беларускай аперэты-вадэвіля, першая беларуская аперэта-казка для дзяцей, зварот да вяршыняў беларускай літаратуры — Максіма Багдановіча, Янкі Купалы, Якуба Коласа.

Ці ж гэтага мала? Мінучы гады, з'яўляецца новыя творы, спатрэбяцца іншыя выяўленчыя сродкі, адпаведныя новым эстэтычным ідэалам. Але згаданыя работы Ю. Семянякі для ўсіх пакаленняў застануцца першымі.

Я хачу павіншаваць у дзень 60-годдзя Юрыя Уладзіміравіча Семяняку, мастака, чья праца адначасна вышэйшай урадавай узнагародай — ордэнам Леніна, ветэрана Вялікай Айчыннай вайны, кампазітара-працаўніка, грамадскага актывіста. Чалавек з добрым, таварыскім сэрцам, які па праву можа сказаць пра сябе, пра сваю творчасць радкамі выдмай песні:

Ты навек увайшла ў маё сэрца і слова,
Беларусь — мая песня,
Сястрыца мая!
Сямён ШТЭЙН,
народны артыст БССР.

Для арганізацыі канцэртна-шэфскай работы на сяле ў кансерваторыі быў створаны штаб. Сфарміравалі тры канцэртныя брыгады па 10 чалавек, сярод якіх 3—4 вакалісты, баяніст, цымбаліст, балалаечнік, дамыст, гітарыст, скрыпач і піяніст. Асобнай брыгадай выступіў студэнцкі духавы аркестр. Канцэртныя брыгады, наводле папярэдняй дамоўленасці з

савецкія масавыя песні, папулярныя рускія рамансы. Некаторыя канцэрты для школьнікаў суправаджаліся гутаркай пра музыку і пра інструменты, на якіх яна выконвалася.

Слухачы з вялікай цікавасцю і гасціннасцю прымалі нашых выканаўцаў, падыходзілі да іх пасля канцэртаў і ад усёй душы дзякавалі за выступленне. «Такія канцэрты вельмі неаб-

(выкладчыкі кансерваторыі Г. Мандрус, В. Шчарбак, М. Сярдобаў, А. Берны) і чужыя адносіны прадстаўнікоў раённых аддзелаў культуры, якія прадставілі ўсё неабходнае для выканання канцэртнай праграмы. Канцэртна-шэфскай студэнцкай брыгады кансерваторыі ўдасцеены дзевяці ганаровых граматаў і 27 падзяк і станоўчых водгукаў ад кіраўніцтва, ад грамадскіх арганізацый калгасаў, прадпрыемстваў, школ. Ды самае важнае тое, што вялікае задавальненне атрымалі і слухачы, і самі артысты — студэнты кансерваторыі. «Дзякуй вам, дарагія таварышы, за тое, што вы сваім пудоўным канцэртам прынеслі нам шмат радасці і добры настрой!» «Хацелася б часцей бачыць вас на нашай сцэне!.. Прыязджайце яшчэ!» — выказвалі ўдзячнасць калгаснікі пасля канцэртаў.

Аднак з-за адсутнасці фінансавых сродкаў і ўласнага транспарту кансерваторыя вымушана абмяжоўвацца ў сваёй канцэртна-шэфскай рабоце толькі пляцоўкамі Мінска і бліжэйшых раёнаў. Гэта не дазваляе нашай ВДУ ўпярэць з іншымі ўстановамі культуры па-сапраўднаму ўключыцца ва Усеагульнае сацыялістычнае спорна-борніцтва за лепшую пастаноўку культурна-шэфскай работы на сяле.

Для актыўнай канцэртнай дзейнасці ў вёсцы пад час уборкі ўраджаю нам неабходна, каб Міністэрства культуры БССР выдзяляла спецыяльныя сродкі на арэнду транспарту, а таксама разгледзела наша хаданніцтва аб прадстаўленні кансерваторыі аўтобуса (тыпу «РАФ» або «ПАЗ»). Патрабуюцца сродкі на фінансаванне забеспячэння канцэртна-шэфскай работы ў аддаленых раёнах (качэлі і г. д.). А распрацоўку маршрутаў канцэртных брыгад, думаецца, варта даручыць абласным і раённым аддзелам культуры і Рэспубліканскаму штабу студэнцкіх будаўнічых атрадаў.

Важнасць канцэртна-шэфскай работы кансерваторыі на сяле відавочная, і неабходна зрабіць усё, каб яна стала сістэматычнай.

Р. НАЗАРАНКА,

старшы выкладчык БДК, начальнік штаба канцэртна-шэфскай работы на сяле.

СЛУХАЧЫ ДЗЯКУЮЦЬ

Сёлета Беларуска дзяржаўная кансерваторыя наладзіла канцэрты для працаўнікоў сяла аддаленых раёнаў Беларусі

абласнымі ўпраўленнямі культуры, пабывалі ў Асіповіцкім, Бабруйскім, Глускім раёнах Магілёўскай вобласці; у Карэліцкім, Навагрудскім і Дзятлаўскім раёнах Гродзенскай і ў Баранавіцкім раёне Брэсцкай вобласці, і ў г. Капылі на Міншчыне. Студэнцкія брыгады — калектывы мабільныя. Дзякуючы гэтым канцэртаў можна было наладжваць у розны час дня, на палявым стане, на жывёлагадоўчых фермах, у цэху па рамонце сельгастэхнікі, у калгасным клубе, у агульнаадукацыйнай і ў музычнай школах, у інтэрнатах. «У дзевяць гадзін раніцы ўсе работнікі фермы атрымалі зарадку добрага, прыўзнятага настрою на ўвесь дзень», — такі водгук напісалі работнікі фермы калгаса «Бальшавік» Асіповіцкага раёна. «Такія канцэрты патрэбны людзям. Просім яшчэ прыехаць у наш калгас, каб людзі больш адпачывалі і набіраліся больш сілы», — прачыталі мы ў водгуку на канцэрт, які пачаўся ў дзевяць гадзін вечара ў калгасе імя Чарняхоўскага.

Увогуле адбылося 47 канцэртаў. У тым ліку 14 канцэртаў даў студэнцкі духавы аркестр, якому былі прадстаўлены пляцоўкі ў парках культуры і адпачынку Мінска. На канцэртах пабывала больш за 7 тысяч чалавек.

Якія выконваліся творы? Гучала айчынная і замежная класіка, апрацоўкі мелодый народаў СССР і замежных краін,

ходныя і ў далейшым для далучэння нашых дзяцей да вялікай справы — мастацтва», — запісала ў водгуку дырэктар Хвастовіцкай сярэдняй школы калгаса «Праўда». Выявілася, што частка аўдыторыі (не толькі дзеці, але і дарослыя) упершыню ўбачыла або пачула ў натуральным гучанні тыя ці іншыя прадстаўленыя нам музычныя інструменты. Значнасць канцэртна-шэфскай работы на сяле пацвярджаецца і ў водгуку сакратара парткома саўгаса «Вільча» Глускага раёна В. Сірупскага: «Канцэрт, пастаўлены студэнтамі кансерваторыі, яшчэ раз дазволіў пераканацца ў тым, што музыка гэтаксама важная для чалавека, як і прадукцыя, што мы вырошчваем».

Такія канцэрты (як вытворчая практыка) патрэбны і нашым студэнтам. Гэта фарміруе ў іх прафесійныя навыкі, сцэнічны артыстызм, далучае іх да высокага абавязку музыканта-прафесіянала. Гэта і важны фактар выхавання ў сельскага слухача станоўчых адносін да музычнай культуры і прафесіі музыканта. Не сакрэт жа, што апошнім часам у дзіцячых музычных школах знізіўся прыток новых навучэнцаў.

Поспеху канцэртаў спрыялі адказныя і зацікаўленыя адносіны студэнтаў да выступленняў перад працаўнікамі вёскі, умелае кіраўніцтва брыгадамі

ню Максімішняй капоты дзве манеты, пэўна, даўно на гэта падрыхтаваныя, адварочваецца да вужэлка і пачынае забяўляць яго. Максіміша падміргвае мне з-пад акулараў адным вокам і дастае з кішэнні тыя грошы. На яе сухой старэчай далоні, парэпанай глыбокімі цёмнымі раўчукамі, ляжыць трыццаць капеек срэбрам...

Мае сябры падыходзіць, каб развітацца з Максіміхаю, бо ўжо вечарэе, а нам яшчэ кіламетраў дзевеце ехаць. Максіміша неўзаметку заціскае манеты ў левай руцэ, а правую па чарзе падае гасцям на развітанне. Узняўшы на рукі пінчара, як малое дзіця, апошні падыходзіць рэжысёр. Максіміша і яму падае руку, пытаецца:

— Як жа завудь вашу сучачку?
— Люськай, — не адчуваючы іроніі, адказвае рэжысёр.

— У Шпіца сучачку Зэнтай звалі, — кажа Максіміша. — Відаць, у яго, небаракі, таксама дзяцей не было, калі сучачку дзівочым імем назваў.

Рэжысёр прыдзіваецца, што не ўлоўлівае падтэксту Максімішыных слоў і гучна рагоча, а лезучы разам з сучачкаю ў машыну, кажа:

— Няма нічога мілей за сялянскую непасрэднасць. — І дадае: — Дзеці прыроды! Да старасці дзеці!

— Людзі да старасці, — кідае кінааператар рэжысёру, а я расказваю шафёру, як праехаць пазагуменні, каб не пільчыць па вуліцы. І прашу яго пачакаць мяне на шашы, калі я не пас-

пею нацянькі наперад машыне выйсці. Машыны ад'язджаюць, і Максіміша зноў глядзіць на срэбныя круглячкі, што блішчаць на яе далоні.

— Можна, ты яму аддасі, — просіць Максіміша, — а то і вяртаць было няёмка — яшчэ пакрыўдзіш чалавека, і браць брыдка.

Я кажу, што абавязкова аддам, забіраю манеткі і праводжу старую да яе хаты, а яна пытаецца:

— Як маці?

— Дзякую, — кажу — добра. А вы як?

— Як бачыш, — адказвае, — жыву патроху. З вачамі толькі дрэнна.

Я ведаю, што Максіміша, як і многія мае аднавяскоўцы, зусім была аслепла ў ваіну ад той солі, што знайшлі людзі ў былой калгаснай клеці, дзе ляжалі мінеральныя ўгнаенні. На соль тыя ўгнаенні былі вельмі падобныя, а людзі ад іх слеплі. Пасля многія, хто маладзейшыя, адышлі, а Максіміша з таго часу толькі дарогу перад сабой і бачыць.

— Як Генадзь? — пытаюся.

— Дзякаваць богу, добра. І працую як след і ў начальства не на воку. Я ўжо думала — турма дык і... А яму там нават грошы плацяць. І кормяць, відаць, ладна, бо грошы мне штомесяць перасылае. І пісьмы дужа ладныя піша. Такія словы знаходзіць, што іншы раз наплачуся ад радасці. Ён і хлопец быў неаблагі, і не піў, і не ляўся, жаніцца збраўся. І дзеўка дужа лад-

ная трапілася. Чакае, хоць і ў турме ён. І да мяне заходзіць. А яму трэба сваё адбыць, — уздыхае Максіміша, а я адчуваю, што яна ўдзячная мне толькі за тое, што слухаю яе. — Інакш людзі не даруюць, калі не адбыць, ды і сам сабе не даруе. Як яно ў іх там ні здарылася, а чалавек праз іх загінупу. І я сабе так думаю, які б ты добры ні быў, мой унучак, а за чалавека перад людзьмі трэба адказ трымаць.

Генадзь — гэта адзінае, што засталася ў Максіміхі. Быў шафёрам, трапіў у аварыю — перад машынай п'яны аказаўся. Генадзь спрабаваў аб'ехаць яго і сутыкнуўся з другой машынай. П'яны ўцялеў, а шафёр той, другой машыны загінупу.

— А адседзіць сваё, дык і людзям смялей у вочы гляне. Мне тут бабы не раз раілі напісаць. Табе, кажуць, за сына, за Мішу ўліцаць, раз яго смертукна такая геройская была, а ўнука выпусціць. А я сабе думаю, сыну — сынава, а ўнуку — унукава. Наколькі вінаваты, настолькі трэба і адпакітаваць. Родны то родны, але ж і глядзець трэба, калі за руль узяўся. Бяда толькі, што без унука кароўкі трымаць не магу. Не тыя сілы...

— Як?.. — гублюся я, успомніўшы і пра тое малако, і пра тую псіну.

— Гэта мне калгас паўлітэрка на дзень дае, на старасць, без грошай. Так што ты таму з барадою не забудзь аддаць грошы. Дармавое, скажы, у Максіміхі малако... А мужчы-

ны гэтыя сябры табе будучь, ці як?

— нечакана пытаецца Максіміша.

— І я зноў бачу зусім светлыя вочы і вялізныя цёмныя зрэчкі за шкельцамі акулараў.

— Сябры... Пяцёра... без аднаго.

— Ну і добра. Ідзі гады. А будзеш ехаць некалі, не абмінай. Памру я, мусіць, скоро. От толькі ўнука дачакаюся і памру...

Да шашы іду праз луг. У вушах гучаць апошнія словы Максіміхі на мае прабацьціны:

— Кінь ты. Нічога тут такога. У гарадах, кажуць, цяпер мода такая сабачая. І гэты пасабачыцца ды і кіне.

...Машыны ўжо чакаюць мяне на шашы. Саджуся паміж драматургам і мастаком. На прырэдным сядзенні пінчар з рэжысёрам. Не паспявае мастак прыкрыць дзверцы машыны, як вужэлак пераскокнае ад рэжысёра да драматурга і пачынае драпаць заднімі нагамі па яго каленях.

— Пайшоў вон! — крычыць драматург і з агідай адкідае вужэлка.

— Трымаў бы ты сваю псіну на ўласных каленях, — узрываецца кінааператар. — Абрідла, далей некуды.

— Доберман пацалавацца хацеў, а ты крыўдзішся, — весела смяецца рэжысёр і пачынае лашчыць сваю жывую цацку.

— З доберманамі, калі яны нават пінчары, не цалуюся. А таму трымай на прыязі і цалуйся сам.

(Заканчэнне на стар. 12).

Вялімір ХЛЕБНИКАУ

Чарот-вечарот
На возераберазе,
Дзе векамань—каменнем,
Каменне—векаманню.
На берагавозеры
Чарот, вечарот,
На вечараберазе
Веча шумлівае.
1908 альбо 1909

Нетры

Гайсалі кленічы і клічы
І галас нетрамі стагнаў,
Каб вострай дзідай палаянічы
Ляснога звера даканаў.
Алень, алень, нашто няджуа
У рагах нясеш любові зык?
На сцёгны ўпалі стрэлаў ружы,
І непахіблы разлік.
Ён зараз зломіць ногі вобзем
І скон заўважыць відарліва,
І коні скажучь гутарліва:

Да 100-годдзя з дня нараджэння

«Не, не дарэмна зграбных возім». Дарэмна рухам вабналюбим, Дзявоцкім хараством вачэй Ты адхіляўся ад загубы, Што дзіду ўзважвала ямчэй. Бліжэе конскае дыханне— Ніжэй рагоў тваіх гарункі І цецівы часцей хітанне: Няма аленю паратунку. Ды ў ім узнікла раптам грыва, Кіпцюр ільвіны востраперсты, І бестурботліва-гулліва Ён паказаў чапаць майстэрства. Яны без незгадзі і крыку Палеглі ў труны-карабы. Стаяў ён з постаццю ўладзікі, Глядзеў, як нікліся рабы.
1910

Сягоння зноўку я пайду
Туды, на круг, на рух, на зовы,
І войска песень павяду
У міжбой з прыбоем кірмашовым.
1914

Сядзіба ноччу, чынгісхань!
Шуміце, сінія бярозы!
Зара начная, заратустры!
А неба сіняе, мацарць!
Сутонне воблака, будзь Гоя!
Ты ноччу, воблака, раопсь!
Ды смерчы ўсмешак прашугалі,
Іх рогат—крыўка кіпцюры,
Цямнілі ката цвінтары,
Я азіраў нямыя жалі.
І вас я выклікаў, нямыкіх,
Вярнуў тапеліц з рэк сіла.
Іх незабудка грозней крыку

Начному ветразю цвіла.
Яшчэ лінула суткі вось,
Ідзе начная аграмада,
Мне снілася дзяўчо-ласось
У хвалях спеўных вадаспаду.
Хай хвоі бурай абмамаены
І хмары рухавяца—Батыі,
Ды Вера, поўная Сібірай,
І тыя падаюць святая.
І цяжкай хадой на каменны свой баль
З дружнай блакітнай ішоў Газдрубал.
1916

Мае паходы

Людзьмі напрунутыя коні,
Спаткаўшы мора, ў тупат доліні
Назад шывуюць, страх прадоння
Дзіцячай водры неадоўнай.
Ды Вера, поўная Сібірай,
Спазнае зноўку Ермака—
Край, дзе замёр журлівы вырай,
І здасца даўні замак А.
Плэск небыцця за гранню Веры
Адкінуў лостранню мяне,
Намор я скрушныя прамеры
Кісцень разбойлівы прамне.
1919 альбо 1920

Кратае сінія дрэвы кіпцюр
Ціхай, зіркастай вады.
Вецер кідае цур і няцур,
Ціха стаяць невады.

Дыхае мглістасцю ява,
Дзесьці без гора-прычыны.
Выраслі ўпору хлопец смуглявы,

Поруч дзяўчына.
Дрыготка шорстка асокаў,
Ракі патайныя размовы,
А хтосьці бледны і высокі
Стаіць, аднолькавы з дубровай.
1919 альбо 1920

Прашчур

Мяшок з цюленяў магутных на целе
Палаянічага, шырока ліюцца рыбінай
скуры скамечаныя апоны.
У чучале сухога асяцёра стрэлы
З арлінымі пёркамі, драты тонкія
і стрункія
З каменем, крэменем, зубчастым
на носе
і з параю пёрын арліных ахвосцем.
Суровыя магутныя вочы, дзікія
жорсткія валасы ў палаянічага.
І лук у руцэ, са стралою напатагове,
сцярожка выцягнуты наперад,
Падобна воку бога ў сненні, гатовы
рынуцца спеўнаю смерцю: дзізі!
На грубых дошках і рамянях ногі.
1919 альбо 1920

Вецер—нямеча
Са спеўным чалом.
Нацёрпіны меча
Хутчэй быць мячом.
Людзі галубяць дзень смерці,
Быццам любімы цмен-квет.
У струны вялікіх, паверце.
Грае Усход неўпрыкмет.
Мажліва, нам новую гордасць
Чароўца зіхотлівых гор дасць,
І, многіх людзей праваднік,
Я розум надзену, як белы ляднік.
1920

Пераклад Алесь РАЗАНОВА.

ДЫКТУЕ ЧАС

Ужо больш чым год у Слуцку дзейнічае культурна-спартыўны комплекс. Што ў ім зроблена за гэты час? Загадчык аддзела культуры Міхаіл Пятровіч Зяневіч адказаў так: «Грунтоўныя вывады рабіць яшчэ рана. А вось якую карысць можа прынесці комплекс, мы ўпэўніліся, калі правялі свята вуліцы Будаўнікоў».
Я быў у тую надзелю на вуліцы Будаўнікоў.
Апоўдні жыхары вуліцы сабраліся на агітпаяцоўцы. Сюды іх клікалі гукі народнага духавога аркестра гарадскога Дома культуры.
Яшчэ да пачатку ўрачыстай часткі кожны знайшоў сабе справу па душы. Вось некалькі жанчыны падышлі да сталаў, дзе работнікі гарадской бібліятэкі расклалі кнігі. Некаторыя накіраваліся да сталаў, дзе ляжалі «смачныя» тавары. Прадаўцы з прамтаварнага магазіна прапаноўваюць сувеніры,

іншыя прыгожыя рэчы. Мужчыны захапляюць шахматы, і сёння кандыдат у майстры спорту С. Смальгоўскі дае сеанс адначасовай гульні на дваццаці дошках. Каля сталаў, дзе разгарнулася шахматная баталія, сабралася нямала падлеткаў-балельшчыкаў. Кандыдат у майстры запрашае іх у дзіцячую спартыўную школу, дзе ён працуе трэнерам.
Непадалёк ад шахматыстаў спаборнічаюць асілкі. Ажыўлена на пляцоўках, дзе перацягваюць канат. А пра спаборніцтвы юных веласпедыстаў, аўтамабілістаў, самакатчыкаў, што мэраліся сіламі ў хуткасці, і гаварыць не трэба. Пераможцаў, ды і не толькі іх, мамы відуюць у буфет, частуюць «Бурацінам» або апельсінавым напіткам.
Сабраў нямала людзей і вялізны самавар. «Чай індыйскі, араматы», — за-

прашае да самавара гаспадыня. Побач — шашлык «па-случку».
А модніцы чакаюць не дачакаюцца, калі пачнецца паказ мод мясцовай фабрыкі індпашыву.
Увагу многіх прыцягнуў стэнд, які аформілі супрацоўнікі краязнаўчага музея. Ён прысвечаны франтавікам, ветэранам вайны, працы. Смех, веселосць, добры настрой... Свята, адным словам.
У рабоце культурна-спартыўнага комплексу ўдзельнічаюць таксама ўстановы асветы, аховы здароўя, гандлю, бытавога абслугоўвання. Калі раней культура і спорт вялі работу паралельна, то цяпер яны разам.
І вось гэтыя аб'яднаныя сілы і прышлі на вуліцу Будаўнікоў, каб дапамагчы людзям культурна адпачыць, умацаваць здароўе, садзейнічаць развіццю таленту, зняць псіхалагічную нагрукку.
...А людзі ідуць і ідуць. Не толькі тыя, што жывуць на вуліцы Будаўнікоў, але і жыхары суседніх вуліц.
Заціхае музыка. Увага ўсіх — на імправізаваную

сцэну. Людміла Ківяцкая, метадыст ГДК, вітае прысутных, віншуе са святам вуліцы — адной з маладых у горадзе, і прадстаўляе брыгаду, якая закладвала тут першы камень. Радасна ўсхваляваны брыгадзір Міхась Васілеўскі і яго таварышы. Вырасла вуліца за гэтыя восем гадоў.
Начальнік ПМК-80 Фёдар Бойка пазнаёміў прысутных з перспектывым планам развіцця новага мікрараёна.
Няма патрэбы расказваць пра ўсё, што адбылося ў той дзень на свяце вуліцы. Заўважу толькі, што сцэнарый быў добра прадуманы, усё, што рабілася, мела значную ідэйную нагрукку, выхоўвала. Гучалі і крытычныя заўвагі і прапановы. Маленькая Ірына Уранцава, равецніца вуліцы, прасіла дарослых зрабіць так, каб не ездзілі машыны па дарожках, каб былі куткі для гульні дзяцей...
І яшчэ адно назіранне. У той дзень на свяце вуліцы Будаўнікоў я не бачыў ніводнага чалавека, які б «адзначыў» свята гарэлкай...
Прыемная з'ява!
Рыгор ПАСТРОН.

І ГІСТОРЫЯ, І СУЧАСНАСЦЬ

Аб гераічным мінулым, сучасным і будучым Беларускага аўтамабільнага заводу шмат можна даведацца, калі наведаеш яго музей працоўнай славы. Менавіта адсюль пачынаецца знаёмства з прадпрыемствам, людзі якога выпускаюць машыны самай вялікай грузавыдальнасці. Жодзінскіх волатаў ахвотна купляюць 36 краін свету.
Есць у гэтым музеі цікавы стэнд. Назву яму далі самую праявітую — «Узоры парод, на перавозцы якіх працуюць «БелАЗы». Тут і нікелевая руда, і кобальт, і медзь, і малібдэн, і азурит, і золата. Усяго 80 мінералаў.
Вялікае ўражанне на наведвальнікаў аказвае знаёмства з узорамі машын, якія выпускаюцца ў Жодзіне. Пачыналі тут з маламагутных тарфяных аграгатаў, а цяпер наладжан выпуск аўтамабіляў грузавыдальнасцю ў 180 тон.
У музей кожны дзень прыходзяць наведвальнікі, — расказвае намеснік сапраўтна парткома заводу Я. Шымановіч. — Тут ветэраны сустрэнаюцца з моладдзю. Робім усё, каб музей папаўняўся новымі экспанатамі, бо ў суштаўленні мінулага з сённяшнім днём, як нішто іншае, такія матэрыялы дапамагаюць глыбей зразумець гістарычныя працэсы, па вартасці ацаніць сацыяльна-эканамічны пераўтварэнні ў краіне.
Л. ДУБРОВЕНСКІ.

У ПАХОДЗЕ ПА ВЕДЫ

У пастанове Цэнтральнага Камітэта КПСС «Аб мерах па паліпшэнні вынарыстання клубных устаноў і спартыўных збудаванняў» важнае месца адведзена забеспячэнню культасветустановаў здольнымі адукаванымі кадрамі. Вялікая ўвага вырашэнню гэтага пытання надаецца ў Бялыніцкім раёне. Сёлета, напрыклад, толькі на завочнае аддзяленне Мініскага інстытута культуры паступіла 11 чалавек. Сярод іх — дырэктар раённага Дома культуры Т. Падымана, рэжысёр народнай агітбрыгады РДК Т. Галіцына, дырэктары Бялыніцкай гарадской і Галоўчынскай сельскай музычных школ Ф. Арлоўская і Т. Бірулова і іншыя.
16 чалавек накіравана сёлета ў спецыяльныя вышэйшыя і сярэднія навучныя ўстановы на статыянарную вучобу, сярод якіх дзесяць калгасных студэнтаў.
Цяпер у спецыяльных навучных установах культуры павышаюць веды 75 чалавек.
С. СЯМЕНАУ.

ПОСПЕХІ ЭСПЕРАНТЫСТАЎ

У Вільнюсе прайшоў традыцыйны агляд мас-ацыйнай творчасці эсперантыстаў «Муза-85», у якім паспяхова выступілі беларускія эсперантысты.
У конкурсе на лепшую мелодыю першую прэмію атрымаў малады беларускі кампазітар Аркадзь Гураў, які выступіў з «Песняй супраць фатальнай незабэжнасці вайны» (словы песні напісаны на міжнароднай мове эсперанта).
У конкурсе на лепшы верш выступіла Людміла Сільнова. На беларускай мове вершы яе друкаваліся ў маладзечанскай раёнцы, у газеце «Чырвоная змена». На гэты раз яна дабытвала вершам «Таніі», напісаным на мове эсперанта. Дэбют анакаўся паспяховым, і аўтар заняла другое месца.
У конкурсе на выканаўчае майстэрства першую прэмію атрымаў студэнт Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі Васіль Віхараў, які выканаў дзве песні.
А. ПАУЛЮКАВЕЦ.

АДЗІН З ШАСЦІ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 8—11).
— Сабак трэба любіць, міленькі ты наш, — уедліва раіць рэжысёр.
— Абрэдлі і сабакі і сабакары, — стрымана адказвае кінааператар.
— Вось бачыш, а ты яго за кожным разам міленькім і роднёнькім называеш, — з'едліва заўважае драматург і глядзіць на кінааператара ў чаканні сур'ёзнай сутычкі.
— Дурная звычайка, пры добрым настроі ўсіх ад блецёра да міністра міленькімі і роднёнькімі называю, — лоўка мяняе тэму размовы рэжысёр, каб патушыць іскры канфлікту.
— Асабліва, калі хочаш нешта ў некага выпрасіць, — дзьмухае на вугельчык драматург.
— Не выпрасіш—мець не будзеш, — філасафічна адказвае рэжысёр і не менш філасафічна і артыстычна дадае.
— Сабак трэба любіць! Сабакі ўсё разумее, толькі, на жаль, нічога сказаць не можа.

— Сабакі можа брахаць і скуголіць. І ў гэтым яго сабакае прызнанне, — кажа кінааператар.
— А любіць трэба людзей! — дадаю я, і рэжысёр добра разумее як падтэкст, так і другі план майё рэплікі, інакш які б ён быў рэжысёр.
— Пра тое, што іх трэба любіць, вельмі многа гаворана, — кажа рэжысёр і пачынае здзелківа чытаць маналог Саціна: «Чело-век! Это — великоленно! Это звучит... гордо! Чело-век! Надо уважать человека! Не жалеть... Не унижать его жалостью... уважать надо!» — І ўжо зусім нахабна: — А за што любіць, за што жалеть?! Чым далей, тым горшай становіцца чалавечая парода, — твар рэжысёра ўкрываецца чырвонымі плямамі, губы сінеюць.
— Прарвала-такі, — не вытрымаў адзін з шасці, — думаю я і не адчуваю аніякай радасці! Адчуванне такое, што дакрануўся да брыдоты.

— Вось гэта канцэпцыя для служыцеля Мельпамены, — зусім сур'ёзна заўважае драматург, на выказванне рэжысёра.
— І ўсё ж служыцелю давядзецца выбіраць паміж чалавекам і сабакам, — спакойна і нават з усмешкаю кажа мастак. — А то ўяўляецца такую карціну: прыходзіш у тэатр, а ў зале адны доberman-пінчары. А на сцэне карлікавы доberman-пінчар у касцюме Саціна звяртаецца да дробнапаловай публікі са словамі: «Со-ба-ка! Это великоленно! Это звучит... гордо! Со-ба-ка! Надо уважать собаку! Не жалеть... не унижать ее жалостью... уважать надо!»
— Вы мяне, міленькія, не так зразумелі, — смяецца рэжысёр бестурботным смяхам.
— Цябе і старая Максіміха не так зразумела.
— Якая яшчэ Максіміха?
— Тая, што доberman малаком ча-ставала, — кажу я і, перадаю рэжысёру дзве манеты і прапаную яму згульць апошні раз у шпэц—сёмы лішні. На гэты раз без жэрабя. Машыны спыняюцца. Драматург і мастак позіркам пытаюцца, што здарылася. Яны ведаюць яшчэ не ўсё. Позіркам адказваю, што некалі раскажу ўсё.

«ВАЙНА амаль напалавіну абязлюдзіла вёскі. І тым не менш жыццё ішло сваім сялянскім ладам; у гэтую шматпакутную восень — а на чый яе не назавеш—у Забесядзі не адной працай ды чаканнем, чым закончыцца вайна, жылі...»

Забесядзе, Мышавая, Верамейкі, Бабінавічы — знаёмыя назвы. Знаёмыя, бо запомніліся яшчэ з «Плача перапёлкі» Чыгрынава. З рамана і са спектакля, пастаўленага на сцэне тэатра імя Янкі Купалы Валерыем Раеўскім. Знаёмыя назвы вёсак і мястэчак на Беларусі, знаёмыя імяны: Радзівон Чубар, Засыба, Шарэйка...

слых, бывае, няпроста адрозніць. Спецыфіка радзе — нічога не зробіш... Але калі мы гаворым аб здабытках гэтай работы, перш за ўсё звяртаемся да артыстаў. В. Белавосцік, В. Філатаў, Г. Аўсяннікаў, П. Дубашынскі, Ф. Варанецкі, Б. Уладзімірскі! Сталыя майстры яшчэ раз пацвердзілі высокі ўзровень майстэрства, адкрываючы духоўны свет сваіх герояў. Маладыя — Я. Крыжановскі, Я. Нікіцін, Г. Давыдзька ўжо не першы раз з'яўляюць аб сабе як адораныя радыёартысты.

Рэжысёр з самага пачатку выводзіць наперад тэму ўсеагульнай барацьбы. Але зараз жа нібы папярэджае нас: яна

Дзень за днём, крок за крокам партызаны набываюць сваю нялёгкаю «прафесійнасць». Бывае і горкі вопыт. Гэтыя сталыя і маладыя людзі сталюць у вайне дзень за днём. Вайна ўвайшла ў іх істоты, завалодала днямі і ночамі: спіць Чубар, а ў сне бачыць крывавае зарыва, пажар, — няма ад вайны ратунку і ў сне. Але яны і не ратуецца, а ідуць на сустрэчу вайне са спрадвечнай сялянскай вытрымкай, нешматслоўнасцю і мужнасцю. Конныя немцы рушылі на партызан — і яны пайшлі ў балота і прасядзелі там пяць дзён. Такое было супрацьстаянне: адны ў багне — другія чакаюць,

ІШЛА ПЕРШАЯ ВОСЕНЬ ВАЙНЫ...

Радыеспектакль Беларускага радзе па рамана Івана Чыгрынава «СВАЕ І ЧУЖЫНЦЫ»

Сярод твораў аб вайне рамана Чыгрынава заняў адразу ж сваё адметнае месца — як яшчэ адзін, асабісты, погляд на народную трагедыю. Пакаленне, чьё дзяцінства было загублена вайною, адчула свой абавязак — асэнсаваць перажытае, і ўзялося рабіць гэта па-свойму, выкарыстоўваючы пласты дзесяцігоддзяў, подых сённяшняга дня...

Так яно здарылася, што праза Чыгрынава была перанесена на тэатр — з'явіўся спектакль, у якім пачалі жыць, дзейнічаць, набылі жывы голас і аблічча літаратурныя героі, ваячы непаўторнай чалавечай адметнасцю ці выклікаючы непрыязнасць, нянавісць, агіду...

«Свае і чужыны» — не простае прадаўжэнне рамана Чыгрынава, — гэта самастойны твор, самастойны раздзел у мастацкай хроніцы вайны і вялікай народнай барацьбы, хроніка, якую аўтар піша, не пагарджаючы «дробязямі», перакананы, што няма ў гэтым летапісе нічога, што не было б вартым увагі нашчадкаў. Ён уважліва ўглядаецца ў кожны крок сваіх герояў — быццам збірае кавалачкі жыцця — каштоўныя кавалачкі, якія складваюцца ў вялікую панараму народнай драмы, у харал, дзе кожны голас мае сваё месца і дзе ўсе яны злучаюцца разам, каб закруціць нашы сэрцы, нагадаваючы аб высокім і трагічным.

І можна зразумець Валерыя Раеўскага, які, не адкладваючы на доўгі час, звярнуўся да такога мабільнага жанру, як радыеспектакль, сам зрабіў інсцэніроўку рамана і паставіў яе на Беларускай радзе...

Паставіў шырока, з размахам тэатральнага рэжысёра і з уважлівасцю да нюансаў, якая вылучае рэжысёра радзе. З адчуваннем асаблівай поліфаніі, ведаючы вартасці паўзы, гуку, музычнай фразы, з трапяткой увагай ствараючы партытуру радыеспектакля. Гэтыя якасці Раеўскага-рэжысёра як мага лепш адваджаюць зместу і стылістыцы «Сваіх і чужынаў», яны ж вызначаюць вартасці паставіўкі і некаторыя недахопы таксама...

Адзначым, што менавіта ў гэтым выпадку недахопы з'яўляюцца працягам вартасцей спектакля. Так, па тэатральнаму дакладна размеркаваўшы ролі, рэжысёр часам не можа пазбегнуць тэмбравай аднастайнасці галасоў выканаўцаў, якія на

складаецца не толькі з бітваў і подзвігаў... Цярплівасць, пільнасць, засяроджанасць — і вялікая мужнасць, адвага, цвярозы разлік і самаахвярнасць — усё гэта легла ў падмурак партызанскай барацьбы. Нават такія, здаецца, «мірныя» якасці, як эгаізм, сябелюбства, легкадумнасць, у вайну могуць з'явіцца прычынай вялікага няшчасця для многіх.

І зноў ад прыватных дэталей, ад неістотных, здаецца, эпизодаў ён праходзіць да галоўнага — і становіцца зразумелай уземасувязь высокага і «нізкага», галоўнага і «дробязнага». Сапраўды, што гэта — галоўнае ці дробязь? Толькі што ўтвораюцца атрад, праз баі прабіраючыся да бальшака, раптам апынуўся ў цэпры і цішыні. Невядома, куды падацца. І тады пракурор Шашкін начальнікам басам пачынае разважаць: ці варта наогул прабірацца ў «чужы» раён, маўляў, лепш ваяваць у сваім, а ў тым раёне няхай застаюцца свае партызаны... «Паводзяць сябе ў атрадзе, як раней у раённай іерархіі...», — заўважыць камандзір атрада. Дробязь? Ды не, бо самавольства адгукнецца потым вельмі балюча...

Ідзе толькі першая восень вайны — і людзі яшчэ не прызвычаліся жыць «па вайне», яны яшчэ вучацца цяжкай гэтай «навуцы». Але ўжо адбылася сустрэча камісара Сцяпана Баранава з братам Архіпам, які без ваганняў выганіць яго з дому, ці вольна сустрэча з аднавяскоўкай, старой жанчынай, якая накорміць, дапаможа — адразу, адкрыта, без распытванняў: галоднага трэба накарміць і тым, у лесе, паслаць. У самой няма — у суседзях пазачыць, нічога не пашкадуе... Дробязь?

Ідзе першая восень вайны — нам, хто ведае многае пра тое, як усё адбывалася, ажно страшна, калі так неабачліва давяраецца Радзівон Чубар малавядомым яму партызанам Патолі і Бераснёву, як адкрыта размаўляе з Пацюпай... Пацюпа варты даверу, але тыя двое... Кінуліся ў вёску, нарабілі страліны — і правалілі ядро падполля... Гэта праява недасведчанасці, няўмеласці герояў, можа, і шкодзіць «дэтэктывунай» займальнасці і дынамізму сюжэта, але пераконвае нас у праўдзівасці характараў і падзей.

пакуль тыя папросяць літасці. Нарэшце, немцы, упэўненыя, што партызаны не маглі не загінуць, павярнулі...

Вядучы (В. Анісенка) раскавае аб гэтым быццам бы з эпічным спакоем, без ценю чульвага прыдыхання. Так было, такі востры ён — горкі хлеб вайны. Але не-не і завініць нотка годнасці: наш сучаснік ведае — што там ні давалася перажыць, але ж — перамаглі...

І мы пачуем, як кавалася перамога — літаральна кавалася: кузня ў Верамейках стала не толькі месцам сустрэч верамейкаўцаў — тых старых, хворых, знявечаных, хто застаўся ў вёсках, — яна спакваля ператварылася ў цэнтр, які акумуляваў энергію супраціўлення. Каваль — малады вайсковец Андрэй Марухін, вызвалены з лагера верамейкаўскай удавой, шукае сувязі з партызанамі — і знойдзе...

Зноў завініць голас вядучага, калі нагадае пра жывое «тук-тук», якое разнісіцца па прыціхлых Верамейках і, здаецца, па ўсёй акрузе...

Толькі аб першай восені вайны раскавае радыеспектакль, але ўжо столькі перажыта людзьмі: першапачатковая разгубленасць, няўмеласць, недасведчанасць і першыя страты, боль, абраза, калі чалавек павінен хавацца і туляцца на роднай зямлі, паблізу ад роднага дома. Цяжкае і балючае спасціжэнне: не так гэта проста, калі людзі дзеляцца на сваіх і чужынаў. Бывае, тыя, што адвеку лічыліся сваімі, — абвернуцца чужынкамі... І вялікае, ні з чым не параўнальнае шчасце адчуць чалавека сваім — братам, сябрам, паплечнікам у барацьбе. І вось ужо побач б'юцца «маскоўскі атрад» і «мясцовы». Ваююць не толькі за ўласны дом, а за свой вялікі дом — Радзіму...

Непаспешлівасць, ашчаднасць у дачыненні да слова, да аўтарскай інтанацыі, шчодрая гуквая палітра, багачце і разнастайнасць нюансіроўкі — бадай што аніякая іншая муза не здолее перадаць літаратурны твор так, як гэта можна зрабіць па радзе. Таму такая багатая наша радыебібліятэка, якая захоўвае і даносіць да слухачоў свае незлічоныя скарбы.

«Свае і чужыны» Івана Чыгрынава занялі сваё дастойнае месца ў гэтай непаўторнай на выяўленчы магчымасці, змястоўнай бібліятэцы.

Р. ДЗМІТРЫЕВА.

ГРАВЮРА БЕЛАРУСКІХ СТАРАДРУКАЎ

Кніга «Беларуская кніжная гравюра XVI—XVIII ст.» кандыдата мастацтвазнаўства В. Шматава, якая выйшла ў выдавецтве «Навука і тэхніка» ў канцы 1984 года, — першае даследаванне мастацтва беларускай кнігі наогул. Аўтар знаёміць чытачоў з графічнымі творами беларускіх старажытных рукапісных выданняў XVI—XVIII стагоддзяў, раскрывае тэйдэнцы развіцця і эвалюцыю беларускай кніжнай гравюры на працягу трох стагоддзяў — ад яе нараджэння і да канца XVIII ст.

На думку В. Шматава, першавытокамі беларускай гравюры, якая ўзнікае ў пачатку XVI ст., з'яўляюцца тэхнікі друкаваных малюнкаў з драўляных дошак-набівак, мініяцюры-застаўкі, загалюныя літары, якія друкаваліся са спецыяльных штампаў, старажытных пчатак, мініяцюры беларускіх рукапісных кніг. Найбольш раннія рукапісы — Тураўскае евангелле XI ст., Супрасльскі рукапіс X—XI ст., Аршанскае евангелле XIII ст. і інш., у афармленні якіх дамінуе «візантыйскі» стыль з яго матывамі ўмоўных раслін, паўкружжаў, рысачак. Ілюстрацыя Шарашоўскае (XV), Жыровіцкае, Малишэўскае, Жухавіцкае (усе XVI ст.) евангеллі, Радзівілаўскі летапіс XV ст. і іншыя сведчаць пра развіццё мініяцюры напярэдадні з'яўлення гравюры. Аўтар спасылкаецца на мініяцюры Радзівілаўскага летапісу, у якім падкрэслівае рысы рэалізму. Разгорнутай сюжэтнай фабулай, стылістычнымі асаблівасцямі ліны, на думку даследчыка, як бы падаюцца да графік выданняў Скарыны, з якога і пачынаецца гісторыя беларускай гравюры.

Гравюры Ф. Скарыны — значная з'ява ў сусветным мастацтве ксілаграфіі; гэта пачатак новага этапу гісторыі нацыянальнай мастацкай школы. «У адрозненне ад Захаду, дзе ранняя ксілаграфія існавала ў выглядзе асобных аркушаў (накштат лубка), наша гравюра з самага пачатку звязала свой лёс з кнігаю, што абумовіла больш дэмакратычны характар яе вытокаў», — вызначае В. Шматаў. З асобаю Ф. Скарыны, з яго пранікнёным словам пра родную мову, якая прыйшла праз стагоддзі да нас, з выяўленчай моваю малюнкаў і шрыфтоў — «буйнейшым помнікам славянскага друку» — звязвае В. Шматаў з'яўленне традыцый Скарыны ў мастацтве кнігадрукавання.

Як паказана ў кнізе, першы да традыцый Ф. Скарыны звярнуўся Сымон Будны. Яго «Катэхізіс» (1562) — цудоўны ўзор беларускай кніжнай гравюры. Тут скарытанскія чатыры віды шрыфта, прычым усе яны па малюнку літар нагадваюць скарынінскія. Традыцы Скарыны паступова развіваліся і аднадумцам Буднага — Васілём Цяпінскім, адным з самых яркіх прадстаўнікоў радыкальнага напрамку ў беларускім Адраджэнні. Паказана ў кнізе ўздзеянне гравюр Скарыны на графіку Расіі, Украіны.

Разглядаюцца і традыцы рускай гравюры, пранікненне іх у беларускае мастацтва. З імем рускага першадрукара Івана Фёдарова і яго паплечніка Пятра Мсціслаўца звязана з'яўленне ў беларускіх выданнях у другой палове XVI ст. сюжэтна-тэматычнай гравюры, новых відаў шрыфтоў. Па мастацкім узроўні заблудаўскія выданні Фёдарова і Мсціслаўца — новы крок у іх выдавецкай дзейнасці. Заблудаўская кніга нагадвае своеасаблівы ланцуг, які звязваў мастацтва кнігі Расіі, Беларусі, Украіны, — слухна адзначае В. Шматаў.

З'яўленне тэхнікі гравюры на медзі ў беларускіх выданнях аўтар звязвае з выдавецкай дзейнасцю нявіжскага гравёра Тамаша Макоўскага. Аўтар кнігі паслядоўна раскрывае творчую дзейнасць у гэтай галіне

В. Шматаў. Беларуская кніжная гравюра XVI—XVIII стст. Мінск, «Навука і тэхніка», 1984.

гравюры Т. Макоўскага, А. і Л. Тарасевічаў, М. Шымкевіча, Я. Екля, М. Сімкевіча, М. Вашчанкі. Удамымі з'яўляюцца тыя старонкі, дзе В. Шматаў на канкрэтным матэрыяле раскрывае творчасць таленавітага мастака А. Тарасевіча, які працаваў у Глуску, затым у Кіеве... Гэта буйнейшы гравёр Усходняй Еўропы. Беларускі перыяд ягонай творчасці ўпершыню асветлены В. Шматавым. Выданні з гравюрам мастака не раз выходзілі ў Вільні, Кракаве, Аўсбургу, Замосці, Слуцку. Адной з папулярнейшых была кніга «Разарыум...» з сарака ілюстрацыямі (каляровыя цыклы і гравюры на евангельскія сюжэты).

Даследчык шмат увагі надае сувязям беларускага кнігадрукарства з рускай і ўкраінскай гравюрай. Працэс інтэнсіўнага пранікнення беларускай ілюстраванай кнігі ў Маскву назіраецца ў другой палове XVII ст. Як ладзіліся кантакты ў рускіх выданнях з традыцыямі беларускай кніжнай графікі, паказана В. Шматавым. Прынамсі — дзейнасць у Маскве Сімяона Полацкага, які ў 1664 г. прыехаў з Беларусі. З яго імем звязана праца па засваенні маскоўскімі кнігавыдаўцамі металаграфіі. Полацкі заснаваў друкарню «Верхнюю», у якой пры выданні кніг выкарыстоўваліся лепшыя традыцыі і тэхнічныя прыёмы гравіравання куцейскіх майстроў («Барлаам і Іасаф»).

Гаворачы пра гравюры XVIII стагоддзя, аўтар спасылкаецца на калекцыі асобных збіральнікаў — Сапегаў (Гродна), К. Тышкевіча (Лагойск), разгортае карціну выдавецкай дзейнасці ў Супраслі і Магілёве. Характэрнымі рысамі мастацтва кнігі гэтых выданняў былі дэкаратыўнасць, святочнасць, багачце дэкору з выразнымі матывамі нэроднага мастацтва.

Багаты матэрыял назапашаны В. Шматавым пра беларускія друкарні XVIII ст. Больш падрабязна даследчык спыняецца на дзейнасці друкарні Багаўленскага манастыра, дзе друкаваў свае кнігі Спірыдон Собаль, працаваў М. Вашчанка. Найбольш мастацкімі аўтар лічыць Малишэўскага (1715), Псалтыр (1748), Трасфалагіён (1748) і інш. З друкарняў манастыра звязана дзейнасць арыгінальных і вядомых мастакоў Максіма, Васіля і Апанаса Вашчанкаў, Фёдара Англіейкі, Афанасія П., М. Чарніўскага і іншых. Асобную ролю ў фарміраванні магілёўскай школы гравюры аўтар адводзіць Максіму і Васілю Вашчанкам, якія выканалі ілюстрацыі да «Манархій турэцкай» (Слуцк, 1678), «Анафістаў і канонаў» (Магілёў, 1693), тытульных аркушаў да «Дзіоптры» (1698), «Нараджэння» (1730)...

Разглядае аўтар творы партрэтнага жанру, які робіцца ў XVIII ст. адным з найбольш папулярных. Унікальным лічыцца альбом «Выявы роду князёў Радзівілаў» са 165 графічнымі партрэтамі Радзівілаў. Такім чынам, на вялікім фактычным матэрыяле В. Шматаў разгарнуў шырокую карціну развіцця беларускай кніжнай гравюры XVI—XVIII стст., паказаў яе як самастойную культурную з'яву з непаўторнымі ідэяна-мастацкімі рысамі.

Нельга не адзначыць і асобныя недахопы кнігі. Відавочная колькасная няроўнасць матэрыялу: ён пераважна датычыць XVI стагоддзя, а яўна менш увагі ўдзяляецца XVII—XVIII стагоддзям. Калі б дзейнасць гравёраў і таго часу разглядалася так падрабязна, як, напрыклад, дзейнасць Скарыны, кніга, безумоўна, значна выйграла б.

Кніга В. Шматава знікла з паліц кнігарань неўзабаве пасля выхаду, а гэта лепшы доказ яе навуковай вартасці, і выдаваць іх, відаць, трэба было б намнога большымі тыражамі.

Л. НАЛІВАЙКА.

Прызнаюся, я амаль нічога не ведаў пра Міхайлу Грамыку (ці мая ў тым віна?), пакуль у 1970 годзе, адразу ж пасля смерці паэта, будучы на вучобе ў Маскве, не пачуў ад сябра-земляка, паэта Івана Ласкова такія вершы:

Калі чытаю том
прыхільніна навукі,
Калі узрадуе сугучнасцю
пясняр,
Калі кунваюся ў сімфонію
дзіўных гукі,
Або ўглядаюся ў
жаноча-матчын твар,
Што кісткай генія
ўзняўся у Мадонну, —
Тады спаўзае з плеч маіх
гадоў,
Ад думак жудасных
знаходжу абарону,
І рукі цягнуцца ў абіймы
узяць братоў!

І. Ласкоў быў больш «падкаваны» ў паэзіі, чым я. Ён з

маскоўскіх часопісах «Самообразование», «Белый камень», «Пробуждение».

Надзвычай плёна разгарнулася літаратурная, навуковая і педагогічная дзейнасць М. Грамыкі, калі ў 1921 годзе ён пераязджае ў Мінск і пачынае працаваць у Інстытуце беларускай культуры, выкладаць геалогію студэнтам белпедтэхнікума і універсітэта. Неўзабаве ім былі напісаны на беларускай мове падручнікі: «Крышталаграфія», «Мінералогія» і «Пачатковая геаграфія». І — вершы, пазмы, артыкулы... Пісалася многа і хораша, творчую актыўнасць стымуля-

скага вучонага і паэта Міхайлы Аляксандравіча Грамыкі я прысвяціў верш «Рунець палям»:

Хіліла з поўдня...
Дзень стаяў пагодны.
Па лузе
крочыў хлопчык-грыбавік.
Над ім высока
воблак плыў, падобны
на попельна-блакітны ледавік.

Акрай сцяжыны,
дзе раслі брусніцы,
як маманты, ляжалі валуны.
Для хлопчыка
вялікай таямніцай
былі яны...

Міхаська кніжак прачытаў
нямала,
і ўсе амаль —

РЭПАРТАЖ У НУМАР

Снідальшчына. Гэта мясціна не толькі выдатных кравадаў, але і зямля, якая ўзгадала бунтарскія сэрцы і дала добры плён людскіх рук і розуму. Сярод тых, хто нарадзіўся тут, у вёсцы Баброўня, быў Міхась Васілёк, чалавек «з гарачым сэрцам мсціўца і паэта». Таму і не выпадкова, што ўрачыста-

яго людзей, вытворчыя дасягненні напярэдадні XXVII з'езда КПСС, расказаў пра планы на заўтрашні дзень. Непасрэдна ў цэхах пісьменнікі цікавіліся вытворчым працэсам, гутарылі з рабочымі, землякамі М. Васілёна.

Мемарыяльны знак, адкрыты ў Снідалі.

На зямлі Васілька

сці, звязаныя з 80-гадовым юбілеем сляннага заходнебеларускага пясняра, пачаліся ў Снідалі.

14 лістапада сюды прыехала вялікая група беларускіх і літоўскіх пісьменнікаў, каб ушанаваць памяць таго, хто прамом і шыком змагаўся за росквіт роднай зямлі. А што гэта зямля расквітнела, госці пераканаліся, калі пабывалі на адным з буйнейшых прадпрыемстваў Гродзеншчыны — Снідальскім цукровым камбінаце імя П. З. Калініна. Яго дырэктар У. Кяханоўскі расказаў аб працоўных традыцыях камбіната, пра

У другой палове дня на адной з вуліц Снідалі, якая носіць імя паэта, адбылося ўрачыстае адкрыццё мемарыяльнага знака з барэльефам Міхася Васілёна, Мітынг з гэтай нагоды адкрыў старшыня выканкома Снідальскага гарадскога Савета народных дэпутатаў Ф. Г. Рачынскі. Другі сакратар Гродзенскага РК КПС М. С. Дарафейчык і аднасны сакратар Гродзенскага абласнога аддзялення СП БССР А. Карпюк здымаюць пакрывала — і прысутныя бачаць мужны і адкрыты твар паэта, яго позірк, накіраваны ўдалачыню (над мемарыяльным знакам працавалі самадзейны скульптар А. Ліпень і архітэктар У. Анісімаў). Да знака сні-

ПЕСНІ ПРАЦЫ І ЗМАГАННЯ

Да 100-годдзя з дня нараджэння
Міхайлы ГРАМЫКІ

уласцівай яму далікатнасцю раскаваў мне, ідучы па святонным бульвары імя Руставелі, пра выдатнага беларускага паэта Міхайлу Грамыку, які пражыў апошнія свае гады і пахаваны ў Хімках пад Масквой. Пасля, па прапанове сябра, мы апынуліся на легендарнай Чырвонай Прэсні, дзе ў снежні 1905 года былі разгромлены рэвалюцыйныя народныя дружны, у складзе адной з якіх М. Грамыка прымаў удзел у Маскоўскім узброеным паўстанні. Сам паэт у аўтабіяграфіі так успамінае пра той гарачы час: «...выехаў з Масквы. Толькі выпадкова не спыніў мяне патруль пры ўваходзе на вакзал, і я правёз пад бруднай бялізнай наган. У 1906—1907 гадах я ўваходзіў у аграрную групу ў Магілёўскай арганізацыі РСДРП (бальшавікоў). Агітавалі па вёсках, па мястэчках...».

Пасля заканчэння універсітэта ў 1911 годзе М. Грамыка вяртаецца ў Беларусь, але атрымаў месца настаўніка не змог, паколькі лічыўся «палітычна ненадзейным», і вымушаны быў падацца ў Адэсу. Там ён паступае ў прыватнае камерцыйнае вучылішча — выкладчыкам географіі, фізікі і хіміі. Амаль кожны год прыязджае ўлетку на радзіму, а ў 1914 годзе з групай настаўнікаў-турыстаў наведваў Германію, Швейцарыю і Італію. У Швейцарыі яго заспела вестка аб пачатку імперыялістычнай вайны. Там, у Берне, і напісаў Міхайла Грамыка, бадай, першы свой беларускі верш «З далёкага тылу», у якім выказаў глыбокі неспакой за лёс чалавечтва, гнеўны праклён тым, хто распачаў сусветную крываваую бойню.

Увогуле ж літаратурную дзейнасць М. Грамыка пачаў яшчэ ў 1907 годзе, калі вучыўся на фізіка-матэматычным факультэце Маскоўскага універсітэта. Аб гэтым сведчанне і самога паэта: «Справаваць сябе ў літаратуры пачаў яшчэ студэнтам. Пісаў вершы, невялікія навелы. У 1913—14 гадах задумаў вершаваны роман, які так і не скончыў...». Яго першыя творы пад рознымі псеўданімамі друкаваліся ў

вала само жыццё — нястрыманы рэвалюцыйны парыв мас, імкненне рабочай і сялянскай моладзі да ведаў, пафас вялікіх сацыяльных і культурных пераўтварэнняў:

Мы хочам іначай
Жыццё будаваці,
Каб песні бядачай
Пазбыцца у хаце!

Другая прычына плённай творчай дзейнасці паэта і вучонага — жывое асяроддзе, людзі. М. Грамыка піша: «Якое то было акружэнне! Я ўглядаўся ў постаці Янкі Купалы, Якуба Коласа, Змітрака Бядулі, Цішкі Гартнага, Максіма Гарэцкага і многіх хоць і меней выдатных, але патрэбных для паўнаты і магутнасці «хору» і «аркестра». Дадаць трэба таксама палітычных дзеячаў-камуністаў, праз якіх толькі і магла рэалізавацца вялікая культурная праца».

Хутка, адна за адной, выходзяць кнігі паэзіі М. Грамыкі «Плынь» і «Дзве пазмы» (1927 г.). Ён аўтар п'ес: «Змітрак з Высокай Буды», «Скарыйн сын з Полацка», «Каля тэрасы», «Воўк», «Віно бушуе», «Над Нёманам», у пастаноўцы якіх былі заняты У. Крыловіч, Б. Платонаў, Ф. Ждановіч і іншыя выдатныя нашы артысты.

Час праверыў трываласць і надзейнасць паэтычнага слова Міхайлы Грамыкі. Многія яго вершы, балады і пазмы і сёння хваляюць чытача, гучаць надзеяна і свежа:

Бібліяй будзе прыроды
закон,
Будуць праронамі людзі
навукі:
Іх падтрымаюць мазольныя
рукі...

У трыцятых гадах М. Грамыка прымае ўдзел у пошуках карысных выкапняў на Палесці. Ён цвёрда верыў, што гэтая зямля тоіць незлічоныя скарбы, і не памыліўся. Мара вучонага і пісьменніка збылася!

Мне давялося быць сведкам, як землякі паэта — рэчыцкія нафтавікі — ушаноўваюць яго памяць, чытаюць і ведаюць на памяць ягоныя творы, ганарыцца ім. У вёсцы Чорнае, дзе нарадзіўся М. Грамыка, таксама стаяць нафтавыя вышкі, маладыя хлопцы і дзяўчаты пампуюць «чорнае золата» з нетраў палескай зямлі.

Памяці выдатнага белару-

пра выкапні зямлі.
Прырода
ад людзей іх так схавала —
стагоддзямі знайсці іх не
маглі.

Хадзіў Міхась
на выгане і лесе,
спыняўся там,
дзе травастой пасох:
«Няўжо так мала скарбаў
на Палесці?»

Руда і гліна...
Гравій і пясок...
І вось аднойчы
ён пачуў ад дзеда
(была загадка ў дзедавых
вачах):
«Зямлю сваю
павінен кожны ведаць.
Любі яе, унучак...
Вывучай!»

Як заповіт
для ўнука тыя словы...
Хлапца ў Маскву
дарогі завялі...

Вярнуўся ў Мінск,
каб выкладаць асновы
навукі пра гісторыю Зямлі.

Узрушыў важкім,
званкарэхім словам
айчынай геалогіі пласты,
калі зрабіў
з Мікітам Кавалёвым
разведку крышталічнай
паласы...

Рунець палям
і выспяваць зярнятам!
Праз сорак сонцаў
рэчыцкі юнак —
унук Грамыкі —
дасягнуў да нафты,
жыла ў дрымотных сховішчах
яна.

Мне даспадобы:
з гонарам вялікім
нафтавікі паказваюць
партрэт:
—Міхайла Аляксандравіч
Грамыка —

калега наш,
вучоны і паэт!

Мы памаўчым...
Няхай яму прысніцца
ў той далечы
маўкліва-баравой:
цвітуць на лузе краскі —
медуніцы,
сталёна крочаць хлопцы
з буровай.
Мікола ФЕДЗЮКОВІЧ.

У прэзідыуме вечара.

Аўтарытэт на міжнароднай арэне

З кожным годам расце аўтарытэт нашай рэспублікі на міжнароднай арэне. Некаторыя аспекты гэтай дзейнасці асвятляюцца і ў брашуры В. Нікуліна «Удзел Беларускай ССР у барацьбе за дэаналізацыю і ўмацаванне незалежнасці краін, якія вызваліліся», што пабачыла свет у выдавецтве «Беларусь» у сувязі з 40-годдзем Арганізацыі Аб'яднаных Нацый.

Выкарыстоўваючы факты гісторыі, аўтар падкрэслівае, што з першых гадоў Саветаў улады Беларусь, як і ўся краіна, падтрымлівала нацыянальна-вызваленчы рух, змагаючыся супраць сіл імперыялізму і агрэсіі. У прыватнасці яшчэ і з'езд Кампартыі Беларусі, які адбыўся ў снежні 1918 года, закляміў імперыялізм, паколькі ён «паставіў сваёй задачай папіранне завабў пралетарыяту і свабодных правоў нацый».

З раздзелаў «Супраць апартаіду на поўдні Афрыкі», «За незалежнасць Намібіі», «На сучасным этапе барацьбы за ўмацаванне незалежнасці краін, якія вызваліліся» бачна, што Беларускай ССР сёння трывала стаіць на пазіцыях міру і бяспекі народаў, адваджаючы агрэсію, умяшанне ва ўнутраныя справы іншых дзяржаў, прызнаючы іх суверэнітэт.

Ю. ЛЯШКО.

ФОРУМУ ПРЫСВЯЧАЕЦЦА

Пасляхова прайшло свята «Тэатральная вясень-85», арганізаванае і праведзенае Мінскаўскім Домам самадзейнай творчасці Мінскага аблсаўпрофа.

19 народных тэатраў і агітбрыгад паказалі свае лепшыя спектаклі і праграмы сельскім працаўнікам Маладзечанскага, Мядзельскага, Лагойскага і Крупскага раёнаў.

П. ГРАДУ.

ІШЛА ВАЙНА НАРОДНАЯ

НЯМА, ВІДАЦЬ, у нашай рэспубліцы чалавека, які б не ведаў імя аўтара знакамітай песні «Ручнікі» — самадзейнага кампазітара Мікалая Пятрэнькі. Але далёка не ўсе ведаюць (хоць пра гэта ў свой час пісалася), якім бязлітасным быў да яго лёс у гады Вялікай Айчыннай вайны.

Ён нарадзіўся ў снежні 1919 года ў Нараўлянскім раёне на Палесці ў сям'і рыбака. У 1936 годзе скончыў Мазырскі педрабфак і паступіў у Мінскі педінстытут. Скончыў, але нават не паспеў як след адчуць смак педагогічнай работы; пайшоў у Чырвоную Армію. Удзельнічаў у вайне з белафінамі. Быў абморожаны, лячыўся ў петразаводскім шпіталі.

Айчынную вайну сустрэў камсамалец Пятрэнька на меснікам палітрука мінамётнай роты ў 366-ым стралковым палку 126-й дывізіі. Яго часці стаяла тады ў Літве каля Кальварыя на самай граніцы. Іх полк і яго рота ўступілі ў бой з гітлераўцамі ў першую ж гадзіну вайны, на святанні 22 чэрвеня. Яго цяжка параніла і кантузіла: кінутая фашыстам граната разарвалася побач з ім.

У каўнаскім шпіталі Пятрэньку адвезці паспелі, а вось адтуль вывезці ўжо не змаглі: гітлераўцы ўварваліся ў горад. Тое, што адбылося потым, праз шмат гадоў прыходзіць да Мікалая Макаравіча ў снах, прымушае ўскрыкваць і пакрывацца ліпкім халодным потам.

Фашысцкі палон... Яго вывезлі ў Германію, параненая нага не заживала — ступіць на яе цяжка. Рабочы лагер, штрафны

дальчаче і гасці ўскладаюць жывыя кветкі. Выступае лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР імя Я. Купалы паэт Пятрусь Макаль, лаўрэат прэміі імя А. Куляшова паэт Пятро Прыходзька чытае верш «Васількова поле», успамінамі пра Васілька дзедзіца старэйшы жыхар Скідала М. Сяўрук, вучні скідальскага школі чытаюць вершы выдатнага земляка.

А пазней у перапоўненай антавай зале Палаца культуры цунровага камбіната адбыўся вялікі літаратурны вечар. З дакладам пра жыццёвы і літаратурны шлях юбіляра выступіла лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР імя Я. Купалы паэтэса Данута Бічэль-Загнетава, адзначыўшы, што творчасць земляка і сёння не страціла сваёй самабытнасці і хораша гучыць у агульным хоры беларускай паэзіі. Затым чыталіся вершы, прысвечаныя памяці паэта, успаміны пра яго, новыя творы паэтаў. З імі выступілі Юрка Голуб, Геннадзь Дзмітрыеў, Анатоль Іверс, Вольга Іпатава, Казімір Камейша, Аляксей Карпюк, Пятрусь Макаль, Пятро Прыходзька, Аляксей Пяткевіч, Алена Ручкаля, Марыя Шаўчонак, Віктар Шымук, Уладзімір Шурпа, гасці з Каўнаса — літоўскія літаратары Пятрас Венцлава і Данатас Кіёнас, а таксама людзі, якія добра ведалі Міхаса Восіпавіча, школьнікі. Самадзейны кампазітар Яўген Петрашэвіч упершыню выканаў песню на словы М. Васілька.

Юбілейныя ўрачыстасці працягваліся на другі дзень у Гродне. На вуліцы імя Карбышава на будынку, на месцы якога стаяла хата, дзе жыў М. Васілька, урачыста была адкрыта прысвечаная яму мемарыяльная дошка. А ў Гродзенскім абласным гісторыка-археалагічным музеі гродзенцы і гасці горада аглязелі новую экспазіцыю, якая адлюстроўвае жыццё і творчасць юбіляра. Экскурсію па ёй правяла яе стваральніца, старшы навуковы супрацоўнік музея Д. Бічэль-Загнетава.

На адкрыцці мемарыяльнай дошкі М. Васільку выступае А. Іверс.

Знаёмства з выстаўнай пра жыццё і творчасць паэта.

Вечарам таго ж дня прыхільнікі паэзіі М. Васілька прыйшлі ў антаваў залу Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта. Гродзенскі гарком КП Беларусі, выканком гарадскога Савета народных дэпутатаў і Бюро прапаганды мастацкай літаратуры Саюза пісьменнікаў БССР арганізавалі тут заключны літаратурны вечар у рамках юбілейных дзён М. Васілька. Усхваляванае слова пра яго сназаў крытык Аляксей Пяткевіч. І зноў удзячна гучалі словы ў влюк памяці песняру барцьбы і працы.

Ва ўрачыстасцях прынялі ўдзел сакратар Гродзенскага абкома КП Беларусі М. М. Бірукова, першы намеснік старшыні выканкома абласнога Савета народных дэпутатаў М. Я. Калацэй, іншыя кіруючыя работнікі вобласці і горада. Дні, прысвечаныя 80-годдзю Міхаса Васілька, закончыліся, а паэзія яго працягваецца. Бо нездарма шчыра і проста ён сказаў:

Эй, старонка мілая,
Дзён тваіх паэт я...

Г. ЮРКАВЕЦ.
Фота Ул. КРУКА.

НОБЕЛЕЎСКИ ЛАЎРЭАТ 1985 ГОДА

Штогод у сярэдзіне кастрычніка ўвага літаратурнага свету скіроўваецца да Стангольма, дзе Шведская Каралеўская Акадэмія выносіць рашэнне аб прысуджэнні Нобелеўскай прэміі ў галіне літаратуры. Сёлетня прысуджэнне стаўся святочнай весткай для французскай літаратуры — упершыню за амаль дваццаць год, пасля своеасаблівага байкоту нобелеўскім камітэтам літаратуры Францыі, выкліканага ў 1964 годзе адмовай ад прэміі Ж.-П. Сартра, Нобелеўская прэмія ў галіне літаратуры за 1985 год прысуджана французскаму пісьменніку Клоду Сіману. У афіцыйным паведамленні Каралеўскай Акадэміі адзначаецца, што К. Сімон заслужвае гэтую ўзнагароду за «ўменне апісаць жыццё людзей з творчым дарам паэта і мастака і з глыбокім веданнем свайго часу».

Хто ж гэты малавядомы дагэтуль не толькі за мекамі Францыі, але і ў сваёй краіне пісьменнік? Некаторыя крытыкі адзначаюць, што гэты ціхі 72-гадовы чалавек, які правёў маладосць, вырошчваючы вінаград у сваім маёнтку на поўдні Францыі, адзін з незвычайнейшых пісьменнікаў Францыі гэтага стагоддзя. Нарадзіўся Клод Сімон у 1913 годзе ў сталіцы Мадагаскара Тананарыве ў сям'і афіцэра французскай каланіяльнай адміністрацыі. Маленства прайшло на поўдні Францыі ў Пэрыніяне, у школу Сімон пайшоў у Парыжы, працягваў вучэнне ў Оксфардзе і Кембрыджы. У 1936—1939 гадах падарожнічаў па Еўропе, пабыў у Іспаніі (у Каталоніі ўдзельнічаў у баях на бану рэспубліканцаў), Германіі, Італіі, СССР і Грэцыі. На вайну пайшоў афіцэрам кавалерыі. Пасля капітуляцыі Францыі ў 1940 годзе трапіў у палон, уцёк з лагера, удзельнічаў у французскім руху Супраціўлення. У 1948 годзе пасяліўся ў мястэчку Сальс пад Пэрыніянам, апошнім часам жыве ў Парыжы. Апроч пісьменніцтва, займаецца таксама жывапісам і фатаграфіяй.

Літаратурную творчасць К. Сімон распачаў яшчэ ў гады вайны, калі напісаў свой першы раман «Махляр» (выйшаў у 1946), у якім адзначаецца ўплыў апавесці А. Камю «Чужынец». У канцы 50-х гадоў Сімон становіцца вядомым як адзін з

цэнтральных прадстаўнікоў новай плыні ў французскай літаратуры — «новага рамана». У гэты перыяд творчасці выходзіць яго раманы «Вечер» (1957) і «Трава» (1958). У наступных сваіх раманах Сімон працягвае развіваць творчы метадад папярэдніх твораў, адзін за адным выходзіць яго раманы «Дарога Фландрыі» (1960, літаратурная прэмія «Экспрэс»; адзіны твор К. Сімона, перакладзены ў СССР, выйшаў год таму ў Маскве ў зборніку разам з творами іншых прадстаўнікоў «новага рамана» — Мішэля Бютора, Наталі Сарот і Алэна Роб-Грые), «Гатэль», «Палас» (1962), «Гісторыя» (1967, літаратурная прэмія «Медысі»), «Фарсальская бітва» (1969), «Трыпціх» (1973), «Георгікі» (1981). Капітуляцыя Францыі 1940 года, вайна ў Іспаніі, канфлікты антычнасці, напалеонаўскія паходы, павольнае адміранне дробных правінцыяльных буржуа — вось асноўныя вузлы раману Сімона.

Яшчэ і раней крытыкі адзначалі, што Клод Сімон піша «нада даўна», час ад часу нават «пафолкнераску не разумеў». У ягоных творах паралельнымі плынямі перамяшчаюцца апісанні цяперашняга і мінулага. Раманы Сімона будуць па водле законаў паміці, ён месціць на адным узроўні, як на мастацкім палатне, дыялогі, эмоцыі, уражаны, успаміны. Таму яго твораў уласцівы доўгія сказы, разарванасць кампазіцыі, цяжка для ўспрымання асацыяцыі, часам у раманых адсутнічае пунктуацыя, апазданне цяжэ адзінай бесперапынай плыні, часам нечаканая перарываючыся шматкроп'ем... Сімон надае слову, мове ролю рухавіка творчай фантазіі. Паводле Сімона, мова — гэта не набор бяздушных знакаў, кожнае слова нясе ў сабе гістарычную і культурную нагрукку. Раманы Сімона чытаюцца павольна, слова за слова. «Шляхам слоўнага сінтэзу Сімон стварае нейкую «планетарную», касмічную карціну свету», — адзначаў вядомы французскі крытык Баске ў першым водгуку на гэтую падзею, якую так доўга і неярэліва чыкала французская літаратура. Такім чынам Клод Сімон стаў дванаццатым французскім лаўрэатам Нобелеўскай прэміі ў галіне літаратуры.

Сяргей ШУПА.

ПРАЗ СОРАК СМЯРЦЕЙ

лагер, канцлагер... І здэкі, пабоі, галадху, знясільваючая праца... Пятрэнка спрабаваў уцячы — адзін раз, другі. Геаграфію Заходняй Германіі вывучыў не па падручніках, а назіраючы праз краты акон цялушак або ідучы ў пешай калоне ваеннапалонных на дарогах, дзе заставаліся трупы замучаных, знясіленых людзей. Як дарозе ў шталаг «ХІ Д», які знаходзіўся каля горада Фалінгбостэль, Мікалай Макаравіч ішоў на мыліцах, бо ранаеная нага яшчэ прасіла падлегкі. Канваіру гэта не спадабалася: парушаў строй. Гітлеравец са злосцю паламаў мыліцы аб прыдарожны камень.

Потым быў рабочы лагер Рэпінер. Пасля конаўкі бурды ваеннапалонных гналі капаць канавы. Працавалі да цяжка, не разгінаючыся, бо досыць было прыпыніцца на хвіліну, як спіну апякаў бізун наглядчыка.

тады я, што пальцы адыдуць, набудуць пругкасць і лёгкасць руху, што змагу, пішучы музыку для песень, свабодна іграць на піяніна», — гаворыць ён. Выратаваў Пятрэнку шчаслівы выпадак: яго перавялі прыбіральшчыкам у лагер, дзе было лягчэй.

Вясной лагер ліквідавалі. Тых, хто застаўся ў жывых, перавялі ў канцлагер Друтэ. Тут умовы былі яшчэ горшыя.

Цела знясілена, а дух не зломлены, пачуццё нянавісці да фашызму расло і мацавалася. Савецкія ваеннапалонныя ствараюць падпольную групу. З дапамогай нямецкіх рабочых-камуністаў ваеннапалонныя здабылі пішучую машынку, пачалі распаўсюджваць у лагера паведамленні Саўінфармбюро. Падпольная арганізацыя рыхтуе план падрыву завода... І раптам — прарвал. Пачаліся масавыя катаванні. Больш як 50 зняволеных павесілі, астатніх распікалі па розных лагерах. Пятрэнку прывезлі ў горад Пайнэ, у лагер ваеннапалон-

ных. Іх ганялі працаваць на пракатны завод. Пятрэнка стаў крапаўшчыком, грузіў у ваганеткі маталалом.

Аднойчы ваеннапалонныя знайшлі ў вагоне пакеты з жоўтымі брускамі — гэта быў тол. Пятрэнка сабраў пакеты. А назаўтра, працуючы на краіне, укінуў іх у ваганетку з маталалом. «Канцэнтраты» дайшлі да мартэнаўскай печы. Печ стала надоўга.

Гітлераўцы, шукаючы вінаватага, перавярнулі ўвесь лагер. Пятрэнка з таварышам Андрэем Тургаевым з Саранска, таксама былым настаўнікам, вырашылі — трэба ўцякаць. Ноччу выбраліся з лагера і пайшлі на ўсход. Ішлі па начах, удзень хаваліся ў лесе ці ў кустоўі. Але далёка не адышліся. Іх схпілі, прывезлі ў той жа лагер, катавалі. Потым перавезлі ў Берген, у канцлагер. На допыце Пятрэнка ні ў чым не прызнаўся. А ў катаў доказы не было. Яму далі 18 сутак строгага карцэру і вярнулі ў Пайнэ.

У жніўні 1944 года вырашыў яшчэ раз уцячы. На трэція суткі яго, знясіленага, зноў схпілі, завезлі ў лагер смерці — Гільдзісгайм. Дванаццаць дзён допытаў і катаванняў... Каб ён быў жывёлінай або зверам — не вытрымаў бы. Але ён быў чалавекам, яму ішоў 25-ы год. Відзе, таму вытрымаў.

Ледзь жывога, яго перавялі ў канцэнтрацыйны лагер Нойенгамэ. Адсюль 13 тысяч зняволеных вывезлі на дацкую граніцу капаць супрацьтанкавыя рвы: вайна кацілася на захад, гітлераўцы баяліся, што савецкія танкі прарвуцца з гэтага боку. Назад, у Нойенгамэ, вярнулася каля 1200 чалавек —

дзсятая частка. Вярнуўся і Пятрэнка.

Але самае страшнае было наперадзе.

Ішла вясна 1945-га. Гітлераўскі рэйх дажываў апошнія дні. Каб замесці следы сваіх злачынстваў, фашысцкае камандаванне аддало загад знішчыць усіх зняволеных. Выконваючы яго, эсэсаўцы прывезлі ў Любенскі порт найбольш небяспечных вязняў — немцаў, французаў, рускіх, якія знаходзіліся ў канцлагеры Нойенгамэ. Тут імі літаральна натрамбоўвалі турмы велізарнага карабля, які насіў назву «Кап Аркона». Назву, якая праз некалькі дзён стане злавеснай, бо той карабель павінен быў стаць агульнай магілай.

3 мая 1945 года карабель выйшаў у мора. Неўзабаве зняволеныя пачулі гул самалётаў. Завылі бомбы. Успыхвае верхняя палуба. Дым пранікае ў трум. Вязні выбіваюць ілюмінатары. Мікалай Макаравіч вузкі ў плячах. Падсазілі, прапіхнулі. Ён учапіўся за нейкі канат, павіс на ім, аслеплены сонцам, ап'янелы ад свежага марскога паветра. Мора навокал карабля кішэла людзьмі. Самалёты працягвалі сваю чорную справу: абстрэльвалі і бамбілі яго. Пазней Мікалай Макаравіч даведаўся: гэта былі англійскія самалёты. Знясілеўшы, Пятрэнка сарваўся з каната. Карабель затануў, толькі насавая частка ледзь узвышалася над паверхняй мора. Пятрэнка,

сабраўшы рэшткі сіл, наплыў туды.

Увечары тых нямногіх, хто ацалеў, знялі з карабля англійскія катэры. З 4700 чалавек уратавалася толькі 270...

— 3 таго часу мінула 40 гадоў. І вось ужо 25 з іх Мікалай Макаравіч Пятрэнка працуе выкладчыкам роднай мовы ў Полацкім педвучылішчы, якое носіць імя нашага славутага земляка Францыска Скарыны. За гэтыя гады ён жыве са старажытным горадам, яго працавітымі і таленавітымі людзьмі. Полацк стаў яго другой радзімай. Сотні выпускнікоў педвучылішча, цяпер ужо настаўнікі, з вялікай павагай успамінаюць свайго былога педагога і выхавальца, які не толькі даў ім глыбокія веды, але і прывіў любоў да роднай мовы, а таксама да песні — рускай, беларускай, украінскай.

Выдатны знаўца мовы і выдатны самадзейны кампазітар, Мікалай Макаравіч напісаў музыку больш чым да 200 песень. «Ручнікі!» Іх спяваюць па ўсёй краіне. Гэта песня стала сапраўды народнай. Таксама шырока вядомы яго песні «Невядомы партызан», «Беларусі мілай», «Вочы зямлі маёй», «Парыж», «Дума пра Карбышава», «Партызанскі бор», «Ой, старонка мая ты лясная» і многія другія. А ў самадзейнага кампазітара новыя задумы, новыя вершы на пісьмовым сталі, да якіх ён абавязкова напіша музыку...

М. МАНІС,
заслужаны настаўнік БССР.

Калектыў штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» выназвае спачуванне загадчыку аддзела публіцыстыкі Замскаму Міхалу Мейсевичу з прычыны напатнаўшага яго вялікага гора — смерці БАЦЬКІ.

Адзін са старэйшых народных майстроў Гродзеншчыны—Лявонцій Аляксандравіч Сярож — адзначыў нядаўна сваё сямідзесяцігоддзе. Лёс гэтага чалавека — часцінка гісторыі нашай зямлі. Нарадзіўся ён на Гомельшчыне ў сялянскай сям'і. Маці — вядомая на ўсю ваколіцу ткачыца,

вельмі спатрэбілася яму ў творчай рабоце.

Лявонцій Сярож займаецца жывапісам і разьбой па дрэве. Яго разная скульптура — гэта часцей за ўсё бытавыя сцэны, вобразы людзей, якіх мы бачылі і няўрымслівых дзяцей, вярзаныя, эмацыянальна на-

ўвасабляе тыя ідэі добра і справядлівасці, якімі прасякнуты і сам фальклорны твор.

Л. Сярож добра ведае сялянскую працу, глыбока адчувае і яе паэзію, і яе цяжкасць. У творах «Папарадуха», «Жняня», «Жанчына са ступай» рэзчык паказваў традыцыйныя ў мінулым за-

Шмат-граннасць

Жанчына са ступай.

Гарэза.

Бацька—член валаснога камітэта, актывіст, у якога, ці не адзінага ў вёсцы, былі алоўкі. Малы Лявонцій, паколькі паперы не было, размалёўваў імі сцены і печ.

У гады вайны Л. Сярож быў сапёрам. «Ваенная прафесія» прывучыла гэтага чалавека да дакладнасці, выпрацавала інтуіцыю, што

поўненыя («Гарэза», «Сарамлівы хакеіст»). Мяккім народным гумаром прасякнуты работы «Грыбніца», «Тэлеглядач». Гэтыя і іншыя творы народнага майстра мажорныя па сваім унутрашнім гучанні, ад іх павявае дабрыйнёй. Вяслія і крыху смешныя персанажы беларускіх народных казак. Люстрацыя ў дрэве да казкі «Ох і залатая табакерка»

нятыкі вясковых жанчын. Яны сустракаюцца ў сучаснай калгаснай вёсцы ўсё радзей, і аўтару хацелася захаваць іх у вобразах драўлянай скульптуры. Наогул, жаночая прыгажосць неаднаразова натхняла майстра. Пластика рухаў гнуткай і зграбнай жанчыны перададзена ў работах «Гімнастка», «Раніцай».

Шырокі тэматычны дыяпазон творчасці народнага ўмельца таксама ахоплівае і далёкае гістарычнае мінулае (разная скульптура «Віцязь»), і падзеі Вялікай Айчыннай вайны (серыя скульптур «Воіны», прысвечаная 40-годдзю Вялікай Перамогі), і свет жывёл (некалькі работ «Зубр»).

Народны майстар захапляецца і жывапісам, у асноўным пейзажным. Аўтар дэе нам магчымасць налюбавацца светлай прыгажосцю мясечнай ночы ў карціне «Ноч», апошнім святочным убранствам восеньскага лесу ў творы «Восень», струменістай халоднай рэчцы ў рабоце «На Чорнай Ганчы». Л. Сярож адчувае багацце і непаўторнасць беларускай прыроды, яе рух і абнаўленне.

Мастак аддае даніну і партрэтнаму жанру. Тут мы бачым блізкія яму людзей. Найбольш цікавыя партрэты ўнікаў, характары і знешні вобраз ён добра ведае. Асабліва экспрэсіўны

твор дзяўчыны. Усмешка ў яе вясёлая, крыху прыхапаная, а вочы гарэзлівыя.

Усім работам народнага ўмельца ўласцівы глыбокі аптымізм, вера ў чалавечую шчырасць і дабрыйню. Вобразы яго твораў, спакойныя і светлыя, адлюстроўваюць паўнату і радасць жыцця.

Працы Л. Сярожа з поспехам экспануюцца на абласных, рэспубліканскіх і ўсесаюзных выстаўках. Ён поўны творчых сіл і энергіі. Зараз працуе над скульптурай вялікіх форм, прызначанай для Гродзенскага дзіцячага парку, у якім адбудзецца рэканструкцыя. Акрамя таго, Л. Сярож з поспехам авалодае чаканкай, і можна спадзявацца, што творы, зробленыя ў гэтай новай для яго тэхніцы, мы зможам убачыць на бліжэйшых выстаўках.

М. ЗАГІДУЛІНА.
г. Гродна.

Праля.

СЯЛО МАЁ РОДНАЕ

Да позняга вечара ў той дзень у калгасе «Нёман» Уздзенскага раёна гучала музыка, чуліся вясёлыя жарты. Тут адзначалі незвычайнае свята — 750-годдзе вёскі, якая носіць такое ж, як і калгас, п'явучае, узніслае імя. Пачалася ўрачыстасць конкурсам вуліц «Чым багаты — тым і рады».

У сельскім Доме культуры працавалі выстаўка дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва і выстаўка дзіцячых малюнкаў «Сяло маё — сяло роднае».

Ля помніка загінуўшым землякам адбыўся мітынг, на якім выступалі ўдзельнікі Вялікай Айчыннай вайны.

Людна было і на «Нёманскім кірмашы», на выстаў-

цы-продажы кулінарных вырабаў лепшых гаспадынь вёскі.

Калі трох гадзін працягваўся святочны вечар-каз «Ад усёй душы», на якім прысутным паведамлілі аб гісторыі вёскі, аб лепшых людзях, аб працоўных дынастыях.

На свята вёскі былі запрошаны сакратары партыйных арганізацый калгасаў і саўгасаў раёна, старшыні і сакратары выканкомаў сельскіх Саветаў.

Пераможцы конкурсу атрымалі каштоўныя падарункі.

Свята вёскі прайшло цікава і захапляюча. Такія ўрачыстасці ўздзенцы будуць праводзіць і ў іншых населеных пунктах.

Л. УЛАСУК.

НА РЭПЕТЫЦЫЮ — СЯМ'ЁЙ

Іншы раз у сапраўдны канцэрт ператвараюцца сямейныя вечоркі ў доме Барысевічаў. Ляецца мілагучная і раздолная песня, якую пачынаюць Браніслаў, электрык мясцовага калгаса «Новы быт» і яго жонка Лідзія, знамяніст гэтага ж калгаса. Асабліва павага ў іх да народных песень, якія яны часта выконваюць не толькі на вясковых вяселлях, але і са сцэны Дома культуры вёскі Круціца. Цяпер ніводная рэпетыцыя, ніводная канцэртная праграма не абыходзіцца без удзелу сямейнага інтэрта: акрамя бацькоў, да самадзейнага мастацтва прыахоціліся і іх тры дачкі-школьніцы. Усе яны сталі ўдзельніцамі фальклорнага ансамбля «Круціцкія музыканты».

Шаснаццаць аматараў спеваў аб'ядноўвае гэты самабытны калектыў. Шмат аплэдысмантаў выпадае на долю даяркі Зінаіды Іосіфаўны Кавалевай, калі яна з'яўляецца на сцэне са сваёй дачкой Ленай. «У Слуцкі ў горадзе», «Паехаў Сідар да млына», «А мой дзядзька дуднік» — вось толькі некаторыя творы, якія з поспехам выконваюцца вясковымі слявачкамі. Рэпертуар фальклорнага калектыва, лямому нядаўна нададзена званне народнага, увесё час папаўняецца.

М. ШМАРЛОУСКІ.

- з 25 лістапада па 1 снежня 1985 года
- 25 лістапада, 20.10 «ЛЯ РАСКРЫТАЯ ПАРТЫТУРЫ» Прагучаць творы беларускіх кампазітараў Глебава, Памазова, Мідзівані, Іванова для аркестраў народных інструментаў.
- 26 лістапада, 17.35 Канцэрт Дзяржаўнага акадэмічнага рускага хору СССР.
- 27 лістапада, 19.50 «ПІСЬМЕННИК І СУЧАСНАСЦЬ» Нататкі Яўгена Радзевіча аб навукова-тэхнічным прагрэсе.
- 27 лістапада, 20.10 «РОДНАЕ СЛОВА» Першая старонка падрыхтавана да стагоддзя з дня нараджэння А. Бурбіса. Сустрэнецца з народным паэтам БССР Піменам Панчанкам.
- 28 лістапада, 19.10 АБМАРКОВУВАЕМ ПРАЕНТ НОВАЯ РЭДАКЦЫЯ ПРАГРАМЫ КПСС Рэпартаж з майстарні Героя Сацыялістычнай Працы, народнага мастака СССР З. І. Азгура.
- 28 лістапада, 19.50 ФЕСТИВАЛЬ МАСТАЦТВАУ «БЕЛАРУСКАЯ МУЗЫЧНАЯ ВОСЕНЬ» Іграе Літоўскі камерны аркестр.
- 29 лістапада, 19.50 ФЕСТИВАЛЬ МАСТАЦТВАУ «БЕЛАРУСКАЯ МУЗЫЧНАЯ ВОСЕНЬ» Канцэрт Дзяржаўнага Арэнбургскага рускага народнага хору.
- 30 лістапада, 11.15 Лаўрэаты Рэспубліканскага тэлевізійнага конкурсу «ЗЯМЛЯ МАЯ». Народны хор «Журавічка» Палаца культуры «Трыкатажнік» горада Пінска.
- 30 лістапада, 12.20 «СЛОВА — ПАЗЫІ» Свае новыя вершы чытае Л. Галубовіч.
- 30 лістапада, 16.10 «ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» Выпуск адкрывае старонка «Навінкі кнігарні». Адбудзецца сустрэча з Л. Паўлікавай і Х. Лялько. Пра выданне беларускіх кніг за мяжой расказае начальнік Беларускага аддзялення УААП Г. Конанаў. Гледачы пазнамяцца таксама з перакладчыкам і. Навіцкім. І ў заключэнне — выступленне Г. Далідовіча.
- 30 лістапада, 17.35 ФЕСТИВАЛЬ МАСТАЦТВАУ «БЕЛАРУСКАЯ МУЗЫЧНАЯ ВОСЕНЬ» Канцэрт Дзяржаўнага народнага аркестра БССР імя І. Яшыновіча.
- 30 лістапада, 19.50 «КОЛЫКІ КАШТУЮЦЬ ГРОШЫ» Прэм'ера спектакля Беларускага тэлебачання паводле апавяданняў О'Генры і Г. Дэнзілса.
- 30 лістапада, 23.10 «СУСТРЭНЕМЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦЦАЇ» Эстрадна-музычная праграма з удзелам Н. Мікуліч.
- 1 снежня, 15.50 «СЦЭНА ДРУЖБЫ» Перадача расказвае пра беларуска-узбекскія тэатральныя сувязі.
- 1 снежня, 17.35 «КІНААФІША» Перадача знаёміць са снежаньскім кінарэпертуарам.
- 1 снежня, 20.05 ФЕСТИВАЛЬ МАСТАЦТВАУ «БЕЛАРУСКАЯ МУЗЫЧНАЯ ВОСЕНЬ» Канцэрт Дзяржаўнай заслужанай капэлы бандурыстаў Украінскай ССР.

У «КНІГАРНІ ПІСЬМЕННІКА»

- В. КОУТУН. Метраном. Кніга паэзіі. Мн., «Мастацкая літаратура», 1985. — 85 к.
- У. НЯКЛЯЕУ. Наскрозь. Вершы, баллады, пазмы. Мн., «Мастацкая літаратура», 1985. — 80 к.
- Я. СКРЫГАН. Выбраныя творы ў двух тамах. Мн., «Мастацкая літаратура», 1983. — 4 р.
- С. НАРАУЧАТАУ. Вершы і пазмы. Серыя «Бібліятэка паэта». На рускай мове. Л., «Советский писатель», 1985. — 2 р. 50 к.
- С. РАДЫЕНАУ. Другая сутнасць. Аповесці. На рускай мове. Л., Ленвыд, 1985. — 1 р. 40 к.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателёў БССР. Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага, Сцяга друкарні выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 04520. П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП. Мінск, вул. Захарава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адназначнага сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела тэатра і выўленчага мастацтва — 33-21-53, аддзела музыкі і кіно — 33-21-53, аддзела культуры — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і машынапіснага бюро — 33-44-04, фоталабараторыі — 33-24-62, выдавецтва — 23-52-85, бухгалтэрыі — 23-77-65, карэктарскай — 32-20-64.

Рэдакцыя прымае і разглядае апавяданні, нарысы, артыкулы — да 12 старонак, рэцэнзіі, інтэрв'ю, карэспандэнцыі, нататкі — да 6 старонак, вершаваныя творы — не больш як 150 радкоў. Матэрыялы прымаюцца надрукаванымі на машыцы ў двух экзэмплярах. Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Аляксей ЖУК.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксей АСПЕНКА, Барыс БУР'ЯН, Мікола ГІЛЬ (намеснік галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Кастусь ГУБАРЭВІЧ, Віктар КАВАЛЕНКА, Уладзімір НЯФЕД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМЯЖОН, Юрый СЕМЯНЯКА, Віктар ТУРАУ, Паўла УКРАЇНЕЦ, Леанід ШЧАМЯЛЁУ.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.